

Ministerstvo vnitra
generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR

Výchova dětí v oblasti požární ochrany

Příručka
pro učitele základních a speciálních škol

Bohdan Mikulka, Štěpán Mikulka, Mgr. Miroslav Piňos

Praha 2003

**Ministerstvo vnitra
generální ředitelství
Hasičského záchranného sboru ČR**

Výchova dětí v oblasti požární ochrany

Příručka pro učitele
základních a speciálních škol

Praha 2003

Název:

Výchova dětí v oblasti požární ochrany

Příručka pro učitele základních a speciálních škol

Autorský kolektiv:

prap. Bohdan Mikulka, Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje,
územní odbor Bruntál

prap. Štěpán Mikulka, Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje,
územní odbor Bruntál

Mgr. Miroslav Piňos, psycholog

Ilustrace:

© **Jakub Soldán**

Lektoři:

Dr. Jan Čtvrtečka, odborný poradce Ministerstva školství,
mládeže a tělovýchovy ČR

mjr. Bc. Pavel Nejtek, Hasičský záchranný sbor Pardubického kraje
npor. Ing. Zdeněk Ráž, Ministerstvo vnitra - generální ředitelství
Hasičského záchranného sboru ČR

kpt. Ing. Květoslava Skalská, Ministerstvo vnitra - generální ředitelství
Hasičského záchranného sboru ČR

Odpovědný redaktor: por. Mgr. Karel Švanda

Vydání: první

Vydal: MV - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR,
Kloknerova 26, 148 01, Praha 414

ISBN 80-86640-21-3

© **Ministerstvo vnitra - generální ředitelství HZS ČR**

2003

OBSAH

ÚVOD	7
Úvodní poznámka	7
Slovo autorů	9
TEORETICKÁ ČÁST	12
Legislativa dotýkající se požární ochrany v ČR	12
Zákon o požární ochraně	12
Zákon o Hasičském záchranném sboru České republiky	14
Zákon o integrovaném záchranném systému	15
Zákon o krizovém řízení	15
Vyhláška o požární prevenci	16
Vyhláška o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany	18
Hoření	19
Základní předpoklady hoření a podmínky pro hoření	19
Třídy požárů	21
Požárně technické charakteristiky látek	22
Oblast výbušnosti a meze výbušnosti.....	24
Oxidační činidlo	24
Jevy doprovázející hoření	25
Teplota	25
Světelné záření	25
Zplodiny hoření	25
Požár a elementární teorie hašení	29
Teorie hašení	30
Hasební látky.....	31
Hasicí přístroje	36
Vodní hasicí přístroje	36
Pěnové hasicí přístroje	37
Sněhové hasicí přístroje	37
Práškové hasicí přístroje	38
Halonové hasicí přístroje.....	38
Hasicí přístroje s náplní Pyrocool	38
Třídy požáru dle ČSN EN2	39
Zásah	40
Převzetí zprávy o události, zásah a činnost jednotek požární ochrany	40
Jaké jsou úkoly občanů při zásahu požárních jednotek?	42
Požáry lesa	44
Dopravní nehody	45
Nebezpečné látky a ekologické havárie	46

Některá témata první pomoci a zdravotní péče	48
Úraz elektrickým proudem	48
Popáleniny a opaření	48
Otravy zplodinami hoření a vybranými látkami	50
Nebezpečí v přírodě a ve městě	52
Zralost a únosnost ledu	52
Bouřky	52
Podstata a systém výuky	54
Podstata výuky	54
Systém výuky.....	55
Sociální dovednosti	58
Hodnocení sociálních situací a reagování na ně	58
Jak upoutat, zaměřit a udržet pozornost žáků	61
Způsoby, jak upoutat pozornost žáků	61
Jak zaměřit pozornost žáků	62
Nápady, jak pomoci rozptýleným a nepozorným žákům	62
Jak pozornost žáků a jejich aktivní zapojení do výuky udržet.....	63
Strach a úzkost	66
Strach má dvojí tvář.....	66
Úzkost, strach a hrůza	66
Strach je pocit	67
Strachy mohou být zpracovány.....	68
Psychické trauma a stres	71
Stres	71
Vznik traumatu	72
Symptomy traumatu.....	75
Úloha motivace v práci s dětmi	77
Osobnost a motivace.....	77
METODICKÁ ČÁST PRVNÍHO CYKLU	80
Tématické členění bloků prvního cyklu (1. stupeň ZŠ)	80
Úvodní slovo k výuce prvního cyklu	81
Blok 1	82
Blok 2	89
Blok 3	96
Blok 4	100
Blok 5	107
Blok 6	115
Blok 7	121

METODICKÁ ČÁST DRUHÉHO CYKLU	124
Tématické členění bloků druhého cyklu (2. stupeň ZŠ).....	124
Úvodní slovo k výuce druhého cyklu	125
Blok 1	126
Blok 2	129
Blok 3	135
Blok 4	140
Blok 5	148
Blok 6	158
Blok 7	165
Blok 8	173
POUŽITÁ LITERATURA	176
PŘÍLOHY	178

ÚVOD

Úvodní poznámka

V roce 2003 se do rukou učitelů základních a středních škol dostala **příručka Ochrana člověka za mimořádných událostí**. Do obsahu vzdělávání ve školách byla zařazena na základě pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 12 050/03-22 ze dne 4. března 2003.

Příručka obsahuje návod, jak žáky připravit na dopad možných následků živelních pohrom a dalších mimořádných událostí a v jedné z kapitol (Téma č. II, Živelní pohromy, písm. D. Požáry) se uvádí, že požáry vznikají v řadě případů z důvodů nedbalosti, neopatrnosti nebo úmyslu člověka, že každoročně způsobují mnohamilionové škody a často ničí zdraví a lidské životy. Ke snížení možnosti vzniku požáru z nedbalosti, neopatrnosti ale i neznalosti důsledků, které je možné svým jednáním způsobit, je důležité preventivně výchovně vzdělávání zejména dětí školního věku. Mimořádné situace typu požáru nebo dopravní nehody se stávají každodenní realitou a každý z nás se s ní může kdykoli setkat, ať už jako postižený nebo ten, kdo poskytuje nezbytnou pomoc.

Rozpracování výše citované kapitoly o požárech přináší nyní Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru v příručce „**Výchova dětí v oblasti požární ochrany**“, určené pro učitele základních a speciálních škol (následně bude připravena obdobná příručka pro učitele středních škol). Příručka je rozdělena na část teoretickou a část metodickou. V **části teoretické** jsou uvedeny informace o požární ochraně počínající pasážemi z právních předpisů přes popis principů hoření a nebezpečných zplodin vznikajících při hoření, průběh požáru a způsoby jeho hašení, druhy hasicích přístrojů a jejich použití, základní popis činnosti jednotek požární ochrany při mimořádné události až po základní témata první pomoci a zdravotní péče. Jsou zde uvedeny i základní přístupy k jednotlivým oblastem pro dosažení poutavého a zajímavého výkladu dané problematiky. V **části metodické** jsou pak uvedeny konkrétní příklady výkladu jednotlivých témat včetně způsobu ověřování znalostí dětí, a to rozděleně pro druhou až pátou třídu (první cyklus) a pro šestou až osmou třídu (druhý cyklus).

Příručka je dostatečně obsáhlá, aby si učitel mohl vybrat problematiku a její výklad přiměřeně časovým možnostem výuky i věku dětí. Snahou autorského kolektivu je i příprava názorného doprovodného materiálu k vybranému tématu na videokazetě.

Všichni, kdo se na zpracování a vydání této příručky podíleli, pevně věří, že její aplikace při výchově dětí povede ke snížení počtu požárů způsobených dětmi a především i ke snížení jejich následků s újmou na zdraví či ztrátou na životě.

Praha, říjen 2003

odbor prevence

Ministerstvo vnitra - generální ředitelství HZS ČR

Slovo autorů

Téměř před osmi lety, kdy v rámci programu „**Výchova dětí v oblasti požární ochrany**“, začínala vznikat metodika výuky určená základním a speciálním školám, se v úvodu jedné z knih vyskytla pasáž, v níž bylo napsáno: „...hořlaviny a jiné nebezpečné látky jsou dnes běžně skladovány v našich domácnostech. Také stále větší příliv spotřební elektroniky do našich domácností někdy až příliš ostře kontrastuje s rapidně se snižujícím věkem jejich uživatelů. Vždyť i velmi malé děti si dnes, nejspíše z důvodu časové přetíženosti svých rodičů, běžně samy připravují pokrmy pomocí toustovačů, mikrovlnek, fritovacích hrnců atd.!

Příznějme si, že naše mládež mnohdy „válí“ na počítačích lépe než my dospělí a cestou ze školy, jen tak pro legraci, odpaluje petardy, při jejichž používání by se nám ještě před nedávnem třásla kolena. Co se kouření týče, o připálení cigarety můžete bez obav požádat téměř každého sedmáka, a tak bychom mohli pokračovat...

Možná, že je jen otázkou několika málo let, kdy se poměrně nevinné telefonáty našich dětiček: "Tuhle hoří a tadyhle je ve škole bomba", změni ve zcela úmyslně založené požáry škol, tak jako tomu je např. ve Velké Británii, a amatérsky vyrobené výbušniny, jejichž důmyslnost ocení i zkušený pyrotechnik. To vše se může jevit jako katastrofický scénář, ale pokrok je pokrok. Pro nás hasiče z toho plyne jen jedno - být také moderní.“ Tolik tedy citace.

Dnes už víme, že se tehdy o katastrofický scénář rozhodně nejednalo. Naše někdejší „předpověď“ se stává v současnosti takřka každodenní praxí, a proto jsme rádi, že první krok hasičů mezi školní lavice už byl dávno učiněn. Vždyť tehdejší děti, které mezi prvními „prošly“ interaktivní výukou požární prevence, jsou dnes již dospělými. Těmi stejnými dospělými, kteří budou zanedlouho stát před rozhodnutími typu: „Najdu si čas na své dítě?; Pohovořím si s ním někdy o základních pravidlech požární bezpečnosti v domácnosti nebo o „Domácím únikovém plánu“?; Najdu si čas alespoň na přípravu jeho večere...?“

Kdybychom měli nyní možnost společně nahlédnout do některých statistik požárů, asi bychom byli překvapeni. Ve většině případů to nejsou kupodivu děti, kdo stojí za vznikem statisícových škod, které jsou důsledkem požárů. Jsou to právě nezodpovědní dospělí - dospělí, kteří z dětí vyrůstají.

Z výše napsaných řádků je tedy zřejmé, proč právě požární prevence a dětí. Proč však požární prevence a učitelé?

Myslím, že nebudu hovořit pouze za kolektiv autorů, ale současně také za všechny složky záchranářů, které společně tvoří integrovaný záchranný systém (IZS), když napíšeš, že jsme opravdu přesvědčeni o vážnosti nastíněné situace. Dokonce nám za těch osm let přibylo i několik „novinek“ v už tak dost širokém spektru událostí, při nichž jednotlivé složky IZS zasahují.

V současnosti je např. poměrně moderní, zmiňovat se v obdobně tématicky zaměřených materiálech o nebezpečích souvisejících s teroristickými akcemi. Podle našeho názoru je však mnohem více alarmující stále znatelnější posun „středoevropského“ klimatu. Důsledky známe všichni. Přívalové deště a s nimi související povodně, časté větrné počasí a také četnější lesní požáry způsobené dlouho trvajících suchy.

Jak již bylo napsáno, situace je opravdu vážná a natolik naléhavá, že je na místě hledat okamžitá řešení. Prvními reakcemi na výše zmíněné podněty byly nově vzniklé legislativní normy platné od roku 2001. Zjednodušeně se dá říci, že záchranáři jsou dnes již připraveni. Jsou však také připraveni občané?

Letošní průzkum české školní inspekce¹⁾ zaměřený na zjištění rozsahu znalostí žáků týkajících se dané problematiky hovoří poměrně jasně: „Znalosti žáků jsou katastrofální!“ Tak hodnotila školní inspektorka žáky náhodně vybraných škol. Jak je tomu u dospělých je nasnadě.

Dosavadní koncepce preventivního vzdělávání dětí v dané oblasti²⁾ je zatím takováto: Máme zde velmi omezené množství nadšených dobrovolníků z řad profesionálních a dobrovolných hasičů, kteří jsou skutečnými odborníky své profese. Jejich praktické i teoretické znalosti většinou silně převyšují nároky kladené na výuku preventivní tematiky tohoto druhu na základních školách. Také někdejší, spíše atraktivní přístup k výuce, ustupuje modernějším a hlavně účinnějším trendům. Co však těmto dobrovolníkům zatím převážně chybí, je dostatečné vzdělání v oboru pedagogiky a dětské psychologie. A teď už pravděpodobně tušíte, kam míříme...?

Ano, protipólem jsou právě učitelé, kteří jsou nepochybně odborníky ve svém oboru, přičemž jejich pedagogické znalosti a praktické dovednosti se navíc neustále rozšiřují a dále prohlubují. Ale pozor! Učitelé zase pro změnu nemají dostatek potřebných informací z oboru požární prevence. S trochou nadsázky by se dalo říci, že když tedy přednášející hasič udělá „pedagogickou

¹⁾ Zdroj: <http://www.ucitelskenoviny.cz/>

²⁾ Požární prevence má mnoho úrovní viz. „Koncepce požární prevence v České republice“ vydaná MV - GR HZS ČR.

chybu“, dá se očekávat, že důsledky jeho pochybení budou pravděpodobně méně závažné, než kdyby tomu bylo naopak. A jak z toho teď ven?

Je nasnadě, že ideálním řešením by byla kombinace pedagoga a hasiče v jedné osobě, či naopak, ale to už se ocitáme spíše v říši snů, než v reálném světě. Zmíněné disproporce však může také řešit vzájemná spolupráce obou zmíněných stran. A právě proto vznikla publikace, kterou nyní držíte v rukou³⁾.

Výchozí myšlenka, která dala nakonec koncepci celé vznikající publikaci, byla ta, že jsme si velmi dobře uvědomovali současnou přetíženost pedagogického personálu. Danou situaci jsme se pokusili řešit tím, že byly do značné míry omezeny nároky na sekundární přípravu učitelů, což by mělo usnadnit zavádění publikace do praxe. Snažili jsme se doslova o vytvoření jakýchsi „příprav“ k jednotlivým blokům (diskusním celkům), „příprav“, na jejichž využití během výuky jsou učitelé často zvyklí. Jestli se nám to povedlo nebo ne, posoudíte nejspíše sami...

Současně se také v obsahu publikace snažíme respektovat některé nosné myšlenky a principy moderního školského systému. Zejména se pak, i přes veškerou naléhavost předkládaného učebního materiálu, ztotožňujeme s úvahou, že „... důležitější, než jen suma informací, které se dětem dostanou a které se mění v současném světě nepředstavitelnou rychlostí, je kvalita dětské osobnosti.“

autoři publikace

³⁾ Publikace „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“ navazuje na publikaci „Ochrany člověka za mimořádných událostí“, která byla začleněna do vzdělávacích programů škol pokynem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 12050/03-22 ze dne 4.3. 2003.

TEORETICKÁ ČÁST

Zde naleznete základní soubor informací o problematice požární ochrany na poli prevence i represe. Nejedná se v žádném případě o pokus zahrnout vás odbornými informacemi z oboru, který vydá na mnoholeté studium. Lze však říci, že jsme se snažili sestavit základní informace tak, abyste byli schopni odpovědět na případné dotazy žáků a zároveň, aby sami žáci měli možnost pochopit některé důležité souvislosti. Tato část je sestavena tak, aby zde bylo možno nalézt odpovědi na většinu otázek vyplývajících z metodické části, pokud nejsou zodpovězeny přímo tam.

Doufáme také, že mnohé informace vám budou ku pomoci i ve vašem soukromém životě.

LEGISLATIVA DOTÝKAJÍCÍ SE POŽÁRNÍ OCHRANY V ČR

Zákon o požární ochraně

Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o požární ochraně“), stanoví povinnosti právnických a fyzických osob, postavení a působnost orgánů státní správy a samosprávy na úseku požární ochrany.

Účelem zákona je vytvořit podmínky pro účinnou ochranu života a zdraví občanů a majetku před požáry a pro poskytování pomoci při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech, stanovením povinností ministerstev a jiných správních úřadů, právnických a fyzických osob a postavení a povinností jednotek požární ochrany.

Nebudeme samozřejmě citovat celý zákon. Je ovšem pravdou, že tento zákon se citelně dotýká nás občanů, a to zejména v oblasti povinností ve vztahu k požární ochraně. Uvedeme zde pouze základní a důležité části zákona, které můžete později využít jako doplňující informace při výuce.

„Každý je povinen počínat si tak, aby nezavdal příčinu ke vzniku požáru, neohrozil život a zdraví osob, zvířata a majetek. Při zdolávání požárů, živelních pohrom a jiných mimořádných událostí je povinen poskytovat přiměřenou osobní pomoc, nevystaví-li tím vážnému nebezpečí nebo ohrožení sebe nebo osoby blízké anebo nebrání-li mu v tom důležitá okolnost. Je povinen poskytnout také potřebnou věcnou pomoc.“ Z citace je patrné, že naše povinnosti nejsou zanedbatelné a měli bychom si jich být vědomi.

Nebudeme se zabývat povinnostmi právnických osob, připomeneme si však některé povinnosti osob fyzických, tedy nás, běžných občanů v běžném životě.

Fyzická osoba je povinna

- počínat si tak, aby nedošlo ke vzniku požáru, zejména při používání tepelných, elektrických, plynových a jiných spotřebičů a komínů, při skladování a používání hořlavých látek a při manipulaci s otevřeným ohněm;
- plnit příkazy a dodržovat zákazy týkající se požární ochrany na označených místech;
- vytvářet v prostorách ve svém vlastnictví nebo užívání podmínky pro rychlé zdolávání požáru a pro záchranné práce;
- dodržovat podmínky nebo návody vztahující se k požární bezpečnosti výrobků nebo činností.

Ten, kdo je povinen vykonávat dohled nad osobami, které nemohou posoudit následky svého jednání, je povinen podle zvláštních zákonů dbát, aby tyto osoby svým jednáním nezpůsobily požár.

Fyzická osoba nesmí

- vědomě bezdůvodně přivolat jednotku požární ochrany nebo zneužít linku tísňového volání;
- provádět práce, které mohou vést ke vzniku požáru, pokud nemá odbornou způsobilost požadovanou pro výkon takových prací;
- poškozovat, zneužívat nebo jiným způsobem znemožňovat použití hasicích přístrojů nebo jiných věcných prostředků požární ochrany;
- omezit nebo znemožnit použití označených nástupních ploch pro požární techniku;
- provádět vypalování porostů.

Každý je povinen v souvislosti se zdoláváním požáru

- provést nutná opatření pro záchranu ohrožených osob;

- uhasit požár, jestliže je to možné, nebo provést nutná opatření k zamezení jeho šíření;
- ohlásit neodkladně na určeném místě zjištěný požár nebo zabezpečit jeho ohlášení;
- poskytnout osobní pomoc jednotce požární ochrany na výzvu velitele zásahu, velitele jednotky požární ochrany nebo obce.

Věcná pomoc

- každý je povinen na výzvu velitele zásahu poskytnout dopravní prostředky, zdroje vody, spojová zařízení a jiné věcné prostředky potřebné ke zdolání požáru.

Je samozřejmé, že za všechny poskytnuté prostředky, které dojdou újmou při zásahu, jakož i například pohonné hmoty spotřebované pro potřeby zásahu při zapůjčení dopravních prostředků, jsou následovně majiteli refundovány. Také jsou nahrazovány veškeré výdaje spojené s poskytnutím věcné pomoci při zdolávání požáru. Z těchto povinností jsou některé osoby vyňaty, ale to bychom zabíhali příliš do detailů.

Zákon o Hasičském záchranném sboru České republiky

Zákon č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 309/2002 Sb., řeší úkoly a organizaci Hasičského záchranného sboru ČR (HZS ČR) a práva a povinnosti jeho příslušníků. Základním posláním HZS ČR je chránit životy a zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech. Každý příslušník je povinen složit slib, ve kterém se zavazuje, že bude chránit životy a zdraví občanů a zvířat, jakož i majetek s nasazením vlastního života a zdraví. Přesné znění slibu je takovéto:

„Slibuji, že budu chránit životy a zdraví občanů a majetek před požáry, živelnými pohromami a jinými mimořádnými událostmi. Při plnění svých povinností se budu řídit Ústavou, zákony a dalšími právními předpisy, důsledně plnit rozkazy a pokyny svých nadřízených a při svém jednání budu mít stále na zřeteli obecný zájem“.

Při zdolávání mimořádných událostí se mohou dostat do konfliktu povinnosti zasahujících členů jednotek a jiných občanů. Proto je třeba

si uvědomit, že vzhledem k prvořadému úkolu zdolání požáru a záchraně životů mohou některá práva zasahujících příslušníků omezovat nároky fyzických i právnických osob. Mimo jiné je příslušník oprávněn, vyžaduje-li to účinné provedení záchranných a likvidačních prací, vyzvat každého, aby nevstupoval na určená místa nebo se podrobil omezením vyplývajícím z provedení zásahu. Každý je povinen příslušníka uposlechnout. Příslušník také může osobu legitimovat a ta je povinna výzvě vyhovět.

Na druhou stranu má příslušník HZS ČR také mnoho povinností. Velmi důležitá je povinnost jednat při zásahu tak, aby nevznikla v souvislosti se zásahem osobám bezdůvodná újma a aby případný zásah do jejich práv a svobod nepřekročil míru nutnou k dosažení účelu zásahu. Také je povinen dbát, aby na majetku, který je předmětem zásahu, nevznikly odcizením nebo poškozením škody, kterým lze zabránit. V praxi se dbá laicky řečeno na to, aby zásahem nevznikaly větší škody než požárem.

Zákon o integrovaném záchranném systému

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů zřídil pro včasné a účelné řešení všech mimořádných událostí v naší republice systém, který umožňuje a usnadňuje účinnou spolupráci všech záchranářských složek. Pro bližší představu lze říci, že všechny základní složky systému - Hasičský záchranný sbor České republiky, jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí okresu jednotkami požární ochrany, zdravotnická záchranná služba (dále jen ZZS) a Policie České republiky i ostatní složky jako vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory, ostatní záchranné sbory, orgány ochrany veřejného zdraví, havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby, zařízení civilní ochrany, neziskové organizace a sdružení občanů, která lze využít k záchranným a likvidačním pracím, by měly být vybaveny a vycvičeny tak, aby mohly spolupracovat v maximálnímu souladu. Systém se stále zdokonaluje a již teď lze konstatovat, že funkce a spolupráce základních složek je na velmi vysoké profesionální úrovni.

Zákon o krizovém řízení

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, stanovuje povinnosti a práva právnických a fyzických osob při přípravě na krizové situace.

Vyhláška o požární prevenci

Z vyhlášky č. 246/2001 Sb., o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru (vyhláška o požární prevenci) je pro nás zejména důležitý § 11, který určuje způsob vytváření podmínek pro hašení požárů a pro záchranné práce:

Podmínky pro hašení požárů a pro záchranné práce

(1) Vytvářením podmínek pro hašení požárů a pro záchranné práce se rozumí souhrn organizačních a popřípadě i technických opatření umožňujících při využití existujících předpokladů, zejména stavebně technických, provedení rychlého a účinného zásahu, evakuace osob, zvířat a materiálu a záchranných prací.

(2) K provedení rychlého a účinného zásahu podle odstavce 1 zajišťují právnické osoby a podnikající fyzické osoby, aby:

- a) bylo zřetelně označeno číslo tísňového volání (ohlašovny požárů), popřípadě uvedeny další pokyny ke způsobu ohlášení požáru ve všech objektech, kde provozují činnosti; právnické osoby a podnikající fyzické osoby provozující činnosti se zvýšeným nebo vysokým požárním nebezpečím zveřejňují požární poplachové směrnice,
- b) byl umožněn přístup ke spojovacím prostředkům, zabezpečena jejich provozuschopnost a použitelnost pro potřeby tísňového volání,
- c) byly dodrženy trvale volné průjezdné šířky příjezdových komunikací nejméně 3 m k objektům, k nástupním plochám pro požární techniku a ke zdrojům vody určeným k hašení požárů,
- d) bylo provedeno označení a umožněno použití nástupních ploch pro požární techniku a požárních výtahů,
- e) byla zajištěna trvalá použitelnost vnitřních a vnějších zásahových cest (např. požární výtahy, požární žebříky) a trvale volný přístup k zařízení pro zásobování požární vodou,
- f) byla označena rozvodná zařízení elektrické energie, hlavní vypínače elektrického proudu, uzávěry vody, plynu, produktovodů, uzávěry rozvodů ústředního topení.

(3) K provedení evakuace osob, zvířat a materiálu a k provedení záchranných prací podle odstavce 1 zajišťují právnické osoby a podnikající fyzické osoby,

aby:

- a) byly označeny nouzové (únikové) východy, evakuační výtahy a směry úniku osob ve všech objektech, kde se při provozovaných činnostech může vyskytovat veřejnost nebo osoby v pracovním poměru nebo obdobném pracovním vztahu; toto označení nemusí být provedeno v objektech s východy do volného prostoru, které jsou zřetelně viditelné a dostupné z každého místa,
- b) byly trvale volně průchodné komunikační prostory (chodby, schodiště apod.), které jsou součástí únikových cest, tak, aby nebyla omezena nebo ohrožena evakuace nebo záchranné práce,
- c) chráněné únikové cesty a všechny jejich součásti nebyly využívány způsobem zvyšujícím požární riziko.

Pozn.: Mnoho právnických, ale i podnikajících fyzických osob bývá často výše zmíněným podmínkám mnoho dlužno.

Požární evakuační plán, který upravuje postup při evakuaci osob, zvířat a materiálu z objektů zasažených nebo ohrožených požárem. Požární evakuační plán se zpracovává pro objekty a prostory, ve kterých jsou složité podmínky pro zásah, nebo kde se provozují činnosti s vysokým požárním nebezpečím.... Tolik částečná citace vyhlášky. Pro nás je podstatné si uvědomit, že také škola má svůj evakuační plán, který obsahuje:

- určení osoby, která bude organizovat evakuaci a místo, ze kterého bude evakuace řízena;
- určení osob a prostředků s jejichž pomocí bude evakuace prováděna;
- určení cest a způsobu evakuace, místa, kde se evakuované osoby, popřípadě zvířata budou soustřeďovat a určení zaměstnance, který provede kontrolu evakuovaných osob;
- způsob zajištění první pomoci evakuovaným osobám;
- určení místa, na kterém se bude soustřeďovat evakuovaný materiál a určení způsobu jeho střežení;
- grafické znázornění směru únikových cest v jednotlivých podlažích.

Pokud se porozhlédnete po své škole, zcela jistě narazíte na viditelných místech na cedulky, které určují takzvané únikové cesty, a které musí být umístěny tak, aby se s nimi mohli seznámit zaměstnanci, žáci i návštěvníci školy.

Vyhláška o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany

Vyhláška č. 247/2001 Sb., o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany stanovuje mimo jiné podmínky takzvaného plošného pokrytí. Zjednodušeně lze říci, že území celé republiky je rovnoměrně pokryto jednotkami požární ochrany různých úrovní tak, aby bylo možno na všech místech republiky zasáhnout včas a účelně. Je stanoveno několik druhů jednotek, lišících se stupněm vybavení věcnými prostředky, vycvičeností atd. Plošné pokrytí zahrnuje jak profesionální jednotky HZS ČR, tak jednotky sboru dobrovolných hasičů. Základ samozřejmě tvoří jednotky profesionální, které jsou připraveny zasáhnout čtyřicet hodin denně a mají nejvyšší stupeň vybavení a výcviku. Dále se sem řadí profesionální jednotky podniků (například chemických a hutních podniků, jaderných elektráren), dobrovolné jednotky obcí a podniků.

Jednotky HZS ČR se člení na HZS krajů, které se dále člení na krajská ředitelství a jednotlivé územní odbory (ÚO). Jakkoli to vypadá složitě, je to systém funkční a zaběhlý. Úroveň výcviku těchto jednotek je všude stejná, pouze s přihlédnutím k různým specifikům regionu. Například územní odbory v lesnatých oblastech bývají zpravidla lépe vybaveny pro zásahy v lesních porostech a naopak jednotky velkých městských aglomerací se orientují spíše na události v rámci zástavby. To ovšem neznamená, že by některá z jednotek nebyla schopna zasáhnout při neobvyklých a méně specifických událostech. Dojde-li kupříkladu v oblasti působnosti malé pobočné stanice k mimořádné události, tato stanice získává podporu okolních ÚO, popřípadě i HZS kraje.

Jak již bylo zmíněno, profesionální jednotky HZS ČR jsou účinně podporovány jednotkami dobrovolných hasičů obcí a je nezvratnou skutečností, že tyto jednotky jsou nepostradatelnou součástí plošného pokrytí celého území ČR jednotkami požární ochrany.

Závěrem kapitoly o legislativě podotýkám, že tento neúplný soubor je pouze základním zlomkem předpisů souvisejících s požární ochranou, a že každý z nás musí znát a dodržovat povinnosti vyplývající z těchto předpisů. Při případném zájmu o další informace je možno se obrátit na nejbližší územní odbor HZS kraje.

HOŘENÍ

Pojďme si nyní osvětlit několik základních principů, jejichž pochopení a znalost nám umožní nahlédnout hlouběji pod pokličku hasičské profese. Pokusíme se všechny informace podat pokud možno „stravitelnou“ formou. Nejedná se tedy o přesné definice a případné „nepřesnosti“ vznikly záměrným zjednodušením problematiky.

Hoření je proces, při kterém mezi sebou vzájemně reagují hořlavá látka a oxidační prostředek (nejčastěji vzdušný kyslík) za vývinu tepla, světla a zplodin hoření. Již z této „poučky“ je snadné si odvodit, jaké jsou nejčastější průvodní znaky hoření, tedy ty, které nás na případné nežádoucí hoření upozorňují. V souvislosti s hořením se užívá pojmů, které mohou budít zdání velké příbuznosti, ale jsou zcela odlišné. Jsou to oheň a požár. Tyto pojmy by se daly definovat asi takto:

Oheň je lidmi řízené a na určitý prostor ohraničené hoření.

Požár je nekontrolovatelné a nežádoucí hoření, při kterém hrozí nebezpečí poškození zdraví a majetku, jakož i hoření, při kterém již k újmě na zdraví a majetku došlo. Toto hoření není předem ohraničené na určitý prostor. Existuje samozřejmě přesná definice požáru v právním předpisu.

Základní předpoklady hoření a podmínky pro hoření

Hořlavé látky

K tomu, aby vůbec mohlo dojít k hoření, což je v zásadě oxidačně redukční reakce, je nutná přítomnost určitých látek - hořlavé látky a oxidačního prostředku. K těmto látkovým komponentům je potřeba přidat i dostatečnou teplotu, zjednodušeně zápalnou teplotu. Při výkladu v metodické části se setkáte s termínem „Ohňový trojúhelník“⁴⁾. Je tvořen právě těmito třemi složkami a slouží nám k jednoduchému vyložení principu hoření pro děti. Vyčleněním kterékoli z nutných složek se zabrání vzniku hoření, tak jako nelze sestojit trojúhelník pouze ze dvou stran.

Podle čeho se vlastně určuje, která látka je hořlavá? Je samozřejmě nutné znát její fyzikální a chemické vlastnosti. V zásadě existuje závislost mezi stavbou a složením látky a její hořlavostí.

⁴⁾ Viz. obrázek „Ohňový trojúhelník“ na straně 36.

Fyzikální vlastnosti hořlavých látek

Důležité jsou pro nás zejména dvě vlastnosti - stupeň dělitelnosti a směsný poměr s oxidačním činidlem. No a také samozřejmě skupenství. Co je to stupeň dělitelnosti? Laicky řečeno jde o to, chceme-li zapálit velký, neporušený kus hořlavé látky nebo jeho menší části.

Představte si například hořčík. Pevný kus hořčíku nelze zapálit tak malým plamenem, jako je zápalka. Pokud by již stejný kov byl ve formě třeba drátu, zapaluje se stejným plamínkem podstatně rychleji a ve formě pilin nebo prachu jde již přímo o explozivní hoření. Pokud bychom nechtěli zacházet tak daleko, nabízí se ještě jeden příklad. Motorová nafta rozprášená do spalovacího prostoru diesellového motoru hoří také explozivně, to se učí v autoškolě, volně rozlitá nafta pouze klidně hoří.

Oba příklady napovídají, že zde sehrává roli výše jmenovaný stupeň promísení látky s oxidačním činidlem, třeba vzdušným kyslíkem, a také velikost povrchu látky.

Uveďme si opět příklad: Jaký povrch má krychle o hraně 1 m? Ale jistě! 6 metrů čtverečných. Rozdělíme-li tuto krychli na malé krychličky o hraně jedné desetiny milimetru (1 bilion krychliček), bude plocha všech povrchů rovna 60 000 čtverečných metrů! A to už vůbec nehovoříme o tom, že může být povrch těchto malinkých částí nepravidelný. Celá problematika je natolik složitá, že se neodvažujeme vstupovat do těchto vod více než po kotníky a domníváme se, že i to nám bude dostačovat.

Chemické vlastnosti hořlavých látek

Je také množství chemických vlastností látek, které ovlivňují rychlost šíření požáru. Není třeba je všechny jmenovat. Jako příklad si můžeme uvést dvě důležité vlastnosti, které mají vliv na teplotu hoření a vznícení a těmi jsou chemická stabilita hořlavé látky a obsah kyslíku v molekulárním složení hořlavé látky.

Dělení hořlavých látek

Hořlavé látky se pro potřeby požární ochrany dělí do tří skupin hořlavosti:

1. **Látky nehořlavé** - tyto působením vysokých teplot za normálních podmínek nedoutnají, nehoří ani neuhelnatí (kámen, cihla, beton, ocel).

2. **Látky nesnadno hořlavé** - působením vysokých teplot za normálních podmínek doutnají, nesnadno hoří a uhelnatí a po odstranění tepelného zdroje sami uhasínají (PVC, heraklit).

3. **Látky hořlavé** - působením vysokých teplot hoří a hoří i po odstranění zdroje tepla (dřevo, benzín, seno).

Jakkoli by se mohlo zdát, že látky nehořlavé nejsou nebezpečné, nezapomínejte, že působením vysokých teplot mohou významně měnit své chemické i fyzikální vlastnosti. Jako příklad si uveďme třeba ocel. Ocelové konstrukce jsou osvědčenými stavebními prvky výrobních hal, stadionů, ocelokolen a jiných objektů. Jejich nosnost je díky pevnosti materiálu a konstrukci velmi vysoká. Působením vysokých teplot se ovšem nosnost konstrukce snižuje natolik, že velmi často dochází k jejímu zřícení. Zde se pro zajímavost uvádí, že dřevěný trám ohořelý téměř ze dvou třetin si stále zachovává podstatnou část své nosnosti, kdežto ocelová konstrukce při stejných tepelných podmínkách již dávno pozbyla bezpečnou nosnost. Také nehořlavý beton se projevuje jako velmi nebezpečný, neboť silným zahřátím a případným náhlým ochlazením při styku s vodou dochází k vystřelování jeho částí do prostoru.

Také není zanedbatelné plíživé nebezpečí vyplývající z hoření nebo doutnání především nesnadno hořlavých látek. Vzniká zde velké množství látek toxických.

Třídy požárů

Samotná hořlavost látek je ovšem nejzásadnější vlastností z hlediska požární ochrany. Proto je zavedena klasifikace hořlavých látek do tříd požárů, která zohledňuje především skupenství látek:

A. Požáry pevných látek, zejména organického původu, jejich hoření je zpravidla provázeno žhnutím - papír, dřevo, textil.

B. Požáry kapalin nebo látek přecházejících do kapalného skupenství - benzín, nafta, barvy, dehet, tuky, parafín.

C. Požáry plynů - acetylén, vodík, metan, propan aj.

D. Požáry kovů - hliník, hořčík aj. a jejich slitiny.

Možná si pokládáte otázku, jak lze tyto informace využít v běžném životě. Uvědomme si, že se vlastně s tímto tříděním požárů dostáváme do styku

zejména při manipulaci s hasicími přístroji, ale i jinde. Pokud se podíváte na nálepku na hasicím přístroji, naleznete zde právě toto označení. Je proto nadmíru dobré mít alespoň minimální představu, abychom nebyli zaskočeni. Sem by se daly také zařadit požáry elektrických zařízení, označované třídou **E**.

Požárně technické charakteristiky látek

Pod touto děsivou definicí se neskrývá nic jiného, než vlastnosti hořlavých látek. Znalost těchto vlastností nám umožní učinit si představu o tom, co všechno může ovlivnit jejich hoření. K nejdůležitějším patří tyto:

- teplota vzplanutí - hořlavé kapaliny,
- teplota hoření - hořlavé kapaliny,
- oblast výbušnosti a meze výbušnosti.

To jsou tři pro nás asi nejdůležitější vlastnosti, na které se podíváme blíže.

Teplota vzplanutí

Tato vlastnost je důležitá zejména u hořlavých kapalin. Všechny kapaliny uvolňují páry, které se shromažďují nad hladinou a v okolí. Je to v podstatě taková nejnižší teplota, při které se z kapaliny uvolní tolik par, že se nad hladinou vytvoří zapalitelná směs ze vzduchem. Přiblížíme-li plamen, směs vzplane, ale po jeho oddálení opět uhasne, protože tvorba par je podstatně pomalejší, než rychlost hoření. Teplota vzplanutí je natolik závislá na vnějších podmínkách, že ji lze přesně určit pouze v laboratorním prostředí. Přesto si můžeme pro ilustraci uvést teplotu vzplanutí některých vybraných látek.

Aceton	180 °C
Benzín motorový	20 °C
Olej řepkový	163 °C

Metanol	8 °C
Nafta	56 °C
Olej slunečnicový	227 °C

Dle teploty vzplanutí se hořlavé látky dělí do tříd nebezpečnosti:

- I. třída nebezpečnosti - do 21 °C včetně,
- II. třída nebezpečnosti - od 22 °C do 55 °C včetně,
- III. třída nebezpečnosti - od 56 °C do 100 °C včetně,
- IV. třída nebezpečnosti - více než 100 °C.

S označením třídy nebezpečnosti se můžeme setkat na obalech barev, ředidel, čisticích prostředků apod. běžně používaných v každé domácnosti.

Teplota hoření

Definice teploty hoření je stejná jako u teploty vzplanutí pouze s tím rozdílem, že pokud oddálíme zápalný zdroj, látka nadále vytváří dostatek par a stále hoří. Uveďme si opět příklad:

Víme, že benzín je vysoce hořlavý a k jeho zapálení stačí opravdu málo. Je třeba si uvědomit, že to co hoří, není samotná kapalina, ale její výpary. Protože se benzín za normální pokojové teploty odpařuje poměrně intenzivně, lze předpokládat, že v poměrně krátké době vznikne velké množství zápalné směsi. Pokud přiblížíme plamen, docílíme takového zvýšení odpařování, že produkce par převyšuje rychlost hoření. Laicky řečeno. Proto vidíme-li v hollywoodské filmové produkci scénu, kdy dva soupeři stojí po kotníky v rozlitém benzínu a za chlupských průpovědek drží jeden z nich zapalovač v ruce, musí nám být jasné, že by spotřeba takových hrdinů byla ve skutečném životě velmi vysoká. Konkrétně páry benzínu hoří natolik rychle, že se nám to jeví jako výbuch.

Teplota vznícení

Teplota vznícení je nejnižší teplota, při které se za definovaných zkušebních podmínek hořlavá látka ve směsi se vzduchem sama bez vnějšího zdroje zapálení vznítí. Jako vznícení se označuje začátek chemické reakce směsi plynu nebo páry se vzduchem projevující se otevřeným plamenem nebo výbuchem. Při stanovení teploty vznícení se vznícení vyvolá pouze působením tepla okolního prostředí, nikoli otevřeným plamenem nebo jiskrou.

Teplota vznícení vybraných látek udávaná ve stupních Celsia:

Aceton	537 °C
Dřevo	270 °C
Koks	400 °C
PVC	370 °C
Papír	180 °C

Benzín	470 °C
Petrolej	380 °C
Seno	233 °C
Nafta	250 °C
Plexisklo	460 °C

Oblast výbušnosti a meze výbušnosti

Tyto vlastnosti jsou velmi důležité, protože nám pomohou určit nebezpečí výbuchu u jednotlivých látek.

Oblastí výbušnosti se označuje oblast koncentrací směsi plynu, páry nebo prachu se vzduchem, ve které směs při zapálení zdrojem vznícení vybuchuje. Přitom se hoření samo šíří s velkou rychlostí, aniž by se po zapálení musely přidávat další energie a vzduch. Mezní koncentrace (v objemových procentech nebo v g/m³ vzduchu při normálním tlaku) oblasti výbušnosti se označují jako dolní (nejnižší koncentrace hořlavého plynu) a horní (nejvyšší koncentrace hořlavého plynu) mez výbušnosti.

Dolní mez výbušnosti je minimální koncentrace látek, kdy už může dojít k výbuchu. Horní mez výbušnosti je maximální koncentrace hořlavých látek, kdy ještě může dojít k výbuchu. Čím dále jsou tyto hranice od sebe, tím je látka nebezpečnější. Pro názornost uveďme acetylén, jehož rozsah výbušnosti je od 1,5 do 81 %, takže je velmi nebezpečný. Oproti tomu propan pouze 2,1 - 9,1 %.

Co z této vlastnosti hořlavých látek plyne pro nás? Například to, že někdy i velmi malá, lidskými smysly nepostřehnutelná koncentrace, stačí k iniciaci výbuchu, a proto je velmi důležité, abychom předcházeli tragédiím včasnými kontrolami a revizemi všech tlakových lahví, plynových sporáků atd.

Oxidační činidlo

Oxidační prostředky jsou látky nebo jejich směsi, které dodávají hořlavému souboru kyslík potřebný pro hoření. Nejčastějším oxidačním prostředkem je vzdušný kyslík. U některých látek (jako jsou výbušniny) jsou používány i jiné oxidační prostředky.

Pro stručnost uveďme, že při valné většině požárů v uzavřeném prostoru dochází se snižováním přísunu kyslíku k postupnému uhašení. Pokud tedy zapálíme dostatek hořlavých látek v místnosti bez dveří a oken, dojde postupným vyhoříváním ke spotřebě kyslíku obsaženého ve vzduchu v místnosti. Pokud nedojde k přísunu čerstvého vzduchu (otevření oken nebo dveří), dojde následkem nedostatku kyslíku k samouhašení, i když je zde stále dostatek hořlavé látky.

Jevy doprovázející hoření

Jak jsme si řekli již v předešlých kapitolách, hoření je doprovázeno třemi základními jevy: uvolňováním tepelné energie, světelné energie a vnikem zplodin hoření. Pokud pochopíme některé jednoduché souvislosti, zjistíme, že nám to usnadní pozdější výklad ve třídě.

Tepl

Nejznámější negativní účinek tepla vznikajícího při hoření je přímý kontakt s plamenem. Při požáru dochází i k jiným negativním projevům tepla. Tepl, šířící se prouděním, může mimo jiné založit další ložiska požáru. Prouděním se požár šíří ostatně poměrně často.

Rozeznáváme také tepl sálavé, které vyzářuje z větší části do okolí a z menší zpět na povrch hořící látky. To nejen velmi ztěžuje práci hasičů, ale také to může způsobit přenos požáru zahříváním okolních materiálů. Ve výkladu žákům lze také na tomto vysvětlit, proč není člověk schopen zvládnout svépomocí i požár, který se jeví jako malý. Bez dostatečné výstroje bohužel nemůžeme podniknout takřka nic.

Další možnost, jak se může tepl šířit, je jeho vedení materiálem. Známy příkladem je dobré vedení tepla hliníkem nebo jinými kovy. Pokud si uvědomíme, že kovové konstrukce mohou procházet z místnosti do místnosti, snadno pochopíme, že i takto se může rozšířit požár, a to dokonce přes stěnu. Kromě toho dobré tepelné vodiče ztěžují zásah hasičů. S vedením tepla se setkáme při výkladu, když budete s žáky navrhoovat únik z místnosti ohrožené požárem - horká kovová klika dveří, horké dveře.

Světelné záření

Světelné záření se projevuje jako plamen. Barva plamene může někdy zasahujícím hasičům napovědět, jaké látky právě hoří.

Zplodiny hoření

Zplodiny hoření jsou často uváděny jako nejvýznamnější negativní prvek u požáru. Ačkoli by se mohlo zdát, že nejnebezpečnější je samotné hoření, lze s jistotou říci, že zplodiny hoření si vybírají u požárů zdaleka

největší daň na životech a zdraví. Je samozřejmé, že množství a toxicita zplodin hoření se liší dle chemického složení hořlavé látky. Mezi velmi nebezpečné producenty jedovatých plynů se řadí např. plasty (PVC), molitan, polystyren atd.

Jako zplodiny hoření se označují všechny plynné (ale i pevné a kapalné) produkty hoření. Vzhledem k teplotám nad 500 °C, které jsou u požáru běžné, se vyskytují v podobě spalin i látky za normální teploty pevné nebo kapalné. Mezi velmi důležité a zároveň velmi nebezpečné látky ve spalinách se řadí například:

Oxid uhelnatý (CO)

Vzniká při nedokonalém hoření zejména v uzavřených místnostech, tedy všude tam, kde není dostatečný přísun kyslíku. Je jedovatý a velmi výbušný. Je lehčí než vzduch. Váže se na hemoglobin mnohem aktivněji (200 krát) než kyslík a tvoří se karboxyhemoglobin. Tím je kyslíku znemožněno vázat se na červené krvinky, a proto dochází u postižených k projevům nedostatečného okysličení mozku a následné smrti. Již koncentrace CO nad 1 % může způsobit bezvědomí a smrt bez jakýchkoli příznaků nevolnosti.

V běžném životě nejsou výjimkou případy otravy oxidem uhelnatým například při nedokonalém hoření v kamnech atd. První pomocí je vynést postiženého na čerstvý vzduch a přivolat lékařskou pomoc. Komplikací při otravě oxidem uhelnatým bývá jeho setrvačnost působení na lidský organismus. Někdy se účinky otravy projeví až za tři týdny.

Oxid uhličitý (CO₂)

Oxid uhličitý je nehořlavý plyn bez barvy a zápachu, je těžší než vzduch. Ačkoliv se používá jako hasební látka (stabilní hasicí zařízení používá k hašení koncentraci nad 27 % CO₂ ve vzduchu), je i jedním z produktů hoření. Je konečným produktem hoření látek bohatých na uhlík, přičemž ho vzniká více při dokonalém hoření než při zhnutí.

Vzduch normálně obsahuje kolem 0,03 % CO₂. Při této koncentraci je CO₂ jako produkt látkové výměny odstraňován z plic člověka dýcháním. Při asi 5 % koncentraci ve vzduchu dochází ke zrychlenému dýchání doprovázenému bolestmi hlavy, závratěmi, pocením a rozrušením. Mezi 10 až 12 % CO₂ ve vzduchu může dojít během několika minut ke smrti postiženého následkem

ochrnutí dýchacího centra mozku. Na zvýšenou koncentraci oxidu uhličitého tělo reaguje zrychlením dýchání, čímž se ovšem do organismu dostává i větší množství ostatních produktů hoření.

Postiženého vyneseme na čerstvý vzduch, necháme inhalovat kyslík a dopravíme jej co nejrychleji k lékaři.

Oxid siřičitý (SO₂)

Je to ostře páchnoucí jedovatý bezbarvý plyn. Je nebezpečný tvorbou kyseliny siřičité v dýchacích cestách.

Chlorovodík (HCl)

Je bezbarvý plyn se silně dráždivými účinky pro dýchací cesty a oči. Je těžší než vzduch. Vyvolává otok horních cest dýchacích. Hrozí zástava dechu a smrt udušením. Rozpouští se ve vodě za vzniku kyseliny chlorovodíkové. Uvolňuje se při hoření některých plastů, kdy např. z 1 kg PVC se uvolní až 400 litrů chlorovodíku.

Kyanovodík (HCN)

Je to velmi jedovatý bezbarvý plyn lehčí než vzduch. Blokuje výměnu kyslíku a oxidu uhličitého při dýchání v tkáních. Vstřebává se plícemi i kůží. Vzniká při hoření polyamidů (silon, nylon), umakartu, lepidel, laků atd. Stačí opravdu velmi malé množství hořícího materiálu ke vzniku smrtelně nebezpečné koncentrace.

Fosgen (COCl₂)

Fosgen je bezbarvý plyn bez chuti, ale s nepříjemným zápachem po shnilém seně. Vzniká např. při hoření chladících kapalin obsahujících freon. Má silně dráždivé účinky, přičemž jeho jedovatost se naplno projeví až několik hodin po expozici. Jeho zápach je znatelný při koncentraci 6 ppm (0,0006 objemových procent), přičemž ještě předtím dráždí oční sliznice a nutí ke kašli. Smrtelná koncentrace je 25 ppm.

Fosgen snadno reaguje s vodou, přičemž vzniká i kyselina chlorovodíková. Protože plíce jsou vždy vlhké, vytváří se při vdechnutí v plicních sklípcích silně žíravá kyselina chlorovodíková.

Nitrozní plyny (NO_x)

Mezi nejnebezpečnější nitrozní plyny patří oxid dusnatý (NO) a oxid dusičitý (NO₂), přičemž oxid dusnatý se při styku s kyslíkem a vzdušnou vlhkostí mění na oxid dusičitý. NO₂ je žlutohnědý až červenohnědý plyn s dráždivými účinky pro dýchací cesty. Oxid dusičitý vzniká při hoření umělých hnojiv, při požárech v kancelářích (pravítka, filmy...) atd.

Organismus reaguje na přítomnost NO₂ dráždivým kašlem, edémem plic s následnou smrtí udušením. Bezprostředně po nadýchání se projeví pouze mírné příznaky a teprve po několika hodinách se projeví vlastní otrava.

Všechny oxidy dusíku se rozpouštějí ve vodě za vzniku dusičnatých kyselin. Tyto kyseliny reagují v lidském těle s alkalickými sloučeninami a vznikají nitráty a nitridy, které napadají krevní částice, což vede ke kolapsu organismu a celkovému komatu. Příznakem je kolísání krevního tlaku, bolest hlavy a mdloby. Postiženého vyneseme na čerstvý vzduch a provádíme inhalaci kyslíku.

Ultrajedy

Ultrajedy jsou chemické sloučeniny, které již v mikrogramových množstvích mohou v organismu vyvolat vážné změny vedoucí k neléčitelným nemocím a v miligramových množstvích usmrcují. Během hoření, zejména sloučenin s obsahem chlóru, vznikají v malém, přesto však nebezpečném, množství ultrajedy jako PCDBF (polychlordibenzofuran) a TCDBO (polychlordibenzoparadioxin). Tyto sloučeniny se váží na saze a s nimi mohou vniknout do organismu zasahujících hasičů.

Nebezpečné mohou být zejména požáry skladů PVC, kdy emitované množství ultrajedů se může pohybovat od 100 mg do 1 g. Ovšem i při bytovém požáru mohou vznikat významná množství ultrajedů.

Zplodiny pyrolýzy

Jsou to nebezpečné meziprodukty, které při dokonalém hoření nevznikají. Patří sem například kyselina kyanovodíková a její deriváty, která vzniká při hoření látek obsahujících bílkoviny jako vlna, perli atd. Dále pak kyanidy, vznikající také při hoření některých plastů, jako jsou polyuretany, polyamidy atd. Těchto meziproduktů je ovšem velmi mnoho.

POŽÁR A ELEMENTÁRNÍ TEORIE HAŠENÍ

Abychom si dokázali představit jaký je požár soupeř a jaké zbraně hasiči používají na jeho zdolání, je vhodné si říct něco více k samotnému požáru.

Požár jsme si již definovali v úvodu - je nežádoucí, nekontrolovaný a působí újmu na zdraví, životech i majetku.

Pro nás může být zajímavé rozdělení fází požáru. Představíme-li si, že hoří dům a nikdo ho nehasí, dochází k takzvanému volnému rozvoji požáru. Ten je charakterizován čtyřmi fázemi:

První fáze - od vzniku požáru do počátku intenzivního hoření. I když statisticky trvá tato fáze pouhých 3 - 10 minut, je logické, že naděje na úspěšný zásah jsou velké. To přímo souvisí například se včasným a bezchybným nahlášením požáru, které budete také s žáky probírat.

Druhá fáze - od počátku intenzivního hoření až do chvíle, kdy požár zachvátí všechny hořlavé materiály. Zásah už je velmi komplikovaný.

Třetí fáze - od konce druhé fáze do chvíle, kdy se začne intenzita požáru snižovat. Nyní je již zásah prakticky nepříliš efektivní.

Čtvrtá fáze - končí postupným vyhasnutím požáru.

Nepsaným pravidlem hasičů je, že jen zásah zahájený v první, maximálně začátkem druhé fáze, může přinést naději na výraznější úspěch.

Požár má také své základní parametry a není jich málo. Pro zajímavost můžeme uvést například tzv. lineární rychlost šíření požáru. Uvádí se v metrech za jednotku času a je normována pro potřeby hasičů pro vybrané druhy objektů. Například:

Kanceláře	0,6 m/min
Hlediště kin, divadel	1,5 m/min
Sklady hořlavých kapalin	2,5 m/min

Obytné místnosti	0,7 m/min
Lesy	1,3 m/min

Z tohoto výběru můžeme posoudit, za jak dlouho se asi rozšíří požár v pokoji panelového domu. Šíření požáru je samozřejmě závislé také na mnoha jiných okolnostech.

Teorie hašení

Během vašeho výkladu se setkáte s tématem hasicích přístrojů. K tomu, abychom mohli vysvětlit, jak vlastně takový hasicí přístroj funguje, je zapotřebí pochopit, jaký je princip hasebních účinků jednotlivých hasebních látek v náplních hasicích přístrojů. Nebudeme se opět zabírat obširným odborným výkladem, pouze si nastíníme základní fakta tak, abychom dokázali zodpovědět i případné otázky našich zvědavějších žáků.

V první řadě si musíme uvědomit, že žádné hasivo není univerzální. Jinak řečeno to znamená, že ne na každou látku lze použít každé hasivo. Při nesprávném výběru či nesprávném použití může být hašení málo účinné, zdlouhavé a dokonce můžeme napáchat mnohem více škod než požár samotný. Z praxe jsou známy případy, kdy nesprávně použité hasivo vedlo k explozím (především při hašení lehkých kovů vodou), k úrazům elektrickým proudem, omrzlinám apod.

Pokud vezmeme v úvahu fakt, že je hoření charakteristické zejména velkou produkcí tepla, nabízí se nám dvě možnosti. Jednou z nich je snižování rychlosti tvorby tepla a druhou je účinné odvádění tepla z oblasti hoření. Můžeme toho dosáhnout několika způsoby: *ochlazováním hořlavé látky, izolací, chemickým zpomalováním procesu hoření, ředěním reagujících látek.*

Samozřejmě u některých hasebních látek se kombinují účinky dva i více, ale vždy je jeden převažující. Jako příklad si uveďme hašení hořlavé kapaliny pěnou. Vrstva pěny nanesená na hladinu kapaliny oddělí hladinu od pásma hoření a od přístupu vzduchu. Výsledkem je efekt dusivý. Je ovšem také pravda, že pěna se skládá z vody a proto je ve hře ještě efekt chlazení, ale ten není zdaleka tak rozhodující. Proto se pěna řadí mezi látky s efektem izolačním. Bude na místě si ve zkratce popsat, jak jednotlivé způsoby hašení vlastně fungují.

Způsob hašení založený na ochlazování

Jeho podstatou je ochlazování látky pod teplotu hoření a to tak, že buď ochlazujeme hořlavé látky v pásmu hoření (prostor, ve kterém probíhá vlastní hoření, ohraničený povrchem plamene a povrchem hořící látky). Jako nejznámější a nejpoužívanější hasební látka tohoto typu je voda. Pokud zalovíte v paměti, vzpomenete si jistě na poučky z fyziky o odebrání tepla a odpařování, takže dál se již nemusíme pouštět.

Způsob hašení založený na izolaci

Zjednodušeně řečeno - podstatou je izolace pásma hoření od hořlavé látky, oxidačního prostředí (například vzdušný kyslík) nebo od pásma přípravy hoření (oblast, kde se vlivem vysoké teploty, šířící se z oblasti hoření, tvoří podmínky k rozšíření požáru). Hoření se přerušuje z důvodu nepřítomnosti jedné z reagujících látek v pásmu hoření.

- Izolace přístupu vzduchu se používá při požárech v uzavřených místnostech. Již pokles obsahu kyslíku ve vzduchu na 16 - 12 % způsobuje zastavení hoření.
- Izolace pásma hoření od hořlavé látky se používá při hašení hořlavých kapalin a plynů. Zřídka na hašení pevných látek.

Způsob hašení založený na chemickém zpomalování hoření (inhibici)

Hlavní účinek hašení spočívá v efektu záporně katalytickém (zpomalování reakce hoření).

Podstata tohoto způsobu hašení spočívá ve vhněnění hasební látky do pásma hoření, přičemž dochází k chemickému rozkladu této látky. Produkty rozkladu reagují s meziprodukty reakce hoření a tím dochází ke zpomalování řetězových reakcí hoření až k úplnému přerušení hoření.

Způsob hašení založený na ředění reagujících látek

Snížením koncentrace kyslíku v určité oblasti dosáhneme přerušení hoření. Snížení obsahu kyslíku může být provedeno inertizací prostoru plynem, jako například oxidem uhličitým, dusíkem, ale také vodní parou.

Hasební látky

Hasební látky lze rozdělit asi takto:

- voda
- inertní (netečné) plyny
- halony

- pěna
- prášky

Voda

Nejpoužívanější hasební prostředek. Snadno dosažitelná a relativně stále ještě levná. Hasební účinek spočívá ve velké schopnosti vázat teplo, a proto je její účinek zejména ochlazující. Dalším hasebním efektem vody je efekt dusivý. Spočívá ve vytlačování vzduchu párou, vzniklou odpařováním. Při odpaření jednoho litru vody se udává tvorba 1 700 litrů páry. Je proto třeba neustále myslet na nebezpečí opaření párou.

Vodou lze hasit především pevné látky (třída A) a některé hořlavé kapaliny (zejména vodou ředitelné). Používá se také na ochranu požárem ohrožených objektů chlazením.

Účinnost hašení je velmi závislá na formě a množství, v jakém je voda na hořící látku aplikována. Jedním z nejdůležitějších aspektů je tzv. tříštění proudů vody. Zjednodušeně by se dalo říci, že čím větší povrch hasební látky, tím větší chladicí efekt. Roztříštěním proudu vody na velké množství kapek, docílíme obrovského zvětšení povrchu, ale to už jsme opět ve fyzice či geometrii. Jednou z výhod tohoto způsobu hašení je také větší šetrnost zásahu a úspora vody. Nevýhodou je malý dosah proudu a slabá pronikavost do žhnoucích látek.

Pokud hasíme proudem tzv. plným - kompaktním, využíváme zejména možnosti většího odstupu od požáru a také tlaku vody. Jako příklad si uveďme lesní požáry, kde vysoká teplota korunového požáru neumožňuje jinou strategii pozemního hašení vodou, než z dostatečné vzdálenosti. Ve fázi, kdy je požár lesa naopak podzemní, tedy kdy prohořívá lesní hrabanka, využívá se tlaku vody k odkrývání povrchu žhnoucí hrabanky. Nevýhodou tohoto způsobu využití vody je její velká spotřeba.

Voda se nesmí používat na hašení:

- požárů lehkých kovů - hořčík, sodík,
- požárů karbidu vápníku,
- elektrických zařízení pod napětím,
- hořících sazí, roztavených kovů a žhnoucího uhlí.

Nebezpečí hrozí například při hašení vysoce zahřátých látek, kdy dochází k rozkladu vody za vzniku výbušného vodíku.

Jednou z významných pomůcek při hašení vodou je tzv. smáčedlo. Jedná se v podstatě o saponát, jehož účinek spočívá v narušování povrchového

napětí vody a zlepšování její přilnavosti k povrchu hořících látek. Tohoto efektu se využívá zejména při hašení prachů, bavlny, korku atd. Pro lepší představu si zkuste vzpomenout, co udělá voda nalitá třeba na hromádku prachu. Tvoří kuličky. Tato tvorba kuliček je způsobena právě povrchovým napětím vody. Použitím smáčedla se zabrání také plýtvání hasební látkou. Hasicí přístroj: vodní se smáčedlem.

Pěna

Zcela laicky řečeno se jedná o směs vzduchu, vody a nějakého saponátu, která se různými způsoby napěňuje. Dělí se na lehkou, střední a těžkou, což je pro hasiče velmi důležité, ale pro nás je třeba jen vědět tolik, že různé druhy pěny se používají na různé druhy hořlavých látek.

Používá se zejména na hašení hořlavých kapalin (třída B). Vytváří na hladině kapaliny celistvou vrstvu a tím izoluje látku od okolí (hlavně od přístupu vzduchu). Efekt je izolační. Nezanedbatelný je také efekt chlazení, a to zejména u těžké pěny, kde je nejvyšší obsah vody. Zákaz použití pěny platí pro stejné druhy požárů, jako tomu bylo u vody. Hasicí přístroj: pěnový.

Inertní plyny

Mají efekt dusivý. V podstatě nahrazují vzduch v místě požáru a díky jejich chemické netečnosti dochází k ukončení hoření. Toho se využívá zejména v uzavřených prostorách. Jako nejvýznamnější inertní plyn lze jednoznačně uvést CO₂ (oxid uhličitý). To je ten plyn, kterým se například sytí sodovky. Je elektricky nevodivý a nezanechává zbytky po odpaření. Využívá se především na hašení elektrických zařízení pod napětím a požárů hořlavých kapalin a plynů, ale i potravin, archivů apod. (třída B, C, E). Hasicí přístroj: sněhový - CO₂

Prášky

Jsou univerzální a hasí požáry třídy A, B, C a D (speciální prášek). Hasicí přístroj: práškový

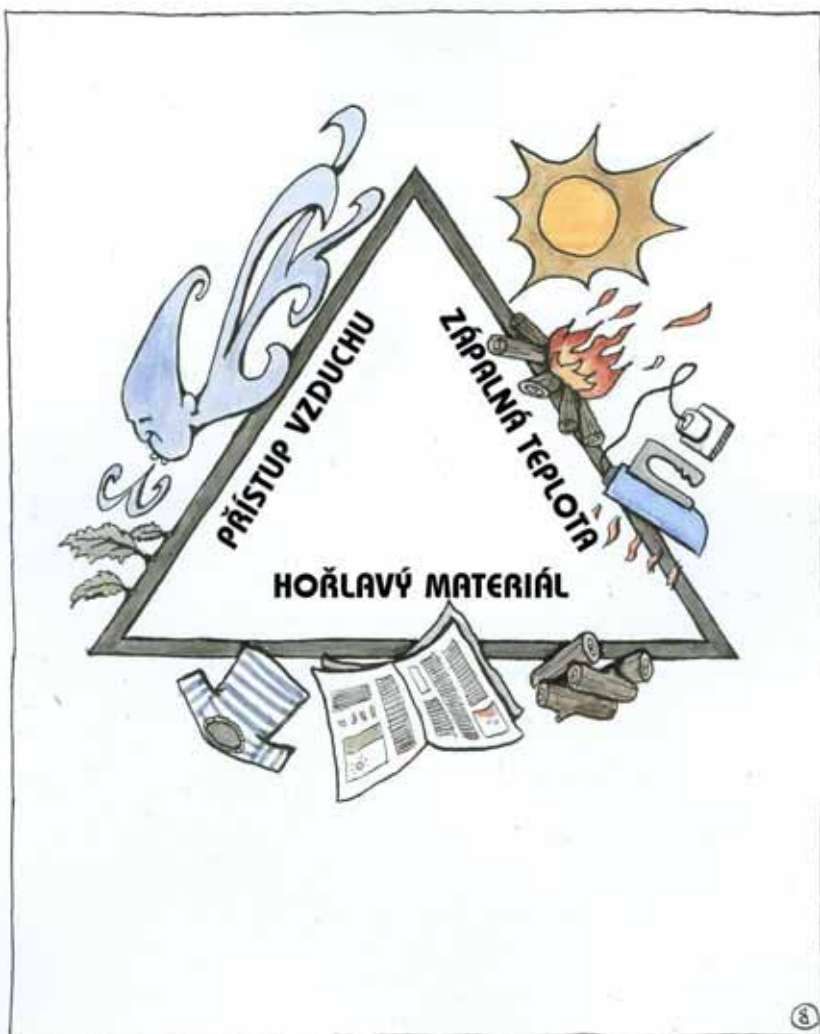
Halony

Jsou velmi účinné. Od jejich používání se však ustupuje, protože

poškozují ozónovou vrstvu Země a při rozkladu za vysokých teplot mohou tvořit vysoce toxické látky. V současné době se vyrábějí jiné látky s podobnými hasebními účinky. Hasicí přístroj: halonový

Pyrocool

Jedná se o hasební látku s výrazným chladícím efektem. Podstatou hasebního účinku látky je schopnost prudce snížit teplotu plamene a následně celého místa požáru, a tím v průběhu několika sekund prakticky vyloučit tepelnou složku klasického „ohňového trojúhelníku.“ Vyrábí se také ve formě hasicího spreje.

„Ohňový“ trojúhelník

HASICÍ PŘÍSTROJE

Podle způsobu přemístování rozeznáváme hasicí přístroje přenosné (ruční), pojezdné (na podvozku) a přívěsné (za motorové vozidlo).

Podle umístění výtlačného prostředku rozeznáváme hasicí přístroje pod stálým tlakem a s tlakovou patronou.

Uvedení hasicího přístroje pod stálým tlakem do činnosti je velice jednoduché. Stačí vytrhnout zajišťovací kolík a po stisknutí páky ventilu je hasicí přístroj okamžitě funkční. Tyto hasicí přístroje jsou většinou osazeny manometrem, který nám trvale ukazuje, zda-li je v hasicím přístroji potřebný provozní tlak.

Uvedení do činnosti hasicího přístroje s tlakovou patronou je trochu složitější. Po vytržení zajišťovací pojistky udeříme na nárazníkovou armaturu a vyčkáme (5 - 10 vteřin), než dojde k přemístění výtlačného plynu z tlakové patrony do nádoby hasicího přístroje. Poté je hasicí přístroj připraven k hašení.

Pozor! Hasicí přístroje, které se uvádějí do činnosti otočením dnem vzhůru a úderem o tvrdou podložku, se v dnešní době objevují velice zřídka (dožívající starší typy).

Všechny hasicí přístroje musí být minimálně 1x ročně kontrolovány oprávněným kontrolorem, který na požádání předloží platný průkaz, vydaný výrobcem hasicího přístroje, nebo jím zmocněným subjektem.

Již výše jsme se zmiňovali o různých principech účinku hasebních látek. Můžete se také setkat se zkratkami PHP - přenosný hasicí přístroj a RHP - ruční hasicí přístroj, obojí znamená, že je můžete přenášet v rukách, ale třeba u sněhových hasicích přístrojů, které jsou vlastně ocelovou tlakovou nádobou, musí ty ruce být už docela silné. Používá se pět základních typů hasicích přístrojů, které se vzájemně liší svou náplní - tedy hasivem. Podle použitého hasiva rozeznáváme několik druhů hasicích přístrojů:

Vodní hasicí přístroje

Jsou vhodné na hašení pevných látek. Nesmí se používat na elektrická zařízení pod napětím, na požáry látek o velmi vysoké teplotě, špatně hasí hořlavé kapaliny ropného původu atd. Jejich náplní není chemicky čistá voda, ale voda s různými příměsemi pro zlepšení smáčivosti nebo mrazuvzdornosti. Voda je dobrým hasivem díky své schopnosti látku rychle ochlazovat pod

teplotu hoření. Určeno pro třídu požáru A. Přístroje jsou vybaveny kontrolním manometrem.

Použití především při zpracování dřeva, papíru, v zemědělství, ve skladech, ve školních budovách.

Pěnové hasicí přístroje

Při svém použití vytvářejí na povrchu hořících látek vrstvu pěny, která zabraňuje přístupu kyslíku a tím vlastně hasí. Jejich hasební účinek je izolační s vedlejším účinkem ochlazovacím. Používají se především na požáry hořlavých kapalin (benzín, nafta, oleje) a protože pěna je tvořena také vodou, platí pro pěnové hasicí přístroje podobná omezení jako pro vodní. Hůř hasí hořlavé kapaliny ředitelné vodou jako je líh a aceton. Jsou určeny pro třídu požárů B.

Sněhové hasicí přístroje

Sněhové hasicí přístroje se odborně označují jako přístroje s náplní CO₂. Pojmenování sněhový vzniklo díky tomu, že CO₂ uvolňovaný z hasicího přístroje vytváří na povrchu látek bílou krystalickou hmotu podobnou sněhu, tzv. suchý sníh.

Podle současné ČSN EN3 je možné na území České republiky koupit pouze dva typy přenosných hasicích přístrojů s náplní CO₂ (sněhové), a to o obsahu náplně 2 kg CO₂ a 5 kg CO₂. Náplní těchto přístrojů je zkapalněný oxid uhličitý (CO₂), který musí být naplněn do silnostěnné vysokotlaké láhve, což se znatelně projevuje na celkové hmotnosti přístroje. Použití hasicího přístroje je velice snadné. Přístroj je určen především na hašení požárů třídy B, C a vzhledem ke své nevodivosti také na zařízení pod napětím elektrického proudu do 1000 V. Hlavním hasebním účinkem tohoto hasicího přístroje je účinek dusivý, tj. vytěsnění vzdušného kyslíku z oblasti požáru. Hasební medium (CO₂) hořící materiál a jeho okolí nijak nepoškozuje, po použití se odpaří (vhodné i na potraviny).

Hasicí přístroj není vhodný na hašení volně ložených sypkých materiálů a prachu. Hasivo z hasicího přístroje je vytlačováno značným tlakem a mohlo by dojít, podobně jako u přístrojů práškových, k jejich rozfoukání nebo ke vzniku výbušné směsi se vzduchem. Pozor na prudké ochlazení přístroje při spuštění.

Práškové hasicí přístroje

Práškové hasicí přístroje hasí na základě chemických vlastností hasebního prášku, který ovlivňuje hoření - hoření je totiž fyzikálně chemická reakce, která se dá např. vyjádřit pomocí chemických vzorců. Hasební prášky jsou velice účinné hasivo s téměř univerzálním použitím, ale nejsou vhodné na hašení sypkých hmot. V nabídce výrobců hasicích přístrojů je několik typů přenosných práškových přístrojů, lišících se především množstvím náplně. Hasicí přístroje o obsahu 1 kg a 2 kg jsou určeny především pro motorová vozidla - osobní a nákladní, kde do značné míry nahrazují dřívější halonové přístroje, které byly staženy z důvodu ochrany ozónové vrstvy Země. Nejčastěji jsou hasicí přístroje plněny univerzálním práškem ABC, který je použitelný na všechny třídy požáru, včetně zařízení pod napětím elektrického proudu s výjimkou třídy požáru D (hořlavé kovy). Uvedené typy jsou pod stálým tlakem výtlačného prostředku, jehož hodnotu nám trvale ukazuje manometr umístěný ve ventilu. Při hašení je hasivo z nádoby přístroje vytlačováno značným tlakem, a proto přístroj není vhodný na hašení sypkých materiálů (piliny, hořlavé prachy atd.), aby nedošlo k rozvíření, příp. vzniku výbušné směsi se vzduchem.

Halonové hasicí přístroje

Tyto hasicí přístroje hasí na stejném principu jako práškové a po hašení se chovají stejně jako CO_2 - odpaří se beze zbytku. Hlavní nedostatek halonů je skutečnost, že patří do skupiny látek nazývaných freony = poškozují ozónovou vrstvu. Dnes se s nimi již moc nesetkáme. Jsou nahrazovány například halotronovými hasicími přístroji.

Obsluha všech typů hasicích přístrojů je jednoduchá a není třeba se jí bát. Dnes už se žádný nově vyráběný typ hasicího přístroje nemusí převracet „vzhůru nohama“ jak to bylo u některých starších typů. Podle výrobce má každý vyráběný typ jiný mechanismus spouštění, ale **POZOR!!!** Většina „spouští“ hasicích přístrojů je ještě zajištěna pojistkou (vložený ocelový drát, plastový kroužek), která se musí před spuštěním odstranit.

Hasicí přístroje s náplní Pyrocool

Jsou to spreje velikosti většího laku na vlasy naplněné látkou Pyrocool, jejíž účinky byly popsány v předchozí kapitole.

Třídy požáru dle ČSN EN2

Třída A - hoření pevných látek hořících plamenem nebo žhnutím (např. dřevo, uhlí, textil, papír, sláma, seno, plasty).

Třída B - hoření kapalných látek a látek, které do kapalného skupenství přecházejí (např. benzín, nafta, oleje, barvy a laky, ředidla, éter, aceton, vosky, tuky, asfalt, pryskyřice, mazadla).

Třída C - hoření plyných látek hořících plamenem (např. propan - butan, zemní plyn, svítiplyn, acetylen, metan, vodík).

Třída D - hoření lehkých alkalických kovů (např. hořčík a jeho slitiny s hliníkem).

ZÁSAH

Převzetí zprávy o události, zásah a činnost jednotek požární ochrany

Pokusíme se nyní nahlédnout do zákulisí hasičské profese. Vezmeme to po pořádku. Co se tedy odehrává, když se na operačním středisku rozezná telefon tísňového volání?

Operační a informační středisko je vlastně tou kuchyní, kde se to všechno vaří. Kde se přijímají telefonáty, vyhodnocuje se situace, odkud se vysílají jednotky a odkud plyne veškerá informační i materiální podpora pro zasahující jednotky. Operační a informační středisko má velmi „dlouhé prsty“, takže je schopno zajistit techniku, prostředky i dostatek sil na jakýkoli druh zásahu. Dokonce v případě závažné a rozsáhlé mimořádné události i ze zahraničí. Je také v úzkém spojení se zdravotnickou záchrannou službou (ZZS) a policií, takže zde jsou vlastně takové „kořeny“ integrovaného záchranného systému⁵⁾. Pokud tedy někdy budete nuceni použít tísňovou telefonní linku, budete hovořit s vysoce odborně znalou a vycvičenou osobou.

Pro vyhlášení poplachu jsou důležité zejména tři informace, které by se měl příslušník jednotky požární ochrany od volajícího dozvědět:

1. **Co se stalo** - druh události a základní informace o situaci na místě události. Například dopravní nehoda, dva zranění, jedno vozidlo hoří.
2. **Kde se to stalo** - co nepřesnější adresa události. Pokud nelze udat přesnou adresu, je třeba vycházet z charakteristických orientačních bodů v okolí a krajině. Například dopravní nehoda 3 km po výpadovce za Opavou, směr Bruntál, v táhlé levotočivé zatáčce. Všichni hasiči znají svůj hasební obvod natolik dokonale a detailně, že mnohdy znají i jednotlivé stromy, mosty, sloupy, zastávky autobusu a jiné orientační body.
3. **Kdo volá** - jméno a příjmení, adresa, telefon volajícího

Jakmile operační a informační středisko převezme zprávu, je vyhlášen poplach sloužící směně. Jak jsme uvedli v předešlých kapitolách, slouží profesionální jednotky požární ochrany v ČR čtyřicet hodin po celý rok, svátky nevyjímaje. Neustále je zde připravena jednotka schopná provést kvalifikovaný a účinný zásah téměř jakékoli náročnosti.

Pokud již hovoříme o jednotce požární ochrany, podívejme se na ni blíže. Čím se liší hasiči od běžných občanů? Především jsou vybírání podle

⁵⁾ Viz. Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.

přísných kritérií. Mezi ně patří zejména vynikající fyzická kondice, minimálně středoškolské vzdělání, dokonalý zdravotní stav a psychická vyrovnanost. Vše se ověřuje při přijímacím řízení a každoročně je třeba projít přezkoušením z fyzické zdatnosti, lékařskými prohlídkami a přezkoušením znalostí. Každý ze členů jednotky požární ochrany má jeden a více specializovaných kurzů (lezec, chemik, strojník, vodní záchrana ...). Tuto svou specializaci je nucen v různých časových intervalech obnovovat a rozšiřovat. Jednou za pět let je povinen každý z jednotky požární ochrany prokázat své odborné znalosti před zkušební komisí.

Každý příslušník jednotky požární ochrany má tedy kromě nutných základních znalostí navíc poměrně rozsáhlé znalosti ve svém specializovaném oboru. Díky tomuto systému školení a výcviku (3 - 4 hodiny za směnu) se jednotky požární ochrany staly nosným prvkem při všech mimořádných událostech. Z toho také vyplývá samotný název: Hasičský záchranný sbor České republiky. Již dávno neplatí, že hasiči převážně hasí požáry.

Jednotce je vyhlášen poplach, při kterém se dozví základní informace, jež byly podány na operační a informační středisko. Povinností jednotky požární ochrany je vyjet na místo události do 2 minut od vyhlášení poplachu, a to v kteroukoli denní či noční dobu. Od toho se odvíjí nutnost mít neustále připravenou veškerou zásahovou techniku v bezvadném technickém stavu. Pokud nám někdy občan položí otázku: „A co děláte, když nehoří?“, měl by si uvědomit, že udržet takové množství techniky a prostředků v bezvadném technickém stavu a navíc udržovat a zvyšovat svou fyzickou kondici, teoretické znalosti a praktické dovednosti na požadované úrovni, není jednoduché.

Hasiči vyjíždí a během jízdy se připravují na samotný zásah. Připravují dýchací techniku, detekční a měřicí přístroje a velitel promýšlí taktiku zásahu.

Strojník - řidič zodpovídá za rychlou a bezpečnou dopravu na místo zásahu a to co nejkratší cestou. I když hasičská vozidla mají právo přednosti v jízdě, nejsou hasiči vyňati z povinností, vyplývajících ze zákona o silničním provozu. Způsobí-li tedy řidič hasičského vozu dopravní nehodu, je za ni plně odpovědný, tak jako kterýkoliv jiný řidič. Přes to je nezbytná ohleduplnost a maximální pochopení jiných účastníků silničního provozu. Je třeba si uvědomit, že se jedná o velmi těžká vozidla, spěchající ku pomoci potřebným lidem. Hasiči jsou tedy velmi vděční řidičům za jejich ochotu omezit své vlastní pohodlí a potřeby ve prospěch jiných potřebnějších lidí, kteří mohou být v ohrožení života. Také chodci a zejména děti, by si měli uvědomit, že manévrovatelnost těchto vozidel je poměrně malá a brzdná dráha naopak

velmi dlouhá. Uvědomme si, že některá vozidla jednotek PO váží přes 20 tun.

Po příjezdu na místo události rozdá velitel zásahu prvořadé úkoly a vyráží na průzkum. Základním cílem průzkumu je zjistit zejména:

- místo, počet a míru ohrožení osob, zvířat a majetku, možnost jejich záchrany a evakuace;
- rozsah požáru, cesty a směry jeho šíření, druh hořících materiálů;
- místo, množství a rizika nebezpečných látek, možnost exploze atd.;
- ostatní podmínky zásahu, množství sil a prostředků potřebných na zásah.

Prvořadým úkolem je záchrana osob. Povinností každého člena jednotky je udělat vše, co je v jeho silách pro záchranu ohrožených osob a to i s nasazením vlastního života. Mimochodem i při banálně vyhlížející události je riziko ohrožení zdraví a života velmi vysoké. Na druhém místě je záchrana života zvířat. To se samozřejmě týká nejen chovných zvířat, ale i domácích mazlíčků. Nejednou se stalo, že lidé zapomenou, že mají v hořícím domě nějaká zvířata a přitom lomí rukama nad ztrátou televizoru, počítače a jiných poměrně nepodstatných věcí.

Nehrozí-li tedy nebezpečí ani lidem ani zvířatům, začnou se hasiči zabývat hašením a záchranou materiálu ohroženého požárem nebo hasební látkou. Je možno provádět také průzkum spojený s útokem, a to zejména při nedostatku sil v časové tísní.

Za celé vedení zásahu je zodpovědný velitel zásahu a ten je nadřazen všem ostatním zúčastněným složkám, včetně policie, ZZS a ostatních přítomných složek IZS. Existují samozřejmě i výjimky. Velitel zásahu je také zodpovědný za vše, co se na požářišti odehrává a zodpovídá také za bezpečnost všech osob na místě události. Při složitých událostech se svolává štáb hašení, který je složen ze specialistů a pomáhá s řešením situace veliteli zásahu.

Po ukončení zásahu se místo předává majiteli nebo policii, specialistům vyšetřujícím příčinu vzniku požáru atd.

Jaké jsou úkoly občanů při zásahu požárních jednotek?

- Především včasné a správné nahlášení události.
- Poskytnutí co nejkomplexnějších informací, zejména není-li ohrožen

život osob, zvířat atd.

- Poskytnutí všech potřebných ústupků ve prospěch včasného a účinného zásahu.
- Neohrožovat svým jednáním život svůj nebo jiných.
- Poskytnutí materiální a osobní pomoci z vlastní iniciativy nebo vyzve-li jej k tomu velitel zásahu.
- Nepřekážet zasahujícím jednotkám a nekomplikovat zásah.
- Nehrát si na hrdinu a nepřeceňovat své síly.

V hodinách výuky se dotknete několika základních pravidel, která by měl běžný občan ve vlastním zájmu dodržovat. Tato pravidla nejsou pouhou smyšlenkou a teoretickou představou, jak by něco mohlo fungovat, ale jsou reálnými a v praxi ověřenými pomocníky při záchraně životů a majetku.

Jedna ze základních věcí, které by měl občan ovládat, je znalost tísňových telefonních čísel. Pro osvěžení si je zopakujeme:

hasiči	150
zdravotní záchranná služba	155
policie	158
městská policie	156
evropské číslo tísňového volání	112

Pozn.: Novinkou v této oblasti je zavedení nového tísňového čísla 112, (o tomto čísle je zmínka v metodické části) sjednocujícího všechna dosud užívaná tísňová čísla. Jednotné evropské číslo tísňového volání 112 je v ČR zaváděno, funguje a bude fungovat souběžně s národními čísly tísňového volání. Na jeho linkách pracují operátoři ovládající nejrozšířenější světové jazyky. Proto se s nimi v případě potřeby domluví i zahraniční návštěvníci naší republiky. V praxi je tedy možno se již dnes na čísle 112 dovolat pomoci všech základních složek IZS.

Dále je to schopnost nahlásit vše potřebné pro zásah, ale to již zde bylo řečeno. Podstatnou pomocí občana je přehled o všech hlavních uzávěrech ve svém domě - voda, plyn, elektrické rozvaděče a jističe. Také je velmi důležité vědět, kde se v domě či před ním nachází hydrant a jak jej použít. Totéž se týká i hasicích přístrojů.

Při samotném zásahu by se osoby z postiženého domu nebo bytu měly soustředit na jednom, předem smluveném místě. Velmi to ulehčí práci

hasičů, pokud mají přehled o tom, kolik postižených chybí.

V případě, že se někomu nepodaří uniknout z hořícího domu či bytu, měl by se řídit pravidly uvedenými v metodické části (utěsnit dveře, pohybovat se v pokleku nebo po čtyřech, před otevřením zkusit dveře a kliku, nejsou-li horké, přesunout se k oknu a přivolat pomoc, neschovávat se, vyvěsit z okna jakoukoli část oděvu, prostěradlo atd.)

Pozn.: Vyvěšené prostěradlo, bunda, tričko, deka atd. jsou pro hasiče znamením, že v místnosti za oknem je osoba, která potřebuje neodkladnou pomoc a upřednostňují při zásahu právě tato okna.

Požáry lesa

Velmi specifickými požáry jsou lesní požáry. Vzhledem k tomu, že každoročně požáry ve volné přírodě a krajině napáchají mnohamilionové škody a také proto, že nemálo jich vznikne rukou právě dětí, bylo toto téma zařazeno i do publikace. Lesy pro nás skýtají nemalý zdroj materiálů a mají svou estetickou funkci. Nejdůležitější funkcí je však schopnost lesů tvořit kyslík a zadržovat vodu v krajině. Z těchto důvodů a také proto, že lesů už je tragicky málo, se člověk rozhodl je chránit před požáry.

Jaká jsou tedy základní pravidla chování v lese a přírodním prostředí? V první řadě jsou dána řadou právních předpisů. Bylo by zbytečné se zde zdlouhavě rozepisovat, co který řeší. Jen si uvědomme, že i tato oblast požární ochrany má svá pravidla. Připomenout si můžeme omezení platící pro rozdělování ohňů v přírodě.

- Zákaz rozdělování ohně v lese a 50 m od okraje lesního pozemku (vyjma míst ve vyhrazeném tábořišti). Je nutno zachovat nezbytnou opatrnost v malé vzdálenosti od stohů slámy, dozrávajících obilí, strniště a sena, ve vysoké trávě atd.
- Izolovat místo pro rozdělování ohně od hořlavých látek.
- Nepřetržitě střežit oheň osobou starší 18 let a ohniště opustit až po úplném vyhasnutí ohně, jeho zalití vodou nebo zasypaní zeminou.

V metodické části je uvedeno základní desatero, jak se chovat v lese ve vztahu k požární ochraně.

Dopravní nehody

Zásah na dopravní nehody se stal nedílnou součástí hasičské profese. Bohužel nelze než konstatovat, že počet těchto zásahů stále roste. V roce 2001 se počet zásahů u dopravních nehod vyhoupl poprvé v historii nad počet zásahů u požáru. Jak tedy vypadá takový zásah z pohledu hasiče?

V první řadě je nutno říci, že každá dopravní nehoda je natolik specifická, že je naprostou nezbytností rozhodnost, vycvičenost a chladná hlava. Často rozhodují minuty, někdy i vteřiny. Každý zásah u dopravní nehody je poměrně rizikový a vyžaduje maximální opatrnost a dodržování pravidel bezpečnosti práce. Zdaleka ovšem vozidla nehoří a neexplodují tak často, jako „bouráky“ z amerických a německých seriálů. Toto patří spíše do říše laciných efektů. Přesto je nebezpečí u nehody více než dost. Nebudeme je jmenovat všechny, jen si některá připomeneme. Hrozí například zavalení zasahujícího nestabilním vozidlem, exploze a náhlé vznícení vozidla, poleptání elektrolytem z akumulátoru, pořežení, sražení projíždějícím vozidlem. Hasiči při zásahu dodržují zpravidla tento postup:

- příjezd, zajištění a průzkum vozidla - prvořadá je bezpečnost zasahující jednotky a zjištění, zda není ohroženo zdraví a život osob;
- stabilizace vozidla a odpojení akumulátoru;
- záchranné a vyprošťovací práce;
- osobní ochrana a ochrana raněné osoby;
- základní předlékařská péče - v případě nepřítomnosti ZZS;
- zajištění vozidla proti úniku provozních kapalin;
- v případě, že vozidlo tvoří překážku silničního provozu, je třeba jej odstavit na bezpečné místo;
- zajištění bezpečnosti povrchu vozovky.

Samozřejmě je mnoho specifických úkolů, které je nutno u té či oné nehody provést, ale to už bychom byli příliš detailní.

Také občan, který se ocitne na místě nehody, má své úkoly. Pokud jsme tedy svědky dopravní nehody, je nutno událost neprodleně ohlásit. Vzhledem k velmi úzké spolupráci všech základních složek IZS je použití jakéhokoliv čísla tísňového volání správné. Záleží pouze na tom, jak posoudíte

situaci. Do chvíle, než se záchranáři dostaví na místo nehody, je povinností každého občana poskytnutí nejnutnější předlékařské pomoci.

Existují samozřejmě výjimky, ale uvědomme si, že poskytnutí pomoci je povinností nejenom morální, ale je na to také pamatováno v zákonech. Po příjezdu záchraných vozidel, můžeme poskytnout základní informace. Poté už je naší největší pomocí nepřekážet při práci zasahujícím, popřípadě jsme-li o to požádáni, přispěchat naopak ku pomoci. Pokud právě projíždíme kolem dopravní nehody, je třeba nezdržovat a nepřekážet při práci pomalou jízdou a okukováním.

Jednou ze specifických dopravních nehod, je nehoda na dálnici. Vzhledem k velmi vysokým rychlostem, které jsou na dálnicích a silnicích pro motorová vozidla běžné, dochází často ke kolizím a následkem toho k řetězovým haváriím. Pokud se dostaneme do takovéto situace, musíme **neprodleně vozidlo opustit** a držet se v bezpečné vzdálenosti. Mnoho lidí bývá zraněno právě proto, že zůstávají i při lehkých řetězových haváriích ve svých automobilech. Totéž platí i při nenadálých situacích při průjezdu tunelem. Odstavené vozidlo je nutno co nejlépe označit, například výstražnými světly a vyhledat úkryt ve stěně tunelu. Odtud se dá zpravidla i přivolat pomoc.

Nebezpečné látky a ekologické havárie

Jedním z nových a velmi složitých úkolů jednotek požární ochrany je likvidace ekologických havárií a zásah s výskytem nebezpečné látky. Vzhledem k velmi rychlému vývoji chemického průmyslu se jedná o oblast činnosti jednotek, která se mění téměř každý den a vyžaduje nejen neustálé zdokonalování znalostí a výcviku, ale také vyžaduje i velmi nákladnou techniku. Hasiči jsou připraveni likvidovat únik takřka jakékoli nebezpečné látky a výrazně omezit její šíření do okolí. Problematika zásahů na nebezpečné látky je natolik složitá, že nemá význam pouštět se do hlubšího bádání. Každý z nás se v běžném životě setkává s velkým množstvím nebezpečných látek nebo látek, které mohou být škodlivé zdraví a životnímu prostředí. Jedná se například o nátěrové hmoty, ředidla, úklidové prostředky atd. Co bychom měli tedy vědět? Podle předpisů je výrobce nebo dovozce povinen označit výrobek tak, aby bylo zřejmé, o jaký typ látky se jedná a jaká hrozí případná nebezpečí. Zejména jsou důležité takzvané R - věty a S - věty. Co to vlastně znamenají?

R - věty označují rizikovost pro člověka a životní prostředí a dělí se na jednoduché a kombinované. S - věty jsou standardní pokyny pro bezpečné nakládání. Složitě? Pokusíme se to objasnit na příkladu.

Jednoduché R - věty

- R 20 - zdraví škodlivý při vdechování
- R 21 - zdraví škodlivý při styku s kůží

Kombinované R - věty

- R 20/21 - zdraví škodlivé při vdechování a styku s kůží

S - věty

- S 1 - uchovávejte pod uzamčením
- S 2 - uchovávejte mimo dosah dětí
- S1/2 - uchovávejte uzamčené a mimo dosah dětí

Z toho vyplývá, že z těchto vět se dočteme vše potřebné pro bezpečné nakládání s těmito látkami. Ověřte si to v nejbližší drogerii nebo u vás doma v úklidové komoře. Nelze než doporučit, abyste se těchto pokynů drželi.

Každá nádoba s látkou, která hrozí nějakým nebezpečím, je dále označena výstražnými symboly. Jedná se o oranžový čtverec se symbolem.

Také vozidla přepravující nebezpečné látky musí být vybavena tabulkou s číselnými údaji, charakterizujícími přepravovanou látku. V případě havárie zasahující jednotka dle těchto údajů rychle určí o jakou látku jde a jaký zvolit postup k jejímu zneškodnění.

Výčet dalších oblastí činnosti jednotek požární ochrany by byl natolik obsáhlý, že by vydal na další knihu. Pro přehled si uvedme ty nejběžnější:

Požár, autonehoda, živelní pohroma, čerpání vody, únik nebezpečných látek a ekologická havárie, likvidace obtížného hmyzu, různé typy technických pomocí, záchrana z hloubek a výšek, záchrana na vodní hladině, odchyt zvířat, pomoc ZZS, zásahy s radiačním rizikem atd.

NĚKTERÁ TÉMATA PRVNÍ POMOCI A ZDRAVOVĚDY

Úraz elektrickým proudem

Při úrazu elektrickým proudem může dojít k bezvědomí a zástavě dechu. V místě vniknutí elektrického proudu do těla vznikají hluboké popáleniny. Vždy vyhledejte *lékařské ošetření*, i když se zdá, že postižený utrpěl jen malé popálení.

První pomoc

- vypněte proud nebo přerušete kontakt mezi postiženým a elektrickým vodičem. Nesnažte se postiženého sami odtáhnout, mohli byste být zasaženi elektrickým proudem. Vodič odstraňte např. dřevěnou násadou smetáku;
- zjistěte, zda postižený dýchá, pokud ne, zahajte ihned umělé dýchání;
- pokud došlo k srdeční zástavě, provádějte srdeční masáž;
- jakmile postižený začne sám dýchat, uložte jej do stabilizované polohy a zavolejte lékaře;
- do příchodu lékaře setrvejte u nemocného a kontrolujte jeho životní funkce.

Popáleniny a opaření

Těžké poškození kůže a hlouběji uložených tkání vyvolané termickými vlivy. Vedle místního poškození může velmi rychle dojít k poruchám regulace a funkce jiných orgánů a orgánových soustav - rozvoj popáleninové nemoci.

Příčiny popálení

- zářivá energie (slunce, atomové záření, rentgen);
- horké tekutiny (voda, potraviny);
- působení plamene (oheň, oblouk);
- mechanické tření (lano);

- horká pevná tělesa (žehlička).

Rozsah a stupeň závažnosti

- **první stupeň** - zčervenání, puchýře, bolest;
- **druhý stupeň A** - zčervenání, bolest (povrchové kožní léze), zhojení bez jizev;
- **druhý stupeň B** - puchýře, bolest, anemická kůže (hluboké kožní léze), tvorba jizev;
- **třetí stupeň** - nekróza, šedá, bílá nebo černá kůže, nejsou bolesti.

Zásady hodnocení stavu popáleného

Teplná škodlivina o teplotě kolem 60 °C musí působit asi 60 s, aby vznikla popálenina II. stupně. Při působení škodliviny o teplotě 100 °C postačí pouze 5 s a vznikne hluboká popálenina III. stupně.

První pomoc

- odstranit zdroj tepla, odstranění volného oděvu, osprchování;
- poskytněte technickou první pomoc: uhašte hořící oděv vodou, pokrývkou hozenou na postiženého, odstraňte hořlavé látky z okolí;

Pozn.: Při hašení ohně pokrývkou, kabátem apod. nepoužívejte látky z umělých hmot, které se taví a působí další popáleniny.

- z popálené plochy nestrhávejte přichycený oděv a neodstraňujte přiškvařené pevné látky (např. asphalt) - sejměte však těsné předměty - hodinky, prstýnek, náramek apod., dříve než mohou zaškrtnit otékající část těla;
- popálené plochy se pokud možno nedotýkejte, nepřetahujte přes ni ušpiněnou látku, nezasypávejte ji a nevtírejte do ni olej ani masti;
- co nejdříve ponořte popálenou plochu do čisté studené vody (pitná voda), pokud je to možné, přidržujte popálenou plochu pod proudící vodou (např. pod sprchou), ochlazujte dokud se nezmírní bolest;
- není-li možné popálenou plochu ponořit, přiložte na ni nebo ji obalte vlhkým čistým kusem tkaniny, kterou jste namočili ve studené vodě;

můžete na ni také přiložit plastový sáček s obsahem ledu nebo zmrzliny;

- neochlazujte pouze příliš rozsáhlé popáleniny se strženými puchýři a popáleniny III. stupně; tyto popáleniny pouze překryjte nebo je zabalte do čistého kusu tkaniny.

Pozn.: Po chlazení kryjte popálenou plochu čistým, nejlépe vyžehleným a bílým kapesníkem, ručníkem, prostěradlem apod. Přes toto krytí, zvláště trvá-li bolest, můžete přiložit igelitový sáček naplněný studenou vodou, ledem apod. Popáleniny II. a III. stupně se velice snadno infikují.

- poskytněte postiženému všechna protišoková opatření - zajistěte mu klidné prostředí při pokojové teplotě, přikryjte ho zlehka tak, aby udržel své tělesné teplo, uklidňujte, dopřejte mu, aby zaujal takovou polohu, která mu přináší největší úlevu;
- podávejte tekutiny, máte-li sůl, přidejte do 1 litru vody zarovnanou čajovou lžící soli; vodu nepodávejte pouze postiženým, kteří nejsou při plném vědomí nebo zvracejí nebo mají popálenou ústní sliznici či dýchací cesty;

Pozn.: V prvních 4 - 8 hodinách je popálený člověk ohrožen především šokem z velké ztráty tekutin.

- zajistěte zdravotnickou pomoc všem postiženým u nichž je popálená plocha větší než dlaň jejich ruky.

Otravy zplodinami hoření a vybranými látkami

Otrava oxidem uhelnatým - první pomoc

- neopomenout vlastní ochranu;
- vynést postiženého na čerstvý vzduch, vyvětrat;
- poloha - dle stavu vědomí;
- podání kyslíku v co největší koncentraci;

Pozn.: Oxid uhelnatý byl zmíněn již v kapitole o zplodinách hoření.

Otrava dráždivými plyny - první pomoc

Dráždivé plyny jsou všechny plyny, páry, kouř i mlha, které po

vdechnutí způsobují poškození dýchacích cest nebo celého organismu. Nejčastěji dochází k inhalaci chloru, fosgenu, amoniaku, oxidu siřičitého, oxidů dusíku a oxidu uhelnatého při různých nehodách. K akutnímu ohrožení života po inhalaci dráždivých plynů dochází následkem toxického otoku plic, který se může tvořit okamžitě nebo po 24 - 36 hodinách.

Příznaky:

- dráždění ke kašli, nucení k dávení;
- bolesti za hrudní kostí;
- narůstající dušnost;
- promodrávání;
- šedavá, zpcená, studená pokožka;
- chropy, vykašlávání zpěněného až červeného hlenu;
- zrychlený puls, pokles krevního tlaku, vznik šoku.

První pomoc:

- poloha - horní část těla vysoko, dolní končetiny spuštěny dolů;
- uvolnění a udržování dýchacích cest;
- zklidnění;
- podání kyslíku;
- lékařská péče.

NEBEZPEČÍ V PŘÍRODĚ A VE MĚSTĚ

Zralost a únosnost ledu

Zdravý led - průhledný nebo zbarvený podle barvy vody, bez bublinek a hladký. Podle lomu nebo průhledu zjistíme jeho tloušťku.

Pórovitý led - led, který obyčejně narůstá tam, kde ve vodě působí chemické nebo organické látky, kde kvasí bahno nebo kde jsou ve vodě splašky. Takový led je plný bublinek. Přesto, že je silný a průhledný, je křehký a při oteplení je nebezpečný.

Zdravý led je bezpečný již při tloušťce 5 cm a mrazech pod mínus 10 °C. Při takové teplotě led narůstá. Na prudce tekoucích vodách je růst ledu pomalejší.

Praskání ledu - je zaviněno vymrzáním hladiny. Led je přimrzlý ke břehu, zamrzají přítoky a spodní prameny a hladina klesá. Led sedá na hladinu a praská. Při tomto jevu proboření nehozí.

Bouřky

Některá pravidla jsou zmíněna v metodické části pro druhý stupeň. Za bouřky je lépe přerušit některé činnosti a vyhledat spolehlivý úkryt. Obzvláště nebezpečný je v tomto případě pobyt ve volné přírodě. Také není bezpečné telefonovat, pracovat s elektrickými a plynovými spotřebiči atd. Ačkoliv za bouřky většinou dobře „fouká“, není vhodné ani pouštění draků.

Dobrou ochranu před bleskem poskytují budovy. Nejbezpečnější jsou velké budovy s ocelovou či železobetonovou konstrukcí, respektive veškeré stavby dobře chráněné hromosvodem, případně i velká prostorná stavení bez hromosvodu. Zcela nevhodným úkrytem jsou malá stavení bez hromosvodu, například kůlny, ale i velká stavení s porušenou statikou (např. polorozpadlé kostely), neboť úder blesku může způsobit další narušení zdiva a hrozí zřícení. Uvnitř budov se zdržujte raději na suchém místě a dále od kamen, vodovodu, elektrospotřebičů, zásuvek a telefonu. Zavřete okna a vypněte televizor a další přístroje, jejichž součástí je obrazovka.

Jste-li **venku** bez možnosti úkrytu v blízké budově, nezůstávejte na kopcích a holých pláních a neschovávejte se pod osamělými stromy či pod převisy nízkých skal. Poměrně bezpečnými místy jsou husté lesy a háje, úzká údolí, úpatí vysokých skalních stěn, jeskyně, městské ulice. Zastihne-li vás bouřka na rozlehlé holé pláni, je nejlépe přečkat ji v podřepu s nohama u sebe.

Pokud jedete v **automobilu**, zůstaňte uvnitř, dveře i okna nechejte zavřená a nemusíte se blesku obávat. Plechová karoserie vám poskytuje spolehlivou ochranu. V případě silných nárazů větru dávejte spíše pozor na padající stromy či větve.

První pomoc při úrazech bleskem je táž jako při ostatních úrazech způsobených elektrickým proudem a při popáleninách. Podle stavu zraněného bývá často nezbytné použít umělé dýchání, srdeční masáž, protišoková opatření.

PODSTATA A SYSTÉM VÝUKY

Podstata výuky

V průběhu výuky požární prevence a přidružené problematiky na základních a speciálních školách, by měly být nadále zachovány veškeré základní vzdělávací principy moderní pedagogiky. Důraz by měl být kladen také na další prohloubení stávající vzájemné důvěry mezi učiteli a žáky. Žádaný stav je nezbytný právě pro případ vzniku mimořádných situací, kdy bude vždy nutná velmi úzká a kvalitní spolupráce učitele a žáků. Myslíme si, že zodpovědný přístup k výuce předkládané problematiky může navíc výrazně posílit pozici zaangažovaných vyučujících právě v tomto žádaném ohledu.

Ve třídě by měla vládnout tvůrčí atmosféra podpořená neustálou vzájemnou komunikací mezi vyučujícím a dětmi. Vzniku tohoto ideálního stavu napomáhá zejména množství motivačních dotazů ze strany vyučujících, ale také řada drobných her a jednoduchých scének, jež provází zejména první část výuky.

Velký důraz je rovněž kladen na použití maximálně názorných pomůcek a také využití propagačních materiálů⁶⁾, jako drobných odměn pro děti. V získávání těchto materiálů bude sice nutno poněkud improvizovat, jelikož opravdu kvalitní materiály (nikoli pouze atraktivní, ale i se vzdělávacím účinkem) teprve vznikají. Myslíme si však, že většina jednotek požární ochrany bude mít k dispozici alespoň základní vstupní množství. Jednotlivé materiály dětmi přinesené domů, pak poslouží současně jako zdroj informací pro rodiče, kteří se tímto také nepřímo zapojí do výuky.

Prostředí pro realizaci výuky by mělo být spíše nestandardní. Autorům se při výuce nejlépe osvědčil komunitní kruh uprostřed místnosti, ať už na židličkách, nebo ještě lépe přímo na koberci. Vše samozřejmě volně přizpůsobujte zvyklostem třídy (skupinové vyučování atd.) a možnostem zvolené učebny.

Jak již bylo v úvodu této kapitoly řečeno, byli bychom rádi, kdyby způsob předání předkládaných informací byl spíše interaktivní záležitostí - někde mezi klasickou výukou zpoza katedry a takřikajíc nevázanou zábavou. Právě tuto poměrně jemnou hranici - hranici zábavné a přesto tvůrčí diskuse, je občas nám aktivistům - nadšeným „pedagogům amatérům“, těžko postihnout.

⁶⁾ Na internetových stránkách GŘ HZS ČR www.mvcr.cz/hasici nebo na internetové adrese www.hasik.cz lze získat materiály pro instruktážní fólie pro zpětný projektor, týkající se témat jednotlivých bloků.

Především v tomto ohledu si dovoluujeme na vaši osobní zkušenost a dovednosti nejvíce spoléhat...

I přes celkově spíše volnější a zábavné pojetí hodin „školní požární prevence“, je nutno mít vždy na zřeteli, že některé předkládané informace jsou často životně důležité a budou žáky, bez ohledu na výběr jejich budoucího povolání, provázet opravdu po celý život!

Systém výuky

Předkládaný preventivní výukový program tvoří dvě základní nosné části. Jedná se o metodickou část prvního a druhého cyklu. První z obou cyklů je pak dále členěn do bloků 1 až 7 a je určen žákům prvního stupně s výjimkou prvních tříd. Navozuje vstupní atmosféru k výuce a sestává pouze z nejzákladnějších informací. Je zpracován s ohledem na věk a schopnosti dětí daných věkových skupin.

Druhý cyklus, je určen žákům druhého stupně s výjimkou tříd devátých a je členěn do bloků 1 až 8. Informace získané v průběhu prvního výukového cyklu jsou ve druhém cyklu vždy nejdříve zopakovány a následně pak dále prohlubovány. Zcela nově se zde objevuje pouze téma „Nebezpečí v přírodním terénu a ve městě.“

Náplní závěrečných bloků obou cyklů (první cyklus - blok 7, druhý cyklus - blok 8 je návštěva stanice jednotek požární ochrany, která však může být nahrazena návštěvou hasičů přímo ve vaší třídě. V obou případech je důležité to, že si děti mohou o čerstvě získaných informacích popovídat také přímo s hasiči. Tento systém dává současně prostor k objasnění možných nejasností, které se mohou vyskytnout v průběhu výuky.

Pozn.: Přímý kontakt s hasiči je zejména v prvním cyklu opravdu nezbytný! Zejména mladší děti musí fyzicky vidět, kdo se skrývá např. za maskou dýchacího přístroje atd. (viz tematická náplň závěrečných bloků). Navíc výuka prvního cyklu „graduje“ předáním „Vysvědčení draka Hasíka“ na němž by mimo podpisu vašeho, neměl chybět také podpis některého z hasičů.

Proč je volen právě tento systém? Z vlastní zkušeností lze konstatovat, že s výukou požárně preventivní a přidružené problematiky je nejlépe začít už ve druhých třídách a nejlépe pak každoročním opakováním (samozřejmě s potřebnými změnami, co se týče rozsahu i pojetí výukového materiálu - podle potřeb a fantazie učitele) postupně v dětech vypěstovat vztah, jak k tématu samotnému, tak i k hasičům všeobecně.

Změna ve výuce tedy nastává přibližně v šesté třídě, kdy je dítě již schopno vnímat a zpracovávat více informací a je také fyzicky vyspělejší se schopností předávat získané informace dále (doma atd.).

V případech, že již bude vaše škola navštěvována aktivisty z řad hasičů např. v rámci programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“ nebo v rámci jiného vyhovujícího programu, je možné se na ně plně spolehnout⁷⁾. Ještě lepším řešením je však vzájemná koordinace obou „druhů“ výuky, čímž se samozřejmě výsledný preventivní účinek mnohonásobně zvýší!

Uveďme si příklad. Aktivisté programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“ se zaměřují na výuku druhých a šestých tříd. Lze se tedy po vzájemné domluvě zaměřit např. na třídy třetí a (nebo) čtvrté v prvním cyklu a sedmé a (nebo) osmé v cyklu druhém.

Zmíněná kombinace je zcela ideální, jelikož metodické materiály programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“ a zkušenosti jeho aktivistů se staly výchozím materiálem pro tuto nově vzniklou publikaci.

Je nám zcela jasné, že možnost aplikovat výuku bude na jednotlivých školách různá. Ať však bude situace jakákoli, k výuce nemá smysl přistupovat, aniž by bylo v záměru dodržení alespoň minimálního rozsahu výuky (tj. výuka alespoň jedné třídy na obou stupních základních a speciálních škol)⁸⁾. Na začátky všech bloků jsme zařadili krátká opakování, jejichž smyslem je snaha o nenásilné připomenutí učiva bloku předchozího a navázání na učivo bloku následujícího.

Jak už bylo v úvodu napsáno, bloky obou cyklů jsme se pokusili zpracovat formou příprav podobných klasickému zpracování učiva školních předmětů, jež jsou pevnou součástí učebních osnov. Naleznete zde vše - od stanovení cílů, přes doporučený materiál a pomůcky, navrhované metody výuky, teoretické podklady až po časové dotace jednotlivých bloků⁹⁾.

Výše zmíněné teoretické podklady jsou jakýmsi „odrazovým můstkem“ pro všechny nově zaangažované vyučující. Jejich obsahem je podrobné zpracování výchozího materiálu, nezbytného pro pochopení, jak poměrně složité záchranářské problematiky, tak i úlohy vyučujícího v daném třídním kolektivu. Zejména záchranářské problematice byla věnována zvláštní

⁷⁾ Doporučujeme se některé z úvodních hodin zúčastnit a doslova „vysledovat“, jestli se jedná opravdu o vzdělávací přístup k výuce nebo spíše „atraktivní povídání“, které nemůže nikdy plnohodnotně nahradit cílenou a dlouhodobě koncipovanou výuku.

⁸⁾ V současné době se uvažuje také o obdobné výuce na školách středního typu.

⁹⁾ Časová dotace pro realizaci jednoho bloku odpovídá většinou délce jedné hodiny (nikoli vyučovací).

pozornost, aby byla i přes svá nesporná specifika pedagogickému sboru, co možná nejpřístupnější.

Za velmi hodnotné považujeme rovněž jednotlivé vstupy dětského psychologa, které mimo jiné umožňují vyučujícímu nahlédnout do duše dítěte ve stavu ohrožení. Podle našeho názoru jsou pedagogicko psychologické vstupy samozřejmou a nezbytnou součástí moderní preventivně vzdělávací literatury.

V posledním bodě „příprav“ jednotlivých bloků, který může posloužit rovněž k závěrečnému shrnutí předávaného učiva, pak naleznete oddíl „Výsledek výuky“, jehož stěžejní body konkretizují informace, k nimž byste měli vždy společně s dětmi dospět. Uvedené stěžejní body jsou jediným dogmatem celé knihy. Na jejich přesné interpretaci je z logicky vyplývajících důvodů nutno trvat. V ostatních případech rozhodně nechceme bránit vaší invenci, zejména co se týče užívaných metod výuky atp.

SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

Ve formálním vzdělávání bývá kladen větší důraz na oblast „vědění“ než na oblast „bytí“. Často jen málo pomáháme jednotlivým dětem naučit se rozumět sobě samým, naučit se sebezpřijetí a získat schopnost prožívat svůj život jako žádoucí a úspěšný. Podstatnou součástí této výchovy k bytí může být rozvíjení sociálních dovedností. Značnou část svého obrazu o sobě samých získáváme z toho, jak nás vidí jiní lidé. Odezvy našeho okolí jsou velice ovlivněny naším sociálním chováním. Značná část pokroku v našem životě, ať už ve škole nebo později v zaměstnání, závisí na naší schopnosti ovládat a uplatňovat nezbytné sociální dovednosti. Velkou měrou na tom závisí i naše úspěšnost v rodinných vztazích a ve vztazích s přáteli a spolupracovníky.

Školy stále větší měrou začínají začleňovat do formálních osnov jistý nácvik sociálních dovedností, někdy jako součást vzdělávání v praktických dovednostech, jindy jako součást hodin dramatické a tvůrčí výchovy. Ale snad proto, že tato oblast není zahrnuta do náplně zkoušek, bývá politováníhodným způsobem zanedbávána. Mnozí učitelé neprošli v příslušných technikách sami žádným výcvikem, a je pro ně proto obtížné tyto techniky vyučovat. To je neblahý stav, také vzhledem k tomu, že sociální psychologové a sociologové již udělali hodně pro to, aby dané techniky rozpracovali a aby ukázali, jak mohou být vhodně předkládány dětem.

Pozn.: Bylo zjištěno, že ve skupině žáků s dobrými studijními výsledky tvrdí o sobě 40 %, že jsou nesmělí, a 55 % se označuje za osamělé, což jsou dvě z hlavních příčin problému v oblasti sociálních dovedností.

Hodnocení sociálních situací a reagování na ně

Program výchovy dětí v oblasti požární ochrany je vlastně program nácviku sociálních dovedností - má tedy poskytnout vodítka k tomu, jak hodnotit sociální situaci. Proč druhý člověk reaguje zrovna takto? Co by každé z dětí, kdyby bylo v této situaci, udělalo?

Na tomto místě je obvykle vhodné jednotlivce požádat, aby předvedli svou zvolenou odpověď, zatímco ostatní přihlížejí a jsou připraveni přispět svým komentářem. Nato může navázat obsáhlejší cvičení hraním rolí - jednotliví účastníci např. dostanou od učitele krátký scénář, který navodí situaci, a pak převezmou věci do svých rukou. Takové scénáře mohou obsahovat situace popsané v jednotlivých blocích metodické části této publikace.

Určitou nevýhodou takto vedeného nácviku je, že se někdy jeví všem zúčastněným jako příliš umělý. To však bývá především buď tím, že příliš zdůrazňujeme herecké dovednosti, a tím vyvoláváme v dětech nadměrné soustředění na sebe a přehnané obavy, aby to předvedly správně, nebo tím, že situace, které jsme zvolili, jsou příliš vzdáleny od jejich zkušenosti.

Celé cvičení by mělo být vedeno uvolněným, neformálním způsobem s nácvikem hraní rolí, který doplňují témata hrové povahy.

Například lze děti požádat, aby vymyslely a předvedly ke zvolené situaci napřed nevhodné odezvy (zmatek, paniku, strach, drzé mluvení) a pak vhodné (klid, rozhodnost, upřímnost). Losování o přehrávky rolí, kdy si děti vytahují čísla a pak musí předvést roli připsanou danému číslu, vyvolá hodně legrace (ale jen když si učitel dokáže zřetelně uchovat velení!). Vyžádáme-li si od dětí, aby předvedly učitelem připravené scénáře, v nichž si postavy počínají společensky neobratně, pomáhá to zostřovat kritické vnímání u dětí. Oblíbená a užitečná je také „hádací“ hra, kdy každé dítě dostane proužek papíru s napsanou určitou sociální dovedností nebo sociálním nedostatkem a pak se má podle toho chovat, zatímco zbytek třídy se snaží uhodnout, oč jde.

Pro nic se nevracej do hořícího domu!

JAK UPOUTAT, ZAMĚŘIT A UDRŽET POZORNOST ŽÁKŮ

Upoutat a udržet zájem a pozornost žáků nebývá vždy snadné. Udržet pozornost žáka zaměřenou na určitý úkol potom představuje zvláště náročný problém, který vyžaduje, aby jej učitel zkoušel řešit nejrůznějšími metodami.

Způsoby, jak upoutat pozornost žáků

1. Dávejte žákům nejrůznější signály (zhasněte světlo; zablikejte; zazvoňte na zvonek; zvedněte ruku na znamení, aby děti také zvedly ruku a utišily se; zahrajte nějaký takt na piano nebo kytaru atd.).
2. Měňte hlas: střídějte hlasité mluvení s mluvením klidným nebo šeptáním. Zkuste nejprve udělit hlasitý pokyn: „Pozor!“, vzápětí na několik vteřin ztichnout a potom dále udělovat pokyny normálním hlasem.
3. Navazujte se žáky oční kontakt. Jestliže k žákům promlouváte, zejména při udělování pokynů, měli byste k nim stát čelem. Někdy žáci pracují ve skupinkách. Pro žáky, kteří sedí zády k vám a nevidí na vás, si musíte vymyslet nějaký signál, na který si tyto žáci obrátí židle a posadí se k vám čelem.
4. Vytvořte ve třídě atmosféru vzrušení a očekávání následující hodiny (či dokonce nadšení).
5. Vyvolávejte mezi žáky diskusi a zájem o jednotlivá témata, proto jim položte na úvod hodiny nějakou zajímavou, spekulativní otázku.
6. Občas zkuste předstírat „hloupost“ a využít svého hereckého nadání. Někdy v upoutání pozornosti žáků pomůže například bláznivý klobouk nebo neobvyklá hudba.
7. Pracujte s různými záhadami. Přineste do třídy v krabici, tašce nebo povlaku na polštář nějaký předmět vztahující se k dané látce. Je to výborný způsob, jak u žáků vyvolat dohady, které mohou vést k vynikající diskusi nebo slohového cvičení.
9. Před udělením dalších pokynů si zajistěte ticho.

Jak zaměřit pozornost žáků

1. Při udělování pokynů a výkladu využijte multisenzorických metod.
2. Používejte vizuální pomůcky. Při výkladu napište klíčová slova nebo umístěte obrázky na tabuli nebo zpětný projektor.
3. Využívejte barev. Pro zvýraznění pište na tabuli barevnými křídami, na zpětném projektoru barevnými fixy. Barevně odlišujte klíčová slova, věty, postup k početním úlohám, problematická písmena v pravopisu některých slov apod.
4. Vyznačte rukama nebo orámujte barevným rámečkem vizuální materiál, na který se mají žáci zaměřit.
5. Na písemný materiál, na nějž se žáci mají soustředit, ukažte prstem, perem, hůlkou nebo ukazovátkem.

Pozn.: Pro zaměření pozornosti žáků ve třídě je vhodný např. zpětný projektor, protože učitel může barevně zapisovat informace, aniž by se musel obracet zády k žákům. Takto může třídu lépe řídit a omezovat případy problémového chování. Na zpětném projektoru může učitel snadno učivo znázorňovat a orámovat důležité informace a žáci jsou navíc velmi rádi, když jsou vyvoláni, aby šli něco napsat na průhlednou fólii.

Materiál si může učitel na průhledné fólie připravit předem, což mu ušetří čas. Fólii lze také částečně zakrýt, a tím odstranit jakékoli další rušivé vizuální podněty. Třídu je možné zatemnit a pozornost žáků pak udržovat pomocí osvětlené plochy na plátně.

6. Používejte baterku. Zhasněte světla ve třídě a zaměřte pozornost žáků tím, že si na jednotlivé předměty nebo jedince baterkou posvítíte.
7. Co nejčastěji do výuky začleňujte názorné a praktické ukázky.
8. Abyste žáky do vyučování aktivně zapojili, co nejčastěji jim vysvětlujte účel a důležitost jednotlivých úkolů.
9. Snažte se být žákům neustále na očích.
10. Snažte se, aby se váš hlas dobře nesl a aby vás všichni žáci slyšeli. Počítejte s rušivými zvuky v okolí třídy, například s hučícím topením či ruchem z ulice (tzv. bariérami efektivní komunikace).

Nápady, jak pomoci rozptýleným a nepozorným žákům

1. Posad'te si žáka co nejbližší k sobě.
2. Navazujte se žákem přímý oční kontakt.

3. Odstraňte žákovi z rukou a lavice předměty rozptylující pozornost.
4. Zajistěte, aby žák seděl mezi pozornými, dobře soustředěnými dětmi.
5. Využívejte fyzický kontakt (např. žákovi zlehka položte ruku na rameno nebo záda).
6. Využívejte pozitivního zpevnění a postupů či stimulů pro usměrnění chování (např. udělujte skupinám u jednotlivých lavic body za pozornost a vzorné plnění úkolu; využívejte individuální tabulky, smlouvy a karty, kam můžete zapisovat získané body, své iniciály či nalepovat nálepky atd.).
7. Pokud žák dává pozor, pochvalte ho: „Líbí se mi, jak Adam sleduje tabuli.“
8. Abyste rozptýlenému žákovi pomohli zaměřit pozornost, použijte osobně domluvené signály a připomínky, které jste si se žákem dohodli předem.

Pozn.: Když si učitel ukáže na oči, znamená to „podívej se“. Jestliže ukáže na ucho, znamená to „poslouchej“, Když si učitel ukáže (poklepe) na bradu, znamená to „dívej se mi do obličeje a dávej pozor“.

Jak pozornost žáků a jejich aktivní zapojení do výuky udržet

1. Dbejte stále na to, aby vyučování bylo srozumitelné.
2. Látku vykládejte živě a energicky.
3. Průtahům zabraňte pečlivou přípravou na hodinu.
4. Používejte obrázky, grafy, gesta, pohyblivé pomůcky a vysoce zajímavé materiály.
5. Maximálnímu zapojení žáků do hodiny a udržení jejich pozornosti napomůžete, jestliže je necháte pracovat ve dvojicích nebo skupinách. Kooperativní učení je vynikající metodou, jak u žáků udržovat zaujetí pro věc a aktivní účast na hodině. Tato vyučovací dovednost je dnes pro vyučování naprosto nezbytná!
6. Dávejte žákům složitější otázky, na které nelze jednoznačně odpovědět, které vyžadují logické uvažování a podněcují kritické myšlení a diskusi.
7. Zadejte žákům, aby si během výkladu psali stručné poznámky.
8. Používejte metodu vynechaných slov. Žáci obdrží texty s chybějícími klíčovými slovy, která mají během výkladu do textu doplnit. Potom si žáci klíčové body v textu barevně vyznačí.

9. Žáky vyvolávejte rovnoměrně. Mnozí učitelé totiž některé žáky bezděčně opomíjejí. Skutečnost, že žáky sedící na určitých místech ve třídě přehlížejí nebo že více vyvolávají chlapce než dívky, si učitel zpravidla neuvědomuje. Někteří učitelé mívají sklon vyvolávat ty žáky, kteří jim vždy poskytnou informaci, již chtějí slyšet. Jiní učitelé zase záměrně vyvolávají žáky, kteří podle nich nejsou připraveni nebo odpověď neznají. Výzkumy, sledující přístup učitelů k žákům s odlišným pohlavím nebo příslušníkům etnických menšin, takové systematické odlišnosti ve vyvolávání prokazují.

Žáci bývají velmi všímaví, rychle vyzorují zvyky a systém svého učitele a vypočítají si, jaká je šance, že budou ve třídě vyvoláni. Ti, kteří své vyvolání tuší, pak budou více dávat pozor. Existují metody, které zajišťují, aby byli žáci vyvoláváni rovnoměrněji. Učitelé si možná budou chtít vyzkoušet následující:

- Připravte si balíček karet se jmény jednotlivých žáků. Při vyvolávání náhodně vytahujte z balíčku karty se jménem a pak je zase vracejte zpátky.
- Jména žáků můžete napsat např. na dřívka od mražených krémů a ty pak při vyvolávání náhodně vytahovat.
- Abyste mohli zkontrolovat vlastní sklony a vyzorovat, na jaké žáky reagujete nejvíce, natočte průběh vlastní hodiny příležitostně na video nebo nahrajte na magnetofonovou kazetu. Na základě této zpětné vazby se pak můžete více snažit reagovat na žáky, které jste možná dříve ignorovali.
- Položte žákům na lavici kontrolní kartu. Vysvětlete jim, že se snažíte zajistit, aby byli vyvoláváni spravedlivě. Požádejte je, aby na kartu udělali čárku pokaždé, když jsou na hodině vyvoláni. Tuto kontrolu lze uskutečnit v rámci jednoho dne, v průběhu několika dnů či týdne. Výsledky mohou učitelé hodně napovědět a děti na tom všeobecně rády spolupracují. Žáci rovněž považují metody založené na náhodě za spravedlivé.

10. Na odpověď žáků vyčkejte alespoň 5 vteřin. Mnozí žáci potřebují na zpracování otázky, uspořádání myšlenek a jejich vyjádření delší dobu. Zkuste otázky znovu formulovat, dávat otázky směřující ke kořenu věci a na odpověď déle čekat. Žákům, kteří na otázku zatím nedokáží odpovědět, řekněte, že se k nim po chvíli vrátíte, a potom tak učíte.

11. Uzavřete se žákem speciální dohodu. K dětem, jež ostatní považují za slabé

žáky, kteří nikdy neznají odpověď, přistupujte s citem. Abyste jim pomohli zvýšit sebeúctu, nebojte se s nimi v soukromí uzavřít určitou dohodu. Můžete jim navrhnout následující postup: Pokud žák zvedne ruku se zaťatou pěstí, nebude vyvolán. Jestliže zvedne ruku s otevřenou dlaní, bude se ho učitel každopádně snažit vyvolat.

Pozn.: Tento postup velmi účinně mění pohled ostatních na ty žáky, kteří se přihlásí jen zřídka. Spolužáci totiž o dohodě o zaťaté pěstí nevědí a všímají si pouze toho, že daný žák odpověď asi zná a snaží se na hodině také něčím přispět.

12. Aby žáci zaujetí a pozornost neztráceli, snažte se je do hodiny aktivně zapojit. Vyzkoušejte následující postupy:

- Spontánní vymyšlení nových nápadů. Přimějte žáky, aby vymýšleli nápady, které se vztahují k danému tématu. Učitel všechny nápady či příspěvky zapisuje na tabuli, velký arch papíru nebo zpětný projektor.
- Učitel žákům sdělí: „Obráťte se k partnerovi (nebo spolužákovi sedícímu na druhé straně, za vámi) a v několika minutách prodiskutujte následující problém.“ Nebo: „Společně se spolužákem sepište všechno, co vás napadne v souvislosti s...“
- Rychlé psaní. Dejte žákům omezenou dobu na to, aby napsali odpověď na vaši otázku nebo pobídku. Žák potom musí spolužákovi, skupině nebo třídě přečíst, co napsal.

STRACH A ÚZKOST

Strach má dvojí tvář

Jedním z přítomných pocitů člověka ve vyhraněných situacích (požár, autonehoda, živelní pohroma atd.) je strach, který je přirozenou zkušeností člověka. Plní ochrannou funkci, je nezbytný k přežití. Strach představuje nutnou fyziologickou a duševní přípravu na nebezpečné a ohrožující situace. Vybízí k opatrnosti, pomáhá realisticky odhadnout nebezpečí. Bez strachu, bez obav by lidstvo nepřežilo. Zároveň strach vyzývá k tomu, aby byl překonán. Sebevědomě a dobrovolně se postavit svému strachu, dát mu tvář, předpokládá důvěru ve vlastní síly. Jestliže se nám podaří strach zpracovat, posilujeme navíc své sebehodnocení.

Se vznikem a vývojem strachu se u dětí v průběhu života utvářejí strategie k jeho překonání. Přitom děti zjišťují, že někdy jsou bezmocně vystaveny nikoli strachu, ale dospělým, kteří nedůvěřují jejich tvořivému přístupu ke strachu. Nesmíme však zapomenout, že existují také strachy, jež omezují vývoj, strachy v pravém smyslu slova. Děti prožívají během svého života mnohé situace, které je vystavují tlaku. Někdy jde o přehnaně ochraňující styl výchovy, jenž dětem neposkytuje volnost, udržuje je ve skutečně tíživé tísní. Ale i opak vzbuzuje v dětech strach: chybějící fyzický kontakt a opora, lhostejnost, citová prázdnota, na kterou nezřídka v pravém slova smyslu narážejí. Děti se cítí nepřijaty, prosí o projev přízně, což se může dít prostřednictvím nápadně rušivé akce nebo psychosomatických příznaků (jako bolesti hlavy, břicha). Pokud strach dosáhne rozměrů, které neumožňují normální život, ohrožují proces zrání dítěte a problematizují všední výkony, neplní už svou ochrannou funkci. Potom brání ve vývoji, stává se patologickým nebo neurotickým, ztrácí svou funkci zachování života, oslabuje, hrozí a zastrahuje.

Strach sloužící k zachování života je spojen s konstruktivními strategiemi k jeho překonání, které zprostředkují pocit síly - i k tomu má sloužit metodická část této publikace. Naproti tomu chorobný strach vede ke slabosti a zprostředkuje pocit bezmocnosti a vydání napospas.

Úzkost, strach a hrůza

Je strach a úzkost totéž? Strach představuje reakci na skutečné, někdy i zdánlivé nebezpečí. Dítě se domnívá, že je vystaveno určitému nebezpečí, cítí se mu vydáno napospas, myslí si, že je ohroženo objektem, který v něm

vyvolává strach. Dítě, které jednou zažilo požár nebo autonehodu, může při dalších setkáních s touto situací mít strach. Ten ovšem v průběhu vývoje může pominout. Dítě je zralejší, cítí se silnější, a tím i méně vystaveno objektu svého strachu. Napětí mezi vlastní slabostí a silou pocit'ovaného ohrožení se zmenšuje.

Zatímco strach je často vázán jen na jeden objekt nebo situaci, vyznačuje se úzkost nezhřídka nejasnou mnohoznačností, která znečišťuje a působí jako nebezpečný podnět. Úzkost může být navíc trvalá. Je spojena s pocity, jež mají ochromující účinek nebo podněcují k útěku a jsou spojeny se slabostí, nemohoucností a bezmocností. Úzkost jde často ruku v ruce s bezmocností, která vyvolává pocit, že člověk není schopen nebezpečnou situaci konstruktivně zvládnout. Fobie představuje přenesenou úzkost, tj. úzkost, která je spojena s určitou představou a nutí k určitým aktivitám (např. nutí k umytí) nebo naopak k jejich zamezení (např. nepoužívat výtah). Takové vyhýbavé chování může být rozsáhlé.

Pozn.: Vedle různých fobií se může u dětí objevit také školní fobie. Děti se zdráhají chodit do školy. Už jenom pomýšlení na ni je spojeno s bolestmi břicha a hlavy, s nevolností a zvracením, s nechutenstvím a poruchami spánku. Jakmile smí dítě zůstat doma, příznaky obvykle zmizí. I tento typ fobie může být přenesenou úzkostí. Nezřídka souvisí s nepříjemnými zážitky ve škole (posmívání, strach z neúspěchu a selhání, šikana, necitlivý přístup pedagoga), ale i s problematickou situací v rodině (např. nedůsledná výchova, konkurenční výchovné postoje rodičů, přehnaně ochraňující a omezující výchova).

Úzkost, strach a fobii z určitých objektů a situací lze tedy získat. Vzniká většinou v situaci, kdy se potká několik prvků: například náhlý vjem a následný náhlý zážitek.

Strach je pocit

Strachy se projevují tělesně, jsou spojeny s pocity. Ustrašený člověk má vykulené oči (nebo je zavře, zakryje si je), zorničky jsou rozšířené, uši nastražené nebo zacpané. Člověk, který se bojí, má husí kůži nebo návaly pocení, červená v obličejí, srdce mu rychle buší, ruce se mu třesou nebo jsou ledově vlhké. Střeva a ledviny pracují rychle, přichází průjem nebo zažívací potíže. U každého člověka se strach projevuje svým vlastním způsobem. Ale obecně platí: **Čím neznámější a nejasnější se jeví situace vyvolávající strach, tím hrozivěji jej dítě pocit'uje.**

Racionalizací (snahou o rozumové vysvětlení - „Nemusíš přece mít

strach!“), ignorováním („Vždyť to není tak hrozné!“), dramatizováním („Chudinko malá, takové ošklivé sny!“) dětem nepomůžeme. Pocity strachu nejsou vhodné k tomu, abychom se snažili udržet děti malé a závislé. Děti chtějí být přijímány se všemi svými pocity. Chtějí, aby je dospělí brali vážně i s jejich strachem.

Strach se projevuje prostřednictvím pocitů. Ale ne každý dětský strach se před dospělým projeví. Existují utajené, skryté strachy, které lze rozeznat podle rozmanitých příznaků:

- **Regrese.** Šestileté dítě se po narození sestřičky začalo znovu pomočovat. Mluví dětskou řečí, žvatlá, chce znovu pleny.
- **Žádné projevy zvědavosti a dobrovolná izolace.** Dítě je ve školní družině nápadně tím, že si na nic netroufá, k nikomu jinému se nepřiblíží. Zdá se tiché, pasivní, nenavazuje s nikým kontakt.
- **Pasivita a nadměrná přizpůsobivost.** Dítě je ve škole i ve školní družině takřka nenápadné. Je uzavřené, mluví potichu, má vadné držení těla. Každý úkol splní „na výbornou“. Ví, že doma získá pozornost pouze svými výkony.
- **Netrpělivost, vyrušování, agrese.** Dítě je „třídní šašek“, jenž se svými aktivitami dostává do středu pozornosti. Ze strany rodičů se setkává s výchovným stylem bez omezení, který si vykládá jako lhostejnost vůči své osobě.
- **Nedostatek odstupe.** Dítě jde ochotně ke každé osobě ve své bezprostřední blízkosti, sedne si jí na klín, obejmě ji a dá jí pusku. Působí důvěřivě, skoro jako by neznalo strach. Tím se vystavuje zcela bez ochrany komplikovaným situacím.

Utajené, skryté strachy se schovávají za celou řadu příznaků, které nemusejí svědčit pouze o strachu samém. Abychom mohli příznaky přiměřeně interpretovat, je bezpodmínečně nutné přesné pozorování dítěte. Vnější projevy chování samy o sobě nestačí k tomu, abychom je určili jako příznak strachu.

Strachy mohou být zpracovány

Svět beze strachu je pouhá iluze. Výchova, která se chce strachu vyhýbat, formuje děti stejně života neschopné jako ta, jež je prostřednictvím strachu vystavuje tlaku. Děti jsou během svého života konfrontovány s mnohotvárnými zkušenostmi, které s sebou přinášejí citové vlivy a zátěže

a zanechávají stopy. Samostatné zpracování a překonání strachu je důležité pro formování identity vlastního já a vytváření pocitu sebedůvěry. Děti mají své zcela vlastní cesty k překonání strachu: inscenují svůj strach, dávají mu tvář. Ačkoli je každé zpracování jedinečné a liší se od dítěte k dítěti, mohou ho opatření ze strany dospělých podpořit:

- Dejte dítěti pocit jistoty a bezpečí. Důvěřujte mu, že strach překoná. Čím jistěji se dítě bude cítit, tím více bude důvěřovat vlastním schopnostem, o to tvořivěji bude k dané situaci přistupovat.
- Je třeba brát dětské strachy vážně - ani je nepodceňovat, ani příliš nedramatizovat. Rozumová vysvětlení nepomáhají. Důležité je aktivně dítěti naslouchat, projevit spoluúčast a porozumění. A hlavně neřešit problém za dítě. Při překonávání strachu má dítě spolupracovat. Proto je důležité zeptat se ho: Jak můžeš přispět k překonání svého vlastního strachu? Děti jsou plné nápadů, magie a fantazie. Ty, které nechtějí spolupracovat, možná využívají svůj strach účelově, aby - nevědomě - dosáhly určitého cíle (např. vzbudily pozornost, smířily se s pocitem viny, vyvolaly pocit bezmocnosti).
- Strach přichází rychle, ale někdy odchází pomalu. Nelze jej překonat ze dne na den. Každé dítě má své vlastní tempo, své vlastní postupy. Ne všechny vnější vlivy, včetně temperamentu dítěte, trvale ovlivňují rychlost s jakou je strach překonán.

Mnoho pedagogů a rodičů pozoruje, že děti jsou, pokud jde o strach, zcela odlišné, že úplně jiným způsobem jednájí v situaci vyvolávající strach, vyvíjejí různé strategie, jak svůj strach překonat. Úzkostlivost a bojácnost jsou bezpochyby podmíněny vlohami, závisejí na temperamentu a tělesné konstituci dítěte. Již u kojenců lze pozorovat, jak rozdílně reagují: někteří jen vyrovnaně leží, dají se rychle uklidnit a utiší, dlouho a vydatně spí, usmívají se, působí klidně. Jiní se již brzy zdají váhaví, plaší, snadno se budí, poleká je každý zvuk, každá změna situace je pravidelně vyvede z míry, rychleji reagují strachem.

Ale genetické podmínky a temperament nemusí představovat doživotní osud. I bojácné a nevyrovnané dítě může získat sebevědomí a důvěru, může mít pevně v ruce utváření svého života. Naopak z vyrovnaného, stabilního dítěte se může stát sociálně nejisté, tiché, pasivní stvoření.

Váhavé, nevyrovnané děti to mají nejtěžší, jestliže je neustále srovnáváme. Až příliš často to dělají samy - někdy s výsledkem, který je skličuje. Zjišťují, co všechno neumějí, získávají o sobě negativní obraz a ustupují do ústraní. Vzniká začarovaný kruh, který je nijak nepovzbuzuje,

daleko spíše se opakuje jako negativně se naplňující předpověď. Rodiče a pedagogové jsou pak netrpěliví: nabízíme dětem optimální prostředí, všichni se o dítě starají, všichni se mu maximálně věnují - a přesto je nesmělé, bojácné, působí váhavě, je náladové, objevují se u něj nepravidelnosti v jídlu a ve spánku. Narůstá frustrace, šíří se zloba, vznikají pocity selhání. Dítě se cítí utrápené, zdá se mu, že je osud nespravedlivý.

Pochopení, že chování je geneticky podmíněné, může učitele i rodiče dovést k tomu, že se usilovněji a bez předsudků postaví na stranu dítěte, že mu nabídnou „doprovod“ a pomoc, místo aby - někdy nevědomky - pracovali proti němu.

PSYCHICKÉ TRAUMA A STRES

Snad každý z nás měl někdy v životě nepříjemný zážitek, který se mu nesmazatelně zapsal do paměti a provázel ho nějaký čas v myšlenkách a ve snech. Jsou lidé, kteří si své děsivé vzpomínky nesou v sobě mnoho let, někdy i celý život. Někteří lidé se setkali s tak extrémní podobou hrůzy či násilí, že to ohrozilo jejich duševní zdraví.

Události neobvykle hrozivého rázu, jež mohou způsobit duševní poruchy, lze pro přehlednost rozdělit na dvě hlavní skupiny. Prvním říkáme přírodní katastrofy a chápeme je jako působení přírodních sil, např. zemětřesení, požáry, tajfuny, sopečné výbuchy či povodně. Druhou skupinu tvoří katastrofy způsobené člověkem, mezi které řadíme různé havárie a všechny druhy násilí: znásilnění, zneužívání, týrání, politický teror, války, věznění, mučení a koncentrační tábory. Všechny zmíněné události jsou pro člověka traumatizující, tedy zraňující, nejvíce však ty, v nichž hraje roli lidský úmysl. Tragédii člověka tu nezpůsobily neosobní přírodní síly, ale jeho bližní, který ho záměrně zranil. Setkání s lidskou krutostí a brutalitou zasahuje často základní důvěru člověka v dobro a smysluplnost okolního světa, prožitá bezmocnost je hlubokým zásahem do jeho psychiky.

Stres

Chceme-li hovořit o tom, co je to trauma, musíme nejprve vymezit pojem stres. Stres popsal poprvé ve svém rozsáhlém díle z roku 1949 Hans Selye. Jeho spíše fyziologická definice hovoří o nespecifické reakci organismu na jakýkoli nárok (zátěž) spočívající v mobilizování obranných mechanismů a energetických rezerv. Stav stresu se projevuje v symptomech tzv. adaptačního syndromu, což je generalizovaná reakce na zátěž probíhající ve třech fázích:

1. **Fáze poplachová** (alarmová): Náhlé narušení vnitřního prostředí organismu, které je doprovázeno silnou excitací, především sympatické soustavy a zvýšením sekrece hormonů dřeně nadledvinek.
2. **Fáze rezistence**: Adaptace na stres je maximální, organismus si na stresující faktor zvyká.
3. **Fáze vyčerpání** (exhauce): Získaná rezistence je nedostatečná, nadměrnou intenzitou stresu dochází k celkovému selhání adaptační a regulační schopnosti organismu. Výsledkem takového selhání může být vážné ohrožení zdraví i života.

Definovat psychický stres je velmi nesnadné. Představuje emočně negativní výkyv vegetativní tenze (aktivace), který svou inertností snižuje schopnost subjektu vracet aktivační hladinu k předstresové nebo relaxační úrovni. Chronický stres je potom výsledkem schopnosti našeho nervového systému sčítat (sumovat) negativní emočně vegetativní napětí doznívajících z jedné podnětové situace s napětím, které vzniká ve zcela odlišné stresogenní situaci. Aktuální příznaky chronického stresu jsou méně nápadné, ale negativní dopad na organismus je větší. Při dlouhodobé zátěži může dojít k patologickým změnám v psychice i v organismu člověka.

Stresující vliv určitého podnětu či situace na jedince má vždy individuální charakter. V oblasti psychosociálního stresu hrají důležitou roli faktory jako význam události, sociální opora a především osobnostní charakteristiky jedince. Určité osobnostní rysy ovlivňují výběr vyrovnávacích strategií, predisponují tak k určitému stylu vyrovnávání se se stresem a mohou být vysvětlením odlišné zranitelnosti různých osob vůči stresu.

Některé výzkumy hledaly společné rysy dětí, které se jeví jako odolnější vůči nepříznivým životním okolnostem. Takové děti charakterizoval aktivní temperament, společenskost, dobrá schopnost komunikace a správná percepce vlastních možností k ovlivňování svého osudu.

S pojmem stres souvisí úzce anglický termín *coping with* (zvládání), který zahrnuje racionální způsoby vyrovnávání se s psychickou zátěží a úzkostí, schopnost zvládat různé překážky. Vyjadřuje různou míru adaptability jedince, tedy míru schopnosti adaptovat se na změnu podmínek.

Vznik traumatu

V našich podmínkách se vyskytují následky psychického traumatu (dále jen traumatu) nejčastěji v souvislosti s nehodou, železničním či důlním neštěstím, požárem, znásilněním, sexuálním zneužitím, týráním, přepadením, únosem, pokusem o vraždu nebo jinou násilnou trestnou činností. To se týká nejen obětí, ale i náhodných svědků takových činů.

Psychické trauma vzniká působením jednoho extrémně stresujícího zážitku nebo dlouhotrvající stresující situace, které mají následující charakteristiky:

1. příčina je pro jedince vnější;
2. je pro něj extrémně děsivá;

3. znamená bezprostřední ohrožení života nebo tělesné integrity;
4. vytváří v jedinci pocit bezmocnosti.

Podstatou traumatu je, že působením vnějšího činitele jsou poničeny psychické a biologické adaptační mechanismy jedince. K tomu dochází tehdy, když vnitřní a vnější zdroje již nejsou schopny vyrovnat se s ohrožením. Nelze hovořit o kontinuu od události lehce stresující k traumatizující. Existuje jasný rozdíl mezi stresem a traumatem a tento rozdíl zřetelně vnímá právě traumatizovaný člověk. Děsivé zážitky zaplavují a paralyzují systém sebeobran, ničí pocit vnitřní kontroly a kompetence a ve svých důsledcích narušují i důvěru ve smysl, řád a kontinuitu lidského života.

Traumatická reakce vzniká v okamžiku, kdy je člověku tváří v tvář extrémní hrůze znemožněna smysluplná akce a on se ocitá ve stavu totální bezmoci. Je vlastně reakcí na bezmocnost. Není-li možný útok ani útek, dochází k dezorganizaci jednotlivých komponent obvyklé odpovědi organismu na nebezpečí a tyto komponenty ve své bezúčelnosti mají tendenci přetrvávat dlouho po skončení stavu skutečného ohrožení. Traumatické události tak vyvolávají hluboké a trvalé změny v oblasti fyziologické, emoční i kognitivní.

Je-li prvním zásadním rysem traumatizující zkušenosti neuniknutelnost, je druhým rysem její nepochopitelnost. Takovou zkušenost obvykle nelze zařadit mezi dosavadní obvyklé životní zkušenosti. Při orientaci ve světě slouží člověku vytvořená kognitivní schémata, která mu pomáhají chápat a účelně reagovat v různých situacích.

Rozpor, který vzniká mezi základními představami a vnímanou realitou, přivádí člověka do stavu vnitřního zmatku. Výsledkem může být tzv. **disociace**, tedy oddělení různých duševních procesů, které normálně fungují ve vzájemné integraci. Člověk se tak nevědomě chrání před přívalem silných emocí, které by pravděpodobně nedokázal udržet pod kontrolou. Tento jev je označován jako základní patologie hysterie. Traumatizovaná osoba si do detailu vzpomíná na celou událost, ale bez jakéhokoliv emočního doprovodu, nebo zažívá intenzivní emoce bez jasné vzpomínky na to, s čím souvisí. Může se nacházet ve stavu konstantního neklidu a podrážděnosti, může mít různé psychosomatické obtíže, ale neví proč. Symptomy vyvolané traumatem mají tendenci ztrácet vazbu se svým původcem a žijí si dále svým vlastním životem. Pokud vzpomínky, které obvykle nejsou volně přístupny vědomí, pomůže vybavit např. podnět připomínající trauma, vzniká obrovský emoční tlak. Člověk může po dlouhou dobu působit jako dobře přizpůsobený, za určitých podmínek však hrozí nekontrolovatelná afektivní reakce.

Dalším z hlavních rysů traumatu je **narušení mezilidských vztahů**. Potřeba vztahovat se k ostatním roste v situacích, kdy vnitřní zdroje jedince nestačí zvládnout ohrožení. Bolest, strach, vyčerpání či ztráta, to vše vyvolává úsilí získat péči druhých. Ostatní lidé mohou také dávat objektivní platnost hrůzné individuální zkušenosti a pomáhají nalézt její smysl. Stablní sociální vazby jsou jedním z faktorů, které mají vliv na míru následků traumatu.

Nejdrtivější dopad má na člověka trauma prožité v izolaci. Bez možnosti sdílení je člověk připraven o jeden z nejdůležitějších zdrojů napomáhajících adaptaci. Toho se často využívá k zesílení účinku věznění a mučení. Ti, kdo mučení přežili, někdy vypovídají o stavech derealizace a depersonalizace, které byly reakcí na extrémní osamělost.

Traumatická zkušenost však obvykle zanechává následky v mezilidských vztazích. Pocit krajní opuštěnosti a bezmoci zasahuje později do všech vztahů, od nejtímnějších, rodinných, až po abstraktní, které charakterizují náboženskou víru a důvěru v určitý systém hodnot. Pokud trauma působí v raném dětství, může poškodit vznik bazální důvěry v blízké osoby, jež je součástí všech dalších životních vztahů a také podmínkou zdravého vývoje osobnosti. Důsledkem traumatu v jakémkoli věku je ztráta důvěry v sebe a ostatní, zranitelnost a stud z prožité bezmoci. Přetrvávající pocit viny za vlastní přežití bývá společným rysem lidí, kteří prošli válkou, přírodní katastrofou či hromadnou havárií. Tento pocit viny je nejsilnější tehdy, když byl člověk svědkem utrpení a smrti druhých lidí a nemohl či nedokázal jim pomoci. Přesto se však může obviňovat ze slabosti a neschopnosti riskovat vlastní život pro záchranu druhých. Pocit viny pak může zasahovat do všech jeho mezilidských vztahů.

Psychická zranitelnost člověka je závislá také na osobnostních a sociálních faktorech. Každý lidský zážitek je relativní. I extrémní trauma hodnotí lidé různě, pro každého může mít jiný význam a dopad. Samozřejmě platí jistá hranice, za kterou jsou události obecně považovány za traumatické, jak o tom hovoří i jedno z diagnostických kritérií posttraumatické stresové poruchy. Výrazný vliv na hodnocení traumatického zážitku má kulturní prostředí. V rozdílných kulturách se různě hledí na bolest, zranění, smrt, separaci či ztrátu. Určitý zážitek může mít těžce traumatizující dopad na člověka v jedné části světa a zároveň může být naprosto běžný pro člověka v jiné části světa. Lidé některých etnik mohou být do jisté míry odolnější vůči určitému druhu traumatu a zranitelnější vůči jinému. Traumatickou zkušenost tedy nemůžeme chápat jako statickou, okolnostmi vysvětlitelnou jednotku. Abychom mohli hodnotit její vliv na psychický stav jedince, je nutné ji pojímat

v souvislosti s dynamickou interakcí jednotlivého člověka a jeho prostředí.

Psychickou traumatizaci lze obecně rozdělit na tři formy:

1. **Primární traumatizace:** člověk je přímým cílem agrese (např. zabití, zranění, mučení, znásilnění, vyhoštění, nucené pasivní přihlížení vraždě).
2. **Sekundární traumatizace:** podnětem je blízká zkušenost s traumatizací jiné osoby (např. rodina zabitého, mučeného, pohřešovaného apod.).
3. **Terciární traumatizace:** člověk není v přímém vztahu k oběti traumatizace, ale je v kontaktu s primárně či sekundárně traumatizovanými jako svědek, člen perzekvované skupiny, humanitární pracovník nebo terapeut.

Symptomy traumatu

Většinu symptomů, které se objevují v důsledku traumatické zkušenosti, můžeme rozčlenit do tří hlavních kategorií:

1. nadměrné vzrušení (hyperarousa);
2. intruzivní příznaky (intrusions);
3. příznaky stažení, sevření (constriction).

1. Nadměrné vzrušení je následkem stálého očekávání nebezpečí. Trvalým vzrušením se organismus udržuje ve stavu, kdy je schopný bojovat nebo uniknout z ohrožující situace. Člověk v takovémto stavu se snadno poleká, reaguje podrážděně i na minimální podněty a trpí poruchami spánku. Mohou být u něho shledány symptomy generalizované úzkosti či specifických strachů. Zvýšená nervová aktivace způsobuje neschopnost normálně se adaptovat změnou vztahu k opakovaným podnětům, to znamená, že jedinec reaguje na každý další podnět stejného typu jako na zcela novou výzvu. Zvýšená fyziologická reaktivita bývá nejvíce patrná při působení podnětu, který připomene trauma, a projevuje se náhlou hyperventilací, tachykardií, třesem, pocením, pocitem nevolnosti či mdlobou.

2. Intruzivní příznaky jsou vtíravé a neodbytné pocity opakovaného prožívání traumatické události. Ve dne pronikají do vědomí opakované vzpomínky, ve kterých se minulost stává přítomností a člověk se znovu a znovu propadá ke svým děsivým zážitkům. Vzpomínka může být vyvolána i zdánlivě

nevýznamným podnětem, ale její živost a emocionální náboj je stejný jako v původní situaci. Tyto tzv. *flashbacky* (doslova zpětné záblesky) může člověk vnímat jako skutečnou realitu a podle toho se i chovat. V noci se opakují děsivé sny a noční můry. Emoce a tělesné pocity úzkosti, strachu nebo studu se mohou objevit i bez konkrétní vzpomínky na prožitou událost.

Traumatické vzpomínky se liší od obvyklých vzpomínek nemožností verbálního převyprávění, nevázaností na kontext a strnulostí obrazu v čase. Také traumatické sny jsou jiné než ty ostatní. Mohou se objevit ve fázích spánku, kdy lidé obvykle nesní, a vyjadřují jasné fragmenty traumatické události. Často se opakují v identické podobě, vždy s hroživou živostí, která může ovlivnit chování i dlouho po probuzení. Někdy mohou mít podobu nočních můr a děsů, jejichž konkrétní obsah si nelze vybavit. Trauma se dále znovuprožívá také přímo v chování, opakovaným inscenováním traumatické situace, např. v nutkavě opakované dětské hře nebo ve skryté formě určitých sklonů k opakování traumatické situace u dospělého. Intruzivní příznaky projevující se vzpomínkami, sny či chováním mohou být chápány pozitivně, ale přesto vzbuzují děs. Pro traumatizovaného člověka znamenají intenzivní emocionální zahlcení, které někdy překračuje hranice zvladatelnosti.

3. Příznaky stažení, sevření (konstriktivní) jsou důsledkem situace, kdy byl člověk vystaven totální bezmocnosti, nemohl ani utéct, ani klást aktivní odpor, a ocitl se náhle ve stavu strnulosti, zkamenělosti, paralyzace. Ze své bezmocnosti mohl uniknout pouze vnitřně - změnou stavu vědomí. Situace krajního ohrožení někdy vyvolávají nejen strach a hrůzu, ale i zcela paradoxně stavy úplného klidu, kdy strach a bolest mizí. Vědomí registruje události, ale ty jako by neměly nic společného se svým skutečným významem. Vnímání může být deformované, provázené částečnou anestézií nebo ztrátou určitých vjemových modalit. Čas může být prožíván jako změněný, obvykle zkrácený, a prožitky mají rysy nereálnosti. Člověk v takové situaci má často pocit, že se vše odehrává mimo jeho tělo, nebo že celá událost je jen součástí špatného snu, z něhož se brzy probudí.

Zvláště u traumatizovaných dětí je patrná nedůvěra ve vlastní schopnosti a nechuť přemýšlet o budoucnosti. Příznaky stažení, sevření ve svém důsledku vedou k inhibici aktivity, impulsivity a emočního prožívání, a tím ochromují celkovou kvalitu lidského života.

ÚLOHA MOTIVACE V PRÁCI S DĚTMI

Osobnost a motivace

Důležitou oblastí osobnosti je motivace. U lidí můžeme smysluplně hovořit o obecném rysu motivace (jeden člověk může být silně motivován k úspěchu v povolání, jiný silně motivován k tomu, aby dobře vycházel s druhými a tak dále), zatímco současně můžeme hovořit o měnících se motivačních stavech („Jsem silně motivován zvládnout svou práci dnes, ale necítím se tak zapálen včera.“). Mnohé obecné zásady motivování dětí v procesu výuky se zabývají motivací jako stránkou osobnosti, stránkou, která se na mnoha místech dotýká vyhlídek dítěte na úspěch nebo na selhání ve školním prostředí.

Většina teorií motivace začíná základními motivy přežití, s nimiž se rodíme. Ty jsou často nazývány pudy. Zahrnují pohnutku vyhledávat potravu při hladu, teplo při pocitu chladu, fyzické bezpečí při ohrožení, nápoj při žízni. Představujeme si, že hlad, žízeň atd. v nás vyvolávají napětí, kterého se pokoušíme zbavit vhodným činem. Pokud bychom neprožívali napětí jako nepříjemné, tak bychom samozřejmě zůstali tam, kde zrovna jsme, a zemřeli bychom. Kojenci, u nichž je vlastní aktivita a tím i jejich nezávislost omezena tělesnou nezralostí, užívají pláče nebo křiku k získání pozornosti druhých, kteří za ně vykonají činy odstraňující prožívané napětí.

V našich složitých a uměle vytvářených prostředích jsou však tyto pudy, sloužící k přežití, po uplynutí kojeneckého věku zřídka silnými určujícími vlivy v chování, neboť s nimi spjaté potřeby jsou naplňovány se samozřejmou snadností. Vyplývá nám z toho závěr, že vzdor vši své zřejmě důležitosti, mají pudy přežití malý přímý vliv na motivační struktury, které pomáhají popsat osobnost starších dětí a dospělých.

Existuje větší počet rozmanitých vnějších pobídek ovlivňujících motivaci a různé možnosti, jak záměrně formovat, vychovávat motivaci k činnosti ve škole. Můžeme je utřídit do několika skupin:

A. Novost situace nebo činnosti.

Žáka kteréhokoli věku upoutává vše, co je pro něho nové. Je to projev zvědavosti, poznávací potřeby. Zvědavost žáků bývá upoutána názorným prezentováním tématu, ale také slovním vyjádřením rozporu, problému, odlišnosti od žákovy dosavadní zkušenosti, od jeho očekávání. Nejružnější

situace mohou předložit obsah prezentovaného tématu jako poutavou hádanku, popřípadě mohou v žákovi vzbudit údiv, úžas, zážitek, což může opět vést k silně motivovanému zapojení se do činnosti. Na druhé straně má příznivý motivační účinek i to, když dítě v novém problému nalézá zároveň něco známého a pochopitelného. Přílišná složitost nebo úplná novost může vzbuzovat strach, kdežto známé prvky dávají naději na zvládnutí problému.

B. Činnost žáka a uspokojení z ní.

Na motivaci působí příznivě, není-li žák odsouzen k pasivní roli diváka a posluchače, ale má možnost vlastní výraznější aktivity. Působí přitom radost z činnosti a její potřeba. V tomto smyslu je potřebné navazovat na hry a zakomponovávat hrové momenty se silným motivačním účinkem.

C. Úspěch v činnosti.

Dobrý výsledek je odměnou. Je pro dítě (i pro jeho okolí) dokladem toho, že překonal překážky a obtíže, že prokázal pozitivní vlastnosti - schopnosti a dovednosti, vůli a charakter, někdy i fyzické vlastnosti. Tím se uspokojuje potřeba dobrého výkonu, popřípadě vyniknutí a společenského uznání, i jiné motivační momenty, jako je „úsilí o získání dovedností nebo znalostí“, což je jeden z nejmocnějších činitelů v motivaci k aktivnímu zapojení se do činnosti. Úspěch také zvyšuje sebehodnocení, sebevědomí, žákovu jistotu. Příliš snadný úspěch netěší tak, jako úspěch v náročné činnosti; aby žák prožíval svůj dobrý výsledek jako úspěch, předpokládá to, že byla i jistá možnost neúspěchu, jistá míra obtíží, překážek. Příliš snadné úkoly činí činnost málo zajímavou. Obtížný úkol a rovněž i dílčí neúspěch může motivovat ke zvýšenému úsilí, pokud ovšem má dítě naději, že se mu v dalším průběhu činnost zdaří. Naproti tomu těžké a opakované neúspěchy frustrují, často vedou ke ztrátě jistoty a k vážnému narušení motivace.

D. Sociální momenty.

Sociální momenty se kombinují se všemi uvedenými činiteli při formování motivace. Dítě je při formování svých zájmů značně ovlivněno tím, co kladně hodnotí a považují za zajímavé ty osoby, se kterými má kladné vztahy: někdo z rodičů nebo jiných členů rodiny, z oblíbených učitelů, známých, literárních hrdinů nebo skupinou kamarádů. Motivace k určitému

oboru se snáze formuje, když mladý člověk má před očima tzv. živý model, tedy příklad člověka, který je žákovi sympatický.

Motivace, zájem o určitou činnost se prohlubuje v činnosti, v ní žák získává funkční libost i uspokojení z výsledků, z úspěchu a jeho společenského hodnocení, má příležitost ke společné činnosti a k upevnění sociálních vztahů, poznává nové aspekty v průběhu učení, zvláště v průběhu aktivních učebních činností v příznivých osobních vztazích, v příznivém emočním klimatu. Na motivaci působí rušivě již samo nasycení: nadměrné zabývání se např. jediným tématem, bez přestávek a bez vystřídání jinými činnostmi. Dále zde působí velké a opakované žákovy neúspěchy, ať již jsou výsledkem chyb a nedostatků dítěte, nebo vnějších podmínek. Rušivě mohou působit nedostatky v osobních vztazích a v emočním klimatu (vztahy přednášejícího a žáků, vztahy uvnitř třídy, zesměšňování dítěte aj.) nebo nedostatky v metodě prezentace tématu.

Při užití vhodných metod a v souvislosti s celkovým vývojem osobnosti se může měnit struktura motivace k jakékoliv školní činnosti, žák má nadále zájem o danou tematiku, ale již působí silněji jiné dílčí motivy než dříve, např. ustupuje význam odměn a dílčích pochval, zato sílí působení specifické zvědavosti i potřeby nabízené a realizované činnosti.

METODICKÁ ČÁST PRVNÍHO CYKLU

TÉMATICKÉ ČLENĚNÍ BLOKŮ PRVNÍHO CYKLU (1. STUPEŇ ZŠ)

1. blok

- a) Úvod k prvnímu cyklu výuky požární prevence na školách.
- b) Kdo to jsou hasiči, co je jejich práce?
- c) Hasiči a moje osobní zkušenost s nimi.

2. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Jak najít hasiče ve městě i na vesnici, a co je to bezplatná telefonní linka tísňového volání?
- c) V čem je nebezpečné zneužití tísňových telefonních čísel, jak správně nahlásit požár?

3. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Který oheň je „dobrý“, a který oheň je „zlý“?
- c) Nalezené zápalky a „hra“ s nimi.

4. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Co dělat, když na mě hoří oblečení a jaké jsou základní zásady první pomoci při jednoduchých popáleninách?
- c) Odkud hrozí nebezpečí u nás doma a na co nezapomenout při odchodu z domu?

5. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Co dělat, když hoří u nás doma?
- c) Jaké jsou základní zásady první pomoci při nadýchání se kouře?

6. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Domácí únikový plán, způsob vyhlášení poplachu a únikové cesty na škole.
- c) Hasiči jedoucí k zásahu a děti na silnici.

7. blok

- a) Opakování předešlé hodiny.
- b) Návštěva hasičské stanice nebo návštěva hasičů v naší třídě.

Úvodní slovo k výuce prvního cyklu

V následující metodické části jsou formou zmíněných příprav zpracovány ty nejdůležitější informace z obsáhlé záchranářské tematiky. Ty jsou vždy uzpůsobeny dané věkové skupině dětí.

Motivaci nejmenších dětí rovněž napomáhá jednoduchá hra „Získávání draků Hasíků“. Uvedená hra „protíná“ všechny bloky prvního cyklu a jde v ní o získávání očíslovaných dráčků Hasíků (viz. přílohy). Draci jsou dětem přidělováni vždy po dokončení opakování předchozího bloku. Vše vrcholí předáním „Vysvědčení draka Hasíka“ na hasičské stanici, na které se hasiči dětem podepíší.

Členění a časový i myšlenkový sled jednotlivých bloků není nahodilé. Vychází z dlouholetých praktických zkušeností získaných hasičskými aktivisty, kteří se problematikou školní požární prevence zabývají v rámci programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“, a proto jej doporučujeme zachovat. Zejména pak „důležité body“ je nutno z celé konverzace takřkajíc „vypíchnout“ a ve shrnutí vždy zopakovat.

Odkazy na teoretické podklady u příslušných bloků slouží k rychlé orientaci v předcházející (teoretické) části publikace.

Fólie pro zpětný projektor (obrázky) uváděné u každého z bloků v oddíle „Pomůcky a materiál“ je nutno si předem připravit.

Jak již bylo napsáno, věříme, že předkládané zpracování následujícího učiva vám usnadní vaši práci, a že obsažené informace obohatí nejen žáky samotné, ale stanou se rovněž inspirací např. pro váš vlastní rodinný život.

Pozn.: Podle toho, jestli škola vlastní zpětný projektor a nebo dataprojektor, se rozhodněte pro tisk předloh na speciální průhledné fólie (k dostání ve specializovaných prodejnách) nebo přímo pro využití výpočetní techniky k projekci. Je možno také obrázky nechat „zalamínovat“ do fólie, avšak kolování této názorné pomůcky mezi dětmi částečně rozptyluje jejich pozornost a současně zpomaluje průběh výuky.

Blok 1

a) Úvod k druhému cyklu výuky požární prevence na základních a speciálních školách.

b) Hasiči a moje osobní zkušenost s nimi.

c) Kdo to jsou hasiči a co je jejich práce?

Prostor: třída, školní družina.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, doplňkový materiál (obrázky hasičů nebo hasičské techniky z časopisů, nejrůznější propagační materiály), „namnožený“ text pohádky (viz. dále) pro případné společné čtení, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 18, 40

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), práce s textem, názorně demonstrační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Navodit vstupní atmosféru do problematiky výuky požární prevence na školách.
- Naučit děti bezpečně rozpoznat zasahující hasiče podle určujících znaků z hasičské výstroje, výzbroje nebo vybavení, přičemž by měl být především omezen možný strach z některých konkrétních výstrojních součástí (přilba se staženým štítem - není vidět do tváře hasiče, maska dýchacího přístroje - zkreduje hlas hasiče).

Pozn.: Během závěrečné návštěvy hasičské stanice nebo návštěvy hasičů ve škole, kterou by měly být oba cykly (pro první i druhý stupeň) vždy završeny, požádejte některého z hasičů, aby si dýchací přístroj nasadil, a to včetně masky, a na děti šetrně promlouval. Děti by se měly pokusit rozumět tomu, co se jim skrze masku snaží říci, vystrojeného hasiče si „osahat“, případně si některou součást jeho výstroje vyzkoušet.

- Vést děti k tomu, aby postupně získávaly důvěru k zasahujícím hasičům a měly jistotu, že hasiči jsou tady proto, aby jim mohli v nesnázích kdykoli pomoci.
- Děti by měly získat přibližný přehled o záchranářských činnostech, při kterých se mohou s hasiči setkat, aby samy v budoucnu uměly rozlišovat,

co spadá do kompetence hasičů, a ve kterých situacích se mohou na Hasičský záchranný sbor ČR obrátit.

Příprava bloku 1

a) Úvod k druhému cyklu výuky požární prevence na základních a speciálních školách.

Nenásilným vstupem do celé problematiky se může stát následující pohádka, kterou jsme pro vás připravili. Po přečtení textu proveďte jeho rozbor, přičemž se zaměřte především na to, aby z úst dětí zazněly odpovědi na tyto otázky:

- Co se dráčkovi nelíbilo, když poprvé spatřil malá pračlovíčata ve vesnici?
- Co vždycky říkával dráčkův tatínek, když si s ním povídal o ohni?
- Co se stalo, když se děti začaly nudit?
- Proč se stal Hasík hrdinou?
- Jak zachránil drak Hasík hořící vesnici?
- O co požádal Hasík učitele a hasiče?

Jak drak Hasík ke svému jménu přišel

Kdysi, ale to už je děti opravdu velmi, velmi dávno, se odehrál na Zemi příběh o dráčku Hasíkovi, který vám chci teď vyprávět.

Bylo to v době, kdy po kraji běhali a lovili naši předchůdci - pravěcí lidé. V době, kdy po různých obrovitých dinosaurech a brontosaurech zbylo už jen pár obrovitých kostí.

No vlastně, abych vám řekl pravdu, zbylo ještě pár draků a dráčků. Ti se však raději před pravěkými lidmi schovali do jeskyní. Viděli totiž, že pravěkých lidí je čím dál tím víc a že uloví a sní opravdu všechno, co vyčenicají. Pravěcí lovci totiž měli velmi dobrý čich, a proto se někdy stávalo, že nějaký ten lovec přece jenom dračí obydlí podle kouře vyčenicí. To vám pak byla mela. Těžké kameny a klacky pak lítali na chudáky draky a všude kolem byla spousta ohně a dýmu.

Draci už byli na pralidi tak moc rozzlobení, že se postupně stali jejich úhlavními nepřáteli. Proto také později, když už na zemi začala vznikat království, kterým vládli králové a královny, pouštěli na lidi takovou hrůzu. Hrozili lidem, že sní jejich princezny a spálí jejich hrady a zámky, aby už měli

od nich konečně klid. To by už však byla jiná pohádka. Proto se teď raději vraťme zpátky do pravěku...

Jednou se probudil pravěký svět do opravdu velmi krásného rána. Bylo to na jaře. Ptáci vesele zpívali a obrovští mamuti spokojeně přezvykovali čerstvou jarní travu na březích jezera. Hladina jezera se v mírném větru vlnila a třpytila se jako křídla veliké pravěké vážky. Všude vládla radost, klid a mír.

Největší radost však byla v jedné hluboké jeskyni. Dračí rodině se totiž narodil malý dráček. Byl to kluk a byl nesmírně zvědavý. Také byl velmi šikovný. Představte si, že už od prvního dne se učil létat a dokonce i vypouštět malé obláčky kouře. Rodiče mu začali říkat Šikula.

U draků je to děti se jmény tak. Každý drak dostává jméno podle toho, jaký je a co umí. Když se drak naučí něco nového, může dostat i nové hezké jméno.

Náš drak Šikula rostl a čím byl větší, tím byl také zvědavější. Neustále se rodičů na něco vyptával a nejvíce mu nešlo do hlavy, proč že se tak pralidé a draci nemají rádi. Ani odpověď tatínka draka, že pralidé pořád někde čenichají a že by všechny draky nejraděj snědli, Šikulovi nestačila. Rozhodl se proto, že musí nějaké ty pralidi stůj co stůj najít.

Začínal létat stále dál a dál, až jednou našel úplně malou pravěkou vesnici. Zprvu měl na paměti tatínkova slova, totiž že pralidé by všechny draky nejraděj snědli. Jeho zvědavost ho však tak trápila, že se rozhodl k vesnici ještě více přiblížit. Přistál proto na nevelikém kopci nedaleko vesnice a po zemi se začal k vesnici opatrně blížit. Zastavil se až úplně na samém okraji louky, na které stála dřevěná obydlí pravěkých lovců. Z hustého křoví pozoroval, co se ve vesnici děje.

Vesnice se zdála zprvu úplně opuštěná. Teprve po chvíli si Šikula všiml dvou malých pračlovičat, která si hrála v blízkosti hořícího ohně. Tomu se Šikula velice divil. Nevěděl, že pralidé umí také rozdělávat oheň. Nedokázal také pochopit to, že pravěcí dospěláci nechávají tak nebezpečnou věc, jako je oheň, úplně bez dozoru. Nejvíce se však divil tomu, že si malá pračlovičata mohou hrát tak blízko u nebezpečného ohně.

Malý Šikula si hned vzpomněl na to, co vždycky říkával jeho otec. „Oheň je ohromně nebezpečný. Takový rozzlobený drak dokáže pomoci ohně spálit třeba i celé pravěké vesnice a velké lesy. Oheň může velmi ublížit nejen pralidem, ale také zvířátkům a dokonce i malým drakům.“ Také proto měl dráček Šikula od tatínka dovoleno vypouštět jenom malé neškodné obláčky

dýmu. Oheň směl používat jenom ke své obraně a také tehdy, když byla veliká zima.

Šíkula dál pozoroval vesnici. Pračlovíčata byla opravdu v táboře úplně sama. Teprve až hodně daleko za posledním dřevěným stavením viděl jejich maminky, jak v řece perou špinavé kůže. Kde jsou však nebezpeční pravěcí lovci? Vypadalo to tak, že všichni lovci z vesnice šli vyčenichat něco dobrého k jídlu. To se tak tehdy říkávalo: „Jdeme něco vyčenichat.“ Dnes už se nečenichá. Místo toho chodíme prostě jenom nakupovat - třeba do supermarketu. I Draci už dnes přestali létat a chodí už jenom pěšky... Ale teď se už vraťme rychle zpátky - do pravěku.

Dráček Šíkula dostal tak trochu strach... Co když se lovci nečekaně vrátí? Co se pak stane? Jeho zvědavost však byla stále silnější a tak se rozhodl, že ještě chvíli zůstane v hlubokém křoví. Jenom zalezl ještě hlouběji do zeleného listí, aby se ještě lépe schoval. Najednou si všiml, že se ve vsi začíná něco dít. Co to tam ty děti vyvádějí?

Opravdu. Pračlovíčata, která se už bez rodičů začínala nudit, začala do ohně přihazovat stále více a více větví. Oheň už byl tak veliký, že už přes něho nebylo vidět ani mohutné náčelnické stavení s parohy pravěkého losa nade dveřmi.

Zatímco maminky u řeky stále ještě nic nepozorovaly, Šíkula se začínal v křoví neklidně tetelit. Věděl dobře, že oheň není hračka pro malé děti a jejich hra se mu vůbec nelíbila. Začínal tušit veliké nebezpečí. Náhle si všiml, že se větve na stromech kolem křoví, kde byl schovaný, začínají stále více a více ohýbat. Kmeny slabších stromků se nakláněly skoro až k zemi. Silící vítr přihnál černé mraky a obloha úplně potemněla. Přicházela pravěká vichřice!

Pračlovíčata byla tolik zabrána do své nebezpečné hry s ohněm, že si přicházející vichřice vůbec nevšimla. Dokonce neslyšela ani volání svých maminek, které se rychle vracely zpátky do vesnice.

Najednou silné fouknutí větru vytrhlo hořící větev z ohniště a neslo ji na střechu jednoho z blízkých stavení. Slaměná střecha byla okamžitě celá v plamenech. Silící vítr roznášel hořící slámu od jednoho stavení ke druhému, až hořela většina obydlí v pravěké vesnici. Oheň pračlovíčata stojící u kmenového totemu úplně obklíčil. Bezmocně stála na malém ušlapaném palouku vprostřed vesnice. Děti dostaly veliký strach a začaly křičet.

V tu chvíli už stály maminky na kraji hořící vesnice a snažily se ke svým dětem přes veliké plameny dostat. Marně. Oheň už byl nad jejich síly

a voda v řece byla tak daleko...

Dráček Šikula byl v křoví jako na trní. Má opustit svůj úkryt a pokusit se dětem pomoci? Co když se vrátí hrozní pravěcí lovci? Nemohl však již déle čekat. Sám nevěděl jestli má větší strach z pravěkých lovců a nebo z velikého ohně, ale už se rozhodl. Opustil svůj úkryt v křoví a letěl křičícím pračlovíkatům na pomoc. Ze vzduchu viděl, jak se matky pravěkých dětí polekaly, ale na to teď nebyl čas. Musel přeci pomoci jejich dětem! Náhle spatřil uzounkou mezeru v jinak nepropustné hradbě plamenů. Zamířil tedy přímo k ní.

Plameny se rychle přibližovaly. Jeho dračí kůže ho začínala stále více pálit. Také nebyl zvyklý na takové množství štípajícího kouře, avšak Šikula dělal čest svému jménu. Odvážným a šikovným letem pronikl úzkou mezerou v plamenech až k plačícím dětem. Rychle je popadl a odnášel je pryč z nebezpečných plamenů.

Překvapená pračlovícata zprvu nevěděla, co si o tom všem myslet. I když opravdového draka ještě nikdy před tím neviděla, dobře věděla, že právě tohle má být ta hrozivá obluda, o které jim mnohokrát rodiče vyprávěli. Pro jistotu se však ještě pevněji přitiskla k zelenému dračímu tělu. Šikula zatím vynesl děti až do bezpečí. Vysadil je však raději kousek dál od šťastných matek, aby je příliš nevystrašil. Děti se k nim okamžitě rozběhly. To bylo radosti...

„Co však s hořící vesnicí?“ říkal si mezitím dráček Šikula. Pralidé tam mají jistě uschovány všechny věci, které potřebují k živobytí. Když tu dostal Šikula nápad. Vyletěl nahoru až pod černá oblaka, a pak se vydal střemhlav dolů, přímo do řeky, co protékala nahoře nad vesnicí. V plné rychlosti a s roztaženými křídly pak přistál na hladinu řeky a vytvořil vlnu právě tak velikou, aby uhasil hořící vesnici. Dráček měl tak trochu strach, aby současně neublížil pravěkým maminkám a dětem, které stály jen kousek od vesnice. Všechno však nakonec dobře dopadlo.

Voda uhasila všechny plameny a dráček se spokojeně mohl vrátit domů. A právě ve chvíli, kdy naposledy zakroužil nad zachráněnými pračlovíkaty a vesnicí, zaslechl zespod volání: „Hasík, je to hodný drak Hasík! Děkujeme ti Hasíku!“ Dráček ještě jednou zamával křídly vesničánům na pozdrav a šťastně se vracel k domovu. Celou cestu mu však neustále znělo v hlavě ono volání: „Hasík, je to hodný drak Hasík!“ „To by bylo pěkné jméno pro mě,“ opakoval si v duchu pořád dokola dráček, „Škoda jen, že vše nemohu říci doma v jeskyni. To by se asi tatínkovi nelíbilo.“

Když přistál před jeskyní, snažil se tvářit jako vždycky, aby na sebe zbytečně neupoutal pozornost obou rodičů. Ti mu však vyrazili dech. „Ahoj Hasíku“, řekli mu oba najednou. Dráček zůstal překvapeně stát. Úplně zapomněl na to, že je dočista unavený, a že už má docela velký hlad. „Řekli mi ahoj Hasíku? Jak to, že to vědí? Cožpak se nějak prozradil?“

Záhadu však vyřešil tatínek drak. Pomalu začal vyprávět o tom, jak si ráno řekl, že by se také mohl jen tak proletět a ze zvědavosti zamířil k blízké pravěké vesnici. Maminka si neodpustila poznámku, že teď už ví, po kom že je ten jejich syn tak zvědavý, ale tatínek pokračoval ve vyprávění dál.

Když se blížil k vesnici, spatřil v dálce oblaka hustého černého dýmu. Trochu proto zrychlil, aby zjistil, co se děje. Prý přiletěl právě ve chvíli, když dráček děti vynášel z nebezpečných plamenů. Viděl také, jak dráček uhasil celou vesnici a zaslechl ono volání, kterým se pravěcí vesničané s dráčkem loučili. Nenápadně a rychle se potom vrátil domů, aby co nejdříve mohl o dráčkově hrdinském činu vyprávět matce dračici. „Tak tahle to bylo ty náš Hasíku,“ řekl táta, když skončil s vyprávěním. „Proto oba s maminkou víme, co se ti dnes přihodilo. Jsme na tebe hrdí, ale teď už hybaj spát do jeskyně, ty náš hrdino.“

Unavený dráček úplně zapomněl na jídlo a spokojeně usnul. Jenom jako by z dálky ještě slyšel ono volání: „Hasík, je to hodný drak Hasík!“

Tak přišel dráček Hasík ke svému jménu a stal se nešťastnějším drakem celého pravěku. Zároveň se také stal úplně prvním hasičem. Od té doby je přítelem všech lidí, ale nejraděj má vás děti. A právě proto děti, že vás má drak Hasík tolik rád, požádal některé hasiče a učitele, aby vám vyprávěli tento prastarý příběh.

Chtěl, aby se všechny děti na celém světě dozvěděly o tom, že oheň může být pro ně velmi nebezpečný, a že to není žádná hračka pro děti. Přál si, aby vám učitelé a hasiči pověděli něco o tom, jak se správně chovat při požáru a také o tom, jak se před požárem co nejlépe chránit, aby se vám nic zlého nestalo.

Pozn.: Možností a metod, jak můžete s textem pracovat je samozřejmě mnoho. Např. můžete text číst po částech - metodou řízeného čtení (na předem vybraných místech četbu „useknout“ a zeptat se: „Co myslíte děti, jak to bude dál?“) a po dočtení opět provést rozbor textu formou výše uvedených otázek. Všechny naše nabídky berte opět spíše jako inspirativní.

Také možnosti, jak zahájit výuku tohoto typu preventivně výchovné činnosti u vás na škole je více. Můžete např. zahájení výuky načasovat na den otevřených dveří některé

z hasičských stanic ve vašem okolí nebo si na úvod pozvat hasiče přímo do vaší třídy. Hasiči jistě rádi mezi vás přijdou¹⁾.

My se však spíše přikláníme k variantě, kdy je návštěva hasičů nebo hasičské stanice plánována až na závěr každého z cyklů (první a druhý stupeň). Věříme, že děti se budou těšit a budou s vámi lépe spolupracovat.

Hasiči vám mohou rovněž pomoci osvětlit některé nejasnosti či nezodpovězené otázky, na které jste během výuky narazili. Tyto si doporučujeme průběžně pro tento případ značit. Využít můžete rovněž „informační servis“ na internetových stránkách GŘ HZS ČR nebo na adrese www.hasik.cz.

b) Hasiči a moje osobní zkušenost s nimi.

Nechejte děti vyprávět o tom, kde všude už zasahující hasiče spatřily (v praxi, ale i třeba ve filmu atd.) a co si myslí, že je hlavní náplní práce hasičů. Můžete také využít znalosti dítěte, o němž víte, že některý z jeho rodičů je zaměstnán u dobrovolných nebo profesionálních hasičů.

Zeptejte se dětí na to, jestli už hasiče někdy potřebovaly, nebo jestli už hasiči u někoho zasahovali. Tímto způsobem získáte přibližný přehled o tom, co děti o hasičích samy ví. Současně zjistíte, které informace je třeba dětem upřesnit nebo rozšířit v následujícím bodě c), do něhož můžete plynule přejít.

c) Kdo to jsou hasiči, co je jejich práce?

Pokuste se svými slovy dětem popsat hasiče, jaké nosí oblečení a vybavení, jakou používají techniku. Pro názornost využijte fólie pro zpětný projektor nebo obrázky. Můžete také hasiče kreslit společně přímo na tabuli.

Pokuste se v rozumné míře rozšířit znalosti dětí, týkající se rozmanitosti činností, při nichž lze zasahující hasiče (záchrannáře) spatřit. (Hasiči dnes už nehasí jenom požáry.)²⁾. Zpočátku by měla dostačovat znalost těchto základních zásahových činností:

- hašení požárů ve městě i v přírodě;
- záchrana osob při dopravních nehodách;
- likvidace následků živelních pohrom.

¹⁾ Preventivně výchovná činnost je nejen součástí Koncepce požární prevence v České republice, ale také součástí zákona č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů

²⁾ Jedná se nám především o to, aby děti postupem času věděly, ve kterých konkrétních situacích se obracet právě na HZS ČR.

Na závěr bloku vysvětlíte dětem rozdíl mezi běžnou pracovní dobou a čtyřiařicetihodinovou turnusovou službou. Je nutné, aby věděly, že hasiči jsou připraveni na zásah ve dne i v noci, ale také i o prázdninách a svátcích...

Výsledek výuky:

- Dítě umí vysvětlit, proč oheň není hračkou pro děti.
- Dítě ví, že učitelé společně s hasiči nás chtějí naučit, jak požáru předcházet, a jak se správně při požáru chovat.
- Dítě ví, že hasiči nehasí pouze požáry, ale mohou mu pomoci i v mnoha jiných případech.
- Dítě pozvolna získává důvěru nejen k hasičům, ale také k vyučujícímu (děti vidí, že vyučující problematiku ovládá), což je nutné např. pro případ požárního poplachu ve škole; pro případ, kdy by mohly děti informovat svého učitele o nebezpečné hře spolužáků atd.

Blok 2

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 1.

b) Jak najít hasiče ve městě i na vesnici a co je to bezplatná telefonní linka tísňového volání?

c) V čem je nebezpečné zneužití tísňových telefonních čísel, jak správně nahlásit požár?

Prostor: třída, školní družina.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, diktafon (magnetofon), tabule (flipchart), dva mobilní telefony - mohou to být i dětské hračky, mapa města s vyznačenou nejbližší (nejznámější) hasičskou stanicí, modelovací hmota (plastelína) kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, novinový papír, nejrůznější propagační materiály, obrázek draka Hasíka č. 1, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 40 - 47

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), praktické, inscenační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 1.
- Vysvětlit dětem, pokud je to možné vzhledem k velikosti vašeho města, kde se nachází hasičská stanice.
- Zjednodušeně vysvětlit dětem pojem „bezplatná telefonní linka tísňového volání“.
- Naučit děti telefonní číslo HZS ČR (zdravotnické záchranné služby, policie).
- Naučit děti správně telefonovat - telefonicky „nahlásit“ požár.
- Vysvětlit dětem, proč je špatné bezdůvodně telefonovat na tísňová telefonní čísla.

Příprava bloku 2

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 1.

- Drak Hasík č. 1

Získání prvního obrázku je podmíněno splněním následujících úkolů:

1. „Promítněte“ na zeď fólii³⁾ pro zpětný projektor (nebo ukažte dětem obrázek) - „Drak Hasík“.
2. Zeptejte se dětí, jestli si pamatují pohádku „Jak drak Hasík ke svému jménu přišel“ a nechejte děti, ať vám stručně převypráví děj pohádky.
3. Nechejte děti hovořit o tom, co se z pohádky dozvěděly o ohni a o zacházení s ním. Pokládejte dětem další doplňující otázky viz. část a) bloku 1.
4. Rozdejte draky Hasíky⁴⁾.

Pozn: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 1 - Výsledek výuky.

³⁾ Připomínáme, že jednotlivé tématické předlohy pro tisk folií nebo obrázků jsou rovněž k dispozici na internetové adrese www.mvcr.cz/hasici nebo www.hasik.cz.

⁴⁾ Přikláníme se k „odměňování“ každého z dětí, abychom předešli případné ztrátě motivace během výuky následujících témat.

b) Jak najít hasiče ve městě i na vesnici a co je to bezplatná telefonní linka tísňového volání?

Zeptejte se dětí, jestli ví, kde se nachází ve vašem městě hasičská stanice. Pokud to např. vzhledem k velikosti města nebudou vědět, pokuste se jim polohu hasičské stanice přiblížit pomocí některého z význačných bodů města (stadion, park, divadlo). Můžete rovněž využít mapu města nebo její okopírovanou část⁵⁾.

Dětem, které bydlí na vesnici, kde není přímo zřízena hasičská jednotka, vlastními slovy vysvětlete, jakým způsobem je u nich zajištěna požární ochrana⁶⁾.

Vysvětlete si s dětmi významy slov „tíseň“ a „nouze“ a zeptejte se jich, jestli znají nějaké telefonní číslo, pomocí něhož by v případě tísně (nouze) mohly přivolat potřebnou pomoc.

Zdůrazněte, že telefonické nahlášení události je nejrychlejší způsob, kterým je možno přivolat pomoc a naučte děti z paměti tato tísňová telefonní čísla⁷⁾:

150 - Hasičský záchranný sbor ČR;

155 - Zdravotnické záchranné služby;

158 - Policie ČR.

Pro lepší zapamatování tísňových čísel můžete použít např. barevné plastelíny, kdy si děti modelují jednotlivá čísla např. v těchto barvách: 150 - červená, 155 - bílá, 158 - zelená nebo modrá). Můžete rovněž využít následujících dvou pomůcek:

1. Koncová čísla trojčíslí 0, 5, 8 dětem připodobněte a na tabuli nakreslete takto:

- **0** - „rybník s vodou pro hasiče“;
- **5** - „vozičkár“ (symbol v modrém čtverci používaný k označení osobních vozidel řízených pohybově postiženou osobou);

⁵⁾ Jde především o to, aby si děti uvědomily, že hasičské stanice jsou často velmi daleko, a proto je nutné, aby se naučily znát telefonní číslo hasičů.

⁶⁾ V těchto vesnicích je požární ochrana zajištěna smluvně, nejčastěji některou z blízkých hasičských jednotek.

⁷⁾ O jednotném evropském čísle tísňového volání 112 bude hovořeno v souvislosti s IZS (metodická část pro druhý cyklus - blok 1).

- 8 - „pouta pro zloděje“.

2. Podle pořadí příjezdu jednotlivých složek IZS k události:

Hasiči přijedou k požáru první, aby oheň uhasili. Druhá přijede zdravotnická záchranná služba, aby ošetřila zraněné. Třetí přijede policie, aby případ vyšetřila.

Zdůrazněte, že výše zmíněná telefonní čísla jsou funkční nepřetržitě, a že při volání na tísňová telefonní čísla z telefonní budky, soukromého pevného telefonního přístroje (telefonního přístroje ohlašovny požáru⁸⁾) nebo mobilního telefonu nepotřebuje volající ani peníze ani telefonní kartu ani kredit.

c) V čem je nebezpečné zneužití tísňových telefonních čísel, jak správně nahlásit požár?

Zeptejte se dětí, jestli už k hasičům (nebo na některé jiné tísňové telefonní číslo) at' už vážně nebo z legrace telefonovaly. Měli byste společně dojít k tomu, že na všechna tato telefonní čísla se volá pouze v případě opravdové potřeby (nouze, tísně), nikoli z „legrace“⁹⁾!

Možná budete překvapení, kolik dětí se přihlásí. Případné „hříšníky“ však netrestejte - spíše definujte pojem „**špatná legrace**“ (neustálé opakování stále stejných vtípů atd.) a vysvětlíte dětem tato nebezpečí:

1. Blokování bezplatné telefonní linky tísňového volání.
2. Možnost prodloužení dojezdových časů v případě nahlášení neexistující události.

Pozn.: Skutečnost je samozřejmě taková, že uvedená rizika jsou použita spíše funkčně a demonstrativně a většinou vážněji neohrožují funkci IZS. Např. jednotku vyslanou k neexistující události nahrazuje okamžitě jednotka dalšího sledu nebo jednotka jiná atd. Přesto však existují dílčí komplikace a nebezpečí vznikající např. zbytečnou rychlou jízdou hasičské techniky na místo události atd.

V obou případech může důsledkem této špatné legrace dojít ke zpoždění vyjíždějících jednotek, a tím i k ohrožení zdraví a majetku obyvatel.

⁸⁾ V každé vesnici jsou navíc ze zákona zřízeny tzv. „Ohlašovny požárů“.

⁹⁾ Zneužívání tísňových telefonních čísel dětmi se stalo běžným problémem celého vyspělého světa. Zejména v časech po ukončení vyučování dochází doslova k přetěžování těchto linek a obsluhujícího personálu.

Celou situaci můžete dětem přiblížit rovněž takto: hoří přímo u nás doma - máme tam všechny své oblíbené věci, hračky apod. - včas přiběhneme k telefonní budce - umíme už správně telefonovat, také známe správné telefonní číslo k hasičům - všichni vědí, že hasiči jsou nepřetržitě v práci - přesto se ale nedovoláme - někdo si právě dělá legraci a je „obsazen“!

Některým starším dětem můžete v případě nutnosti připomenout, že všechny hovory jsou nahrávány a že zneužití těchto linek je nejen nebezpečné, ale i trestné. Zbytečně však nestrašit!

Metodou řízené diskuse nebo rozhovoru (heuristická metoda) se pokuste děti vést tak, aby samy přišly na to, co všechno je nutno říci hasičům do telefonu, aby včas požár našli a co nejrychleji ho uhasili. Jednotlivé body průběžně pište např. na tabuli.

Výsledkem vaší kolektivní práce by mělo být sestavení této „pomocné osnovy“ správného nahlášení požáru:

1. Co se stalo?

2. Kde se to stalo? (vždy plnou adresu včetně města)¹⁰⁾

3. Kdo a odkud volá?

Přesvědčete se, zda všechny děti dokáží používat mobilní telefon nebo klasický telefonní přístroj (problematické bývá „mačkání“ čísel ve správném pořadí atd.), a následně si vše vyzkoušejte v praxi nejlépe metodou této scény:

Vyučující (případně později některý ze žáků „vystrojený“ např. papírovou hasičskou čepicí) ztvární roli hasičského operačního důstojníka a s mobilním telefonem v ruce bude přijímat telefonáty jednotlivých žáků např. slovy: „Hasiči Bruntál, co si přejete?“

Děti postupně z druhého přístroje telefonují a to tak, že mají zprvu celou osnovu před sebou na tabuli. Později osnovu smažte a celá třída pozorně sleduje, jestli telefonující žák na nic nezapomněl. Scénku můžete zpestřit také tak, že necháte volajícího žáka udělat několik dřepů ještě dříve, než spolu začnete hovořit. Přiblížíte se tak skutečné situaci, kdy má volající důsledkem spěchu a stresu problémy s dechem a současně také někdy s předáním informací.

¹⁰⁾ Při neexistující adrese (les, pole, stoh atd.) je nutno využít k navedení hasičských jednotek významných orientačních bodů.

Netelefonuj zbytečně na tísňová telefonní čísla!

Simulovaný rozhovor je dobré zaznamenat na diktafon, aby děti samy slyšely, jaké dělaly během hovoru chyby a na co zapomínaly. Před a během telefonování se snažte dodržovat tyto jednoduché zásady:

Dříve než začneš telefonovat...

1. Ujistí se, že jsi sám udělal všechno pro své bezpečí (zavřené a řádně utěsněné dveře, dostatečná vzdálenost od hořícího domu atd.)!
2. Před telefonováním se snaž uklidnit, abys si vzpomněl na správné telefonní číslo a rozmyslel si, co chceš do telefonu říci (viz. „pomocná osnova“).
3. Pokud jsi k telefonu utíkal daleko, před telefonováním se nejdříve několikrát zhluboka nadechni, aby ses uklidnil a vydýchal.
4. Vzpomeň si na to, že během telefonního hovoru bude nutné hovořit stručně, pomalu a srozumitelně.
5. Zjisti si také, jaké telefonní číslo má telefonní budka nebo mobilní telefon, ze kterého se chystáš zavolat.
6. Nezapomeň na to, že po ukončení hovoru bude nutno vyčkat tzv. zpětný telefonát, sloužící k ověření pravdivosti nahlášené události.

Na závěr děti upozorněte na možnost dalších dotazů ze strany hasičského operačního důstojníka např.: „Ve kterém patře hoří?“, „Nevíš jestli jsou uvnitř nějakí lidé?“, „Ty jsi přímo v domě, ve kterém hoří?“, atd.

Výsledek výuky:

- Dítě dokáže vyjádřit vlastními slovy pojem „bezplatná telefonní linka tísňového volání“ a ví, že tato funguje nepřetržitě.
- Dítě umí správně přiřadit jednotlivá tísňová telefonní čísla k příslušným složkám IZS.
- Dítě zná z paměti a dokáže použít „pomocnou osnovu“ pro nahlášení požáru.
- Dítě dokáže plynule a srozumitelně hovořit do telefonu.
- Dítě ví, že použití telefonu je zpravidla nejrychlejší způsob, jak přivolat potřebnou pomoc.
- Dítě umí zdůvodnit, proč je tzv. „falešné volání“ nebezpečné.

Blok 3

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 2.

b) Který oheň je „dobrý“ a který oheň je „zlý“?

c) Nalezené zápalky a „hra“ s nimi.

Prostor: třída, školní družina.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, nejružnější propagační materiály, zápalky nebo zapalovač, obrázek draka Hasíka č. 2, opakovací tabulka a „předtisk“ pomocné osnovy pro zpětnou vazbu učitele, průvodní videokazeta atd.

Teoretické podklady na straně: 19 - 28, 58 - 59

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační a didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 2.
- Vysvětlit dětem rozdíl mezi ohněm „dobrým“ a ohněm „zlým“.
- Na konkrétních příkladech dětem demonstrovat snadnou proměnu „dobrého“ ohně v oheň „zlý“.
- Vysvětlit dětem, jak se zachovat, když naleznou např. na ulici zápalky nebo zapalovač.

Příprava bloku 3

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 2.

- Drak Hasík č. 2

Získání druhého obrázku je podmíněno splněním následujících úkolů:

1. „Promítněte“ na zeď fólii pro zpětný projektor (nebo ukažte dětem obrázek). Nechejte děti hovořit o tom, co je na obrázku, a pokládejte jim další doplňující otázky.
2. Doplň (tabulka slouží pouze jako vzor):

	a)	b)
	Tísňonová telefonní čísla.	Podle čeho si je pamatuješ?
„Hasiči“		
„Záchranka“		
„Policie“		

3. Řekněte dětem, aby dokončily jednotlivé body pomocné osnovy pro nahlášení požáru:

CO _____ ?
 KDE _____ ?
 KDO _____ ?

4. Rozdejte draky Hasíky.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 2 - Výsledek výuky.

b) Který oheň je „dobrý“ a který oheň je „zlý“?

Dobrym úvodem k tématu b) se může stát tato jednoduchá hra:

- Rozpusťte dočasně komunitní kruh a rozdělte děti na dvě soutěžící družstva¹¹⁾ (např. chlapci a dívky).
- Nechejte děti vybrat jednoho mluvčího z každé skupiny.
- Vysvětlete dětem obecně rozdíl mezi „dobrym“ a „zlým“ otevřeným ohněm¹²⁾ („dobry“ oheň - pomáhá, „zlý“ oheň - škodí) a na levou část tabule nakreslete jednoduchá, ale výstižná vyobrazení obou variant ohně a oba obrázky oddělte svislou čarou.
- Stejně rozvrhněte také pravou část tabule pro druhé družstvo.
- Cílem hry je to, aby děti ve skupinách vymyslely vždy po jednom příkladu otevřeného ohně „zlého“ a „dobrého“; oba mluvčí pak střídavě tlumočí učitelu návrhy, k nimž děti společně ve skupině došly.

¹¹⁾ U starších dětí může být skupin i více (podmíněno dostatečnou invencí dětí), např. pokud uplatňujete ve své třídě skupinové vyučování.

¹²⁾ Otevřený oheň - oheň s volným přístupem vzduchu (takto výstižně definoval pojem žák prvního stupně základní školy).

- Každá z uvedených variant otevřeného ohně musí být také správně odůvodněna (čím je lidem oheň prospěšný nebo čím lidem škodí), jinak družstvo bod nezískává, ale ztrácí.
- Učitel, coby rozhodčí, přiděluje, nebo odebírá oběma skupinám body a vše zapisuje na tabuli.
- Hra pokračuje tak dlouho, dokud dětem nedojdou nápady.
- Vítězem hry se stává družstvo, které vymyslelo a správně odůvodnilo nejvíce příkladů „dobrého“ a „zlého“ ohně.

Naučte děti pořekadlo: „Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán!“ Vysvětlete jim jeho význam (např.: „Oheň slouží člověku věrně. Když se však dostane do rukou těm, kteří neví, jak se s ním správně zachází - např. dětem, umí být oheň velice zlý. Proto se stává, že někde hoří dům, škola, stoh slámy a někdy i les, kde žijí zvířátka“). Uveďte dětem jeden ilustrativní příklad takovéto „proměny“ ohně a např. metodou řízené diskuse vymýšlejte společně další příklady.

Dobrym příkladem z praxe mohou být svíčky na vánočním stromečku, kdy i z malého plamínku na svíčce může vzniknout velký a nebezpečný požár. Ve své podstatě se jedná o otevřený oheň „dobrý“ - svíčky dotváří příjemnou atmosféru Vánoc. Když se však děti rozhodnou v nepřítomnosti rodičů, že si svíčky samotné zapálí během hry s novými hračkami (v jiném pokoji), na svíčky zapomenou, snadno se změní oheň „dobrý“ v oheň „zlý“. Propálený koberec nebo zakouřené stěny pokoje (a to je ten lepší případ...) současně změní atmosféru celých vánočních svátků.¹³⁾

c) Nalezené zápalky a „hra“ s nimi.

Zeptejte se dětí, co by udělaly, kdyby našly na ulici zápalky nebo zapalovač. Společně byste měli dojít přibližně k těmto pravidlům:

1. Zápalky nebo zapalovač nikdy neschovávat do kapsy např. za účelem pozdějšího předání rodičům - vždy svádí k nebezpečné hře!
2. Nejlépe je zápalky ihned vyhodit do kontejneru, nebo je raději nechat ležet na ulici.

¹³⁾ Opět se jedná spíše o postupné vytváření přiměřeného respektu u dětí ve vztahu k ohni, proto dbejte na to, abyste neuváděli nevhodné příklady, které by děti zbytečně strašily.

3. Zápalky nebo zapalovač pokud možno okamžitě předat některému z „důvěryhodných“ dospělých¹⁴⁾ (prodavačka v obchodě, maminka s kočárkem, policista v uniformě, atd.).
4. Pokud se jedná o odložené zápalky nebo zapalovač v domácnosti, je nutné odevzdat je ihned rodičům.
5. Pokud rodiče zrovna nejsou doma, platí pravidlo č. 1. Dodatečně je pak rodiče nutno upozornit na volně ležící zápalky (např. kvůli mladším sourozencům).

Udělejte si s dětmi tuto jednoduchou scénku. „Pohodte“ zápalky na podlahu vaší třídy a nechejte děti předvádět dobrý i špatný způsob, jak se zápalkami naložit (viz. pravidla výše). Správné i špatné chování si nechejte opět náležitě zdůvodnit.

Požádejte děti o bdělost ve škole či mezi kamarády a vysvětlíte, že upozornění na někoho, kdo si hraje se zápalkami, není nic špatného.

Výsledek výuky:

- Dítě umí vysvětlit pojem „otevřený oheň“.
- Dítě umí definovat rozdíl mezi „špatným“ a „dobrým“ ohněm.
- Dítě umí interpretovat pořekadlo: „Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán.“
- Dítě dokáže přiměřeně reprodukovat pravidla chování v případech nalezených zápalek a ví také, proč tato pravidla dodržovat.
- Dítě si připomnělo nebezpečí plynoucí ze hry s ohněm (viz. blok 1) a je u něho dále rozvíjen přiměřený respekt vůči ohni.

¹⁴⁾ U této varianty vzniká riziko oslovení nebezpečného člověka, proto je nutno opravdu velmi přesně vymezit okruh „důvěryhodných“ dospělých nebo raději menší děti vždy odkázat na bod č. 2.

Blok 4

a) Opakování předešlé hodiny.

b) Co dělat, když na mně hoří oblečení, jaké jsou základní zásady první pomoci při jednoduchých popáleninách?

c) Odkud hrozí nebezpečí u nás doma a na co nezapomenout při odchodu z domu?

Prostor: třída, školní družina, kuchyňka (dle možností školy).

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, deka, nejrůznější propagační materiály, obrázek draka Hasíka č. 3, opakovací „dotazník“ pro zpětnou vazbu učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 14, 22 - 25, 48 - 51, 66 - 70

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační a praktické, inscenační, práce s textem, písemné zpracování a didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 3.
- Naučit děti co dělat, když na nich začne hořet oblečení.
- Naučit děti základním zásadám první pomoci při jednoduchých popáleninách.
- Rozebrat s dětmi domácnost z hlediska možného požárního nebezpečí.
- Upozornit žáky na rizika plynoucí z některých nebezpečných her dětí.
- Naučit děti jednoduché kontrole domácnosti pro případ, že bude dítě odcházet z domu jako poslední - bez rodičů.

Příprava bloku 4

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 3.

- Drak Hasík č. 3

1. Získání třetího obrázku je podmíněno správným vyplněním krátkého

„dotazníku“:

Vzpomeneš si na pořekadlo z minulé hodiny („dobrý“ a „zlý“ oheň)?
Napiš jej.

Vypiš alespoň tři příklady „dobrého“ ohně a tři příklady ohně „zlého“.

Podtrhni správná řešení:

Co udělám, když najdu na ulici zápalky?

- a) Vždy si je schovám do kapsy.
- b) Nechám je ležet na ulici.
- c) Všechny je vypálím, aby si s nimi ostatní děti už nehrály.
- d) Vyhodím je do popelnice.
- e) Odevzdám je důvěryhodnému dospělému (policista, maminka s dítětem ...).
- f) Ukážu je kamarádům.

2. Rozdejte draky Hasíky.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 3 - Výsledek výuky.

b) Co dělat, když na mně hoří oblečení, jaké jsou základní zásady jednoduché první pomoci při popáleninách?

Vysvětlete dětem, že například při vaření, ale i nešikovné nebo nedovolené manipulaci s otevřeným ohněm, se může stát, že na člověku začne hořet oblečení. Zeptejte se jich, jak by se v takovémto případě zachovaly.

Např. metodou řízení diskuse hledejte řešení pro tyto dvě alternativy:

- a) pro případ, kdy máme po ruce vodu;
- b) pro případ, kdy po ruce vodu nemáme.

Možná budete překvapeni širokým spektrem vhodných i nevhodných řešení, která děti ihned vymyslí. Zdůrazněte, že v takovýchto případech je nutno jednat opravdu velmi rychle a přesvědčivými argumenty se snažte nasměrovat žáky k těmto řešením:

Zastav se (zakryj si obličej), lehni si, kutálej se!

- a) Pokud je v dosahu voda (kohoutek v kuchyni, džbánek s vodou atd.), co nejrychleji hořící oděv uhasit pomocí vody¹⁵⁾.
- b) Pokud v dosahu voda není, nabídněte dětem tento mezinárodně uznávaný postup:

„Zastav se, lehni si a kutálej se!“

Zastav se - neutíkej - během či chůzí se oheň ještě více rozšíří (běžící osobu nutno násilím zastavit, donutit ulehnout a uhasit oděv);

Lehni si - kdekoli jsi, venku nebo uvnitř, okamžitě si lehni na zem a zakryj si dlaněmi tvář, abys chránil svůj obličej (dlaně nepřikládej na obličej v případě, že hoří rukávy tvého oblečení);

Kutálej se - válej se, dokud plameny neuhasnou - válením se zamezí přístupu kyslíku potřebného k hoření. Je-li po ruce deka, nebo jiná vhodná textilie (nesmí to být textilie z umělých hmot), je možno ji také použít k uhašení hořícího oděvu.

Sami nebo s pomocí vybraného dítěte si vše několikrát názorně předved'te a důležité heslo: „**Zastav se, lehni si a kutálej se!**“, se naučte zpaměti.

Zeptejte se dětí, kdo se už někdy v životě o něco nebo něčím popálil. Pokud děti budou chtít, nechejte je, aby se na toto téma více rozpovídaly a popsaly svoje pocity související s touto nehodou¹⁶⁾. Ostatním dětem vysvětlíte, že občas může i k takovéto nehodě dojít a je lepší se na tuto situaci předem dobře připravit.

Naučte děti těchto pět základních zásad poskytnutí první pomoci při jednoduchých popáleninách (max. I. stupeň):

1. Popálené plochy se pokud možno nedotýkejte, nepřetahujte přes ni ušpiněnou látku. Nezasypávejte ji a nevtírejte do ní olej ani masti.
2. Co nejdříve ponořte popálenou plochu do čisté, studené a nejlépe proudící vody (pitná voda z vodovodu). Ochlazujte dokud se nezmírní bolest cca 10 - 20 min.

¹⁵⁾ Pozor na hořlavé kapaliny a jiné nebezpečné látky uskladněné v neoznačených neoriginálních obalech.

¹⁶⁾ Jedním z hlavních „hesel“, vystihující principy využívané vyškolenými aktivisty programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“, je heslo „Děti dětem věří“.

3. Po ochlazení překryjte popálenou plochu čistým, nejlépe vyžehleným, bílým kapesníkem, ručníkem, prostěradlem apod.
4. Vždycky řekněte o svém popálení co nejrychleji svým rodičům.
5. Při popáleninách, které jsou svým rozsahem větší než velikost dlaně, vyhledejte vždy co nejdříve zdravotnickou pomoc.

c) Odkud hrozí nebezpečí u nás doma a na co nezapomenout při odchodu z domu?

Přemýšlejte společně s dětmi o tom, které místnosti jsou v domácnostech z hlediska požáru nejnebezpečnější. Společně byste měli dojít k tomu, že se jedná především o místnosti, kde se nachází otevřený oheň nebo se tam s ním manipuluje (kuchyně, obývací pokoje s krbem, kotelny atd.) a o místnosti, kde jsou často využívány elektrické spotřebiče, které vyvíjejí teplo (koupelny, kuchyně, dílny atd.).

Zeptejte se dětí, které z domácích elektrických spotřebičů už samostatně používají. Dále je zajímavé zeptat se na to, co dětem o těchto spotřebičích (uklizení horkých žehliček, vaření na plynových sporácích atd.) řekli sami rodiče. Tímto jednoduchým průzkumem získáte poměrně přesný přehled o rodinných zvyklostech, týkajících se požární bezpečnosti.

Na základě zjištěných poznatků se pokuste přiměřeně dále rozvinout tyto dětské znalosti. Zaměřte se především na tyto konkrétní činnosti týkající se chlapců i děvčat:

- a) chlapeci - využívání různého náradí (trafopájký, mikropájký atd.), hraní si s petardami...;
- b) děvčata - fénování, kulmování, žehlení...;
- c) všichni - příprava jídel v toustovačích, mikrovlnných troubách a sporácích, používání teplometů např. v koupelně, čtení nebo usínání u rozsvícených lampiček.

Pozn.: Jak již bylo v úvodu napsáno, děti se dnes seznamují s používáním nejrůznějších elektrických nebo plynových spotřebičů ve stále nižším věku. Často si také na tatínky a maminky hrají (obvykle v jejich nepřítomnosti), přičemž právě v důsledku jejich „nezletilosti“ většinou nemají a ani nemohou mít, potřebné znalosti a především zkušenosti z oblasti používání domácích spotřebičů. Přestože řada ČSN (oblast elektrické instalace a zařízení, hořlavých kapalin, technických plynů, lokálních spotřebičů a zdrojů tepla atd.) a v současnosti začleňované EN (především zkušebníctví)

se také touto problematikou zabývají, zůstává užívání elektrických spotřebičů a především vaření jednou z nejčastějších příčin vzniku požárů v domácnostech. Chybujícím faktorem jsou samozřejmě právě lidé. Jsou to především dospělí, a to i přesto, že právě oni by již výše zmíněné znalosti a zkušenosti měli mít.

„Hra na devětkrát nikdy.“ Jde o písemnou fixaci devíti velmi důležitých pravidel, týkajících se nebezpečných her dětí. Nejdříve několikrát tato pravidla, jejichž respektováním lze nejenom předejít vzniku požáru v domácnostech, ale hlavně také přímému popálení hrajících si dětí, dětem přečtete. Poté rozdejte všem papíry a požádejte děti, aby si vzpomněly a svými slovy napsaly co nejvíce z následujících pravidel:

1. Nikdy si nehraj se zápalkami nebo zapalovači, které rodiče zapomněli uklidit!
2. Nikdy si nehraj v blízkosti zdrojů otevřeného ohně nebo tepla - kamna, krby, topičky atd.!
3. Nikdy si nehraj s plynovými nebo elektrickými sporáky, ani v jejich blízkosti!
4. Nikdy si doma nehraj s dělobuchy a jinou zábavnou pyrotechnikou!
5. Nikdy si doma nehraj s předměty nebo tekutinami, které neznáš nebo jsou označeny „plamínky“ či „lebkou“ (hořlaviny, jedy, žiraviny...)!
6. Nikdy si nehraj s elektrickými „dráty“ od světel nebo elektrických spotřebičů, s „dospěláckým“ nářadím a v blízkosti elektrických zásuvek!
7. Nikdy si nehraj se světly, prskavkami, či svíčkami na vánočním stromečku, a to zejména, když jsi sám doma!
8. Nikdy neusínej u rozsvícených stolních lampiček (naučte se usínat za tmy nebo raději u „velkého“ pokojového světla), ani si nehraj v jejich blízkosti! Hrozí jejich převrnutí a vznik požáru.
9. Nikdy neodcházej ven z domu, aniž bys vypnul elektrické spotřebiče, které jsi používal (televizor, počítač, světla, elektrické svíčky na stromečku atd.).

Na závěr tohoto bloku naučte děti základní kontrole domácnosti, která by měla proběhnout vždy před odchodem posledního člena z domova. Můžete využít tuto jednoduchou „Hasíkovu“ říkanku¹⁷⁾, kterou lze zadat i jako

¹⁷⁾ Existuje také jako samolepka s obrázkem draka (k dispozici na www.hasik.cz).

dobrovolný domácí úkol:

„Na co nesmím zapomenout při odchodu z domu“

*Při odchodu z domu nezapomeň klíče,
překontroluj k tomu všechny spotřebiče.*

*Kdyby se ti hlava trošku z toho pletla,
znamená to sporák, no a taky světla.*

*Překontroluj vodu, okna zavři taky,
může přijít vítr a dešťové mraky.*

*Do aktovky přidej se svačinou sáček,
na cestu se vydej - zdraví tě tvůj dráček.*

Hasík

Pokud je k dispozici vhodná místnost (školní kuchyňka atd.), aplikujte získané vědomosti v praxi.

Výsledek výuky:

- Dítě umí reprodukovat pravidlo „Zastav se, lehni si a kutálej se“ a umí jej správně prakticky předvést.
- Dítě zná zásady poskytnutí první pomoci při jednoduchých popáleninách.
- Dítě dokáže určit místnosti v domácnosti, které jsou nejvíce nebezpečné z hlediska možného vzniku požáru (kuchyň, koupelna, kotelna).
- Dítě ví o možných nebezpečích, která plynou z nevhodných (nebezpečných) her v domácnostech a umí je svými slovy pojmenovat.
- Dítě přiměřeně ovládá základní kontrolu domácnosti při odchodu z domu.

Blok 5

a) Opakování předešlé hodiny.

b) Co dělat, když hoří u nás doma?

c) Jaké jsou základní zásady jednoduché první pomoci při nadýchání se kouře?

Prostor: třída, školní družina.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí potřeby, čisté papíry, dva ručníky (deky, prostěradla), širší lepící páska, svíčka v kalíšku, libovolná drobná hračka, nejrůznější propagační materiály, obrázek draka Hasíka č. 4, opakovací tabulka pro zpětnou vazbu učitele, průvodní videorekordér, videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 19 - 28, 44 - 46, 52 - 53, 66 - 76

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž, nácvik praktické činnosti...), slovní dialogické (rozhovor, diskuse...), názorně demonstrační, praktické a inscenační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 4.
- Seznámit děti s charakteristickými příznaky hoření.
- Prakticky naučit děti, jak se správně zachovat při domnělém nebo skutečně hrozícím nebezpečí vzniku požáru v domácnosti.
- Naučit děti nejdůležitějším zásadám, souvisejícími se vznikem požárů v domácnostech, zejména týkajícími se schovávání (např. do skříní, pod postel atd.) a vracení se zpět do hořícího domu.
- Naučit děti základním zásadám jednoduché první pomoci při nadýchání se kouře.

Příprava bloku 5

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 4.

- Drak Hasík č. 4

Získání čtvrtého obrázku je podmíněno splněním následujících úkolů:

1. Vyhledej „dvojice“, které patří k sobě a propoj je čarou (tabulka slouží pouze jako vzor).

popálení	- na co nezapomenout při odchodu z domu
zastav se - lehni si - kutálej se	- nezasypáváme, nemažeme - chladíme 10 až 20 min
požár v domácnosti	- vaření v nepřítomnosti rodičů - zapalování svíček na vánočním stromku
nebezpečná hra	- jak uhasit oblečení, když není po ruce voda
„překontroluj vodu, okna zavři taky, může přijít vítr a dešťové mraky“	- překryjeme čistým kapesníkem - popálení větší jak dlaň, musí vždy ošetřit lékař
popálení	- petardy - hra s „dospěláckým“ nářadím
nebezpečné chování v domácnosti	- koupelna, kuchyň, dílna

2. Rozdejte draky Hasíky.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování využijte závěrečný oddíl bloku 4 - Výsledek výuky.

b) Jak poznat, že hoří u nás doma a jak se správně zachovat?

Zeptejte se dětí, jestli už některé z nich zažilo někdy požár v blízkém sousedství nebo přímo doma. Nechejte dítě (nebo děti) stručně popsat své osobní zážitky a pocity. Můžete pokládat tyto doplňující otázky:

1. Jak (nebo proč) požár vznikl?
2. Kdo si požáru všiml, příp. kdo požár nahlásil?
3. Jak jste se s rodiči zachovali?
4. Podle čeho jste poznali, že u vás doma hoří?
5. Jak vše nakonec dopadlo?¹⁸⁾

¹⁸⁾ Děti se většinou velmi rády rozpovídají, pozor však na přímé účastníky událostí s tragickým koncem!

Vyzkoušej dveře, zda za nimi není požár!

Dále se zeptejte dětí, podle čeho by poznaly, že doma hoří? Zapalte na vašem pracovním stole nebo na židli bez polstrování svíčku v kalíšku a během hoření a uhašení svíčky seznámte děti s charakteristickými znaky hoření - **kouř (zápach), světlo a teplo.**

Nyní si s dětmi zahrajte tuto jednoduchou simulační hru (rekonstrukce skutečné události). Vyberte jednoho žáka, který ztvární roli Pavlíka a pokračujte podle následujícího „scénáře“. Za aktivního využití fólií pro zpětný projektor ztvárněte dvě níže uvedené situace, týkající se domnělého, nebo skutečně hrozícího požárního nebezpečí v průběhu noci:

1) Co dělat, když v noci ucítím kouř (dveře nejsou horké)?

Pavlík leží ve svém pokojíku, spí a v rukou má svou oblíbenou hračku - *spolupracující dítě ulehá s hračkou uprostřed vašeho komunitního kruhu na improvizovanou postel ze tří židliček.* Všude je ticho a tma, když tu najednou Pavlík ucítí kouř. Neví, co se děje, a tak si sedá na postel a chce jít všechno zjistiť - *dítě se probouzí, a když sedí, začíná kašlat a mnout si oči - naznačuje, že je v pokoji kouř.*

Pavlík se rychle skulí z postele na zem, sedá si a snaží se dýchat přes pyžamo (tričko, kapesník), které si přiložil přes nos a ústa - *totéž dělá dětský „protagonista“.* *Upozorněte děti na to, že přesto, že je všude tma a také přes kouř není vidět, nemůže Pavlík rozsvěcet světla (viz. pozn.).*

Po kolenou a podél zdi se Pavlík blíží ke dveřím pokoje - *zeptejte se dětí jestli ví, proč se právě takto Pavlík zachoval? Na vhodných příkladech (teplý kouř z komínů, vzducholoď, horká pára atd.) vysvětlíte všem dětem, že kouř stoupá vždy vzhůru, proto je vzduch u země mnohem čistější - je zde mnohem lépe vidět a nižší teplota. Podél zdi jde Pavlík proto, aby ve tmě a v kouři nezabloudil¹⁹⁾.*

Pozn.: Bude-li cítit plyn, nesmí se v žádném případě rozsvítit světla!

Když je Pavlík u dveří, zpoza rohu nejprve opatrně krátce zkontroluje prsty ruky, jestli nejsou dveře horké - *dítě vše opěť předvede.*

Zjistil, že dveře horké nejsou, a tak stejným způsobem pokládá na dveře ještě dlaň a později krátce sahá také na kliku (*nutno pouze pokud je*

¹⁹⁾ Využívají také profesionální hasiči.

kovová) - dítě vše opět předvede.

Jelikož klika také nepálí, dveře opatrně otevírá, ale ještě chvíli vyčkává za rohem. Teprve, když se nic zvláštního neděje (*viditelné plameny, velký nebo neznámý hluk a nebo horko atd.*), pokračuje Pavlík po čtyřech za rodiči, aby je vzbudil a na své zjištění upozornil - **varoval je**.

Požádejte děti, aby dítěti, které ztvárňovalo „Pavlíka“, zatleskaly. Nyní si celou situaci postupně dále předvádějte s ostatními dětmi (jednotlivě) až do té doby, kdy zvládnou vše bez jakékoliv nápovědy. Přejděte k variantě b).

2) *Co dělat, když v noci ucítím kouř (dveře jsou horké).*

Vše probíhá stejně jako u varianty 1) až k místu, kdy Pavlík sahá poprvé krátce na dveře.

Pavlík sahá krátce na dveře, ale zjistil, že dveře pálí - musí tedy zůstat v pokojíčku a zabránit (dekou, oblečením, lepicí páskou atd.) přístupu kouře štěrbinami kolem dveří - *dítě vše opět předvádí*.

Pozn.: Horké dveře se nesmí nikdy otevřít!

Pavlík několikrát zakřičel ze všech sil „Hoří! - Hoří!“, aby varoval ostatní členy rodiny - *dítě předvede (lze také „bouchat“ na zed', pokud ložnice rodičů sousedí s dětským pokojem nebo na kovové trubky od topení)*. *Může se stát, že se některé děti v důsledku své tiché povahy (vlivem školního prostředí) budou stydět zakřičet. Nenuťte je tedy křičet za každou cenu před ostatními dětmi. Raději řekněte všem, že si teď mohou „zakřičet“ všichni společně, že právě dnes mají tuto skvělou příležitost.*

Pavlík se po kolenou a s pyžamem přiloženým přes nos a ústa přesouvá směrem k oknu a pokud má mobilní telefon, vezme si jej s sebou.

U pootvěřeného okna pak Pavlík buďto telefonuje k hasičům (*viz. blok 2c*), nebo opět křičí ze všech sil „Hoří!, Hoří!“ - *dítě opět všechno přesně předvádí. Dávejte však pozor, abyste při nácvičku opravdu nepřivolali hasiče. Aby na sebe Pavlík ještě více upozornil, přivřel do okna svoje tričko (deku, prostěradlo) - dítě předvede. Tričko (deka, ručník, prostěradlo...) v okně je pro hasiče znamením, které říká „Tady jsem, pomozte mi!“²⁰⁾.*

²⁰⁾ Ze své praxe víme, že ačkoli se jedná o přípravu pro situace velmi vážné a nebezpečné, děti spolupracují ochotně a vše berou spíše jako hru - vážnost situace si neuvědomují v takovém rozsahu, jako my dospělí. Opět není žádoucí, aby děti byly jakkoliv strašeny.

Opět si společně zatleskejte a celou situaci si dále předvádějte až do úplného zvládnutí. **Na závěr obou ukázek ujistěte děti, že pomoc vždy určitě přijde. Hasiči se včas dozví o požáru třeba od sousedů, kolemjdoucích atd.**

Naposledy si společně zopakujte tyto důležité zásady, které je nutno v případě domnělého i skutečného požáru respektovat:

1. Pokud máte během dne podezření, že někde doma hoří (kouř, zápach, plameny), okamžitě upozorněte některého z rodičů.
2. Pokud cítíte kouř např. na chodbě panelového domu - upozorněte své rodiče, sousedy nebo sami zavolejte hasiče.
3. Naučte se spát za zavřenými dveřmi.²¹⁾
4. Při pohybu v zakouřené místnosti se držte u země, dýchejte přes pyžamo nebo kapesník (nejlépe namočený) a pohybujte se podél zdí.
5. Pokud dveře nejsou na dotyk horké, urychleně opusťte ohrožený prostor a varujte ostatní členy rodiny.
6. Pokud dveře jsou na dotyk horké, nikdy je neotevírejte! Snažte se je utěsnit (např. dekou, lepicí páskou, atd.) a upozorněte na sebe křikem „Hoří!“
7. Vyvěste v okně ručník nebo prostěradlo, které na vás bude upozorňovat i v případě, když už vy sami ztratíte hlas nebo už nebudete při vědomí.
8. Nikdy nerozsvěcujte (zejména, když cítíte plyn).
9. Snažte se vždy probudit rodiče. Je možné si pro tento případ s rodiči smluvit signál (bouchání na zeď, na topení atd.) oznamující nebezpečí.
10. Pokoušet se bezmyšlenkovitě unikat oknem, pokud se nejedná o přízemní patra rodinného domku (jedna z možných únikových cest), je velmi nebezpečné.
11. Pokud rodiče nejsou schopni požár sami uhasit, opusťte společně budovu, zavolejte hasiče a vyčkejte jejich příjezdu na předem domluveném bezpečném místě (viz. domácí únikový plán - dále DÚP).
12. V žádném případě se nikdy pro nic nevracejte zpět do hořícího domu (oblíbená hračka, zvíře - ujistěte děti, že jim hasiči rádi pomohou)!²²⁾

²¹⁾ V případě požáru brání dveře v přístupu tepla a kouře.

²²⁾ Můžete dětem říci, že zasahující hasiči mají na rozdíl od civilního občana nejenom více zkušeností, ale také potřebnou výstroj, výzbroj a techniku, přičemž navíc procházejí pravidelně výcvikem zaměřeným právě na tento druh situací.

13. Nikdy se neschovávejte např. do skříně nebo pod postel!²³⁾

c) Jaké jsou základní zásady jednoduché první pomoci při nadýchání se kouře?

Vysvětlíte dětem, že je velký rozdíl mezi kouřem, který vzniká při spalování dřeva u táborového ohně (i když i tento kouř je velmi škodlivý) a kouřem vznikajícím při požáru domácnosti! Součástí zařízení bytu je mnoho výrobků z nejrůznějších hořlavých látek (PVC, polystyren, molitan, různé nátěrové barvy a laky...). Zplodiny hoření vznikající při hoření těchto látek u často velmi nebezpečné zdraví a životu lidí.

Naučte děti tyto čtyři základní zásady pro poskytnutí jednoduché první pomoci při nadýchání se kouře:

1. „Nadýchaného“ kamaráda vždy vyveďte ze zakouřeného prostředí co nejdříve na čistý vzduch.
2. Vždy zůstaňte v jeho blízkosti a nechte ho v klidu (ticho, teplo) vsedě odpočívat.²⁴⁾
3. Vždy informujte rodiče nebo jiné dospělé!
4. Pokud si „nadýchaný“ i po delší době, kdy byl vyveden na čistý vzduch, stěžuje stále na bolesti hlavy nebo např. zvrací, vyhledejte vždy zdravotnickou pomoc!

Výsledek výuky:

- Dítě dokáže vyjmenovat charakteristické příznaky hoření.
- Dítě dokáže prakticky aplikovat základní dovednosti využívané při domnělém, nebo skutečně hrozícím nebezpečí požáru v průběhu noci.
- Dítě dokáže vlastními slovy vyjádřit důležité zásady, které je nutno respektovat v případě vzniku požáru v domácnosti.
- Dítě si dále prohlubuje důvěru k zasahujícím jednotkám hasičů.
- Dítě zná základní zásady první pomoci při nadýchání se kouře.

²³⁾ Pokuste se vysvětlit složitou situaci zasahujícího hasiče - neznámý prostor, nefungující osvětlení, hustý kouř, schované dítě!

²⁴⁾ Doporučovány jsou polohy, kdy nohy jsou níže než tělo.

V zakouřené místnosti je vzduch při zemi čistější!

Blok 6

a) Opakování předešlé hodiny.

b) Domácí únikový plán, způsob vyhlášení poplachu a únikové cesty na škole.

c) Hasiči jedoucí k zásahu a děti na silnici.

Prostor: třída, školní družina, chodba školy.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, zkopírované grafické znázornění evakuačních cest - umístěno v jednotlivých podlažích vaší školy, požární evakuační plán školy (pokud možno), vytištěný letáček určený rodičům „DÚP - Jak na to?“ (viz. přílohy), nejruznější propagační materiály s požárně preventivní tematikou, obrázek draka Hasíka č. 5, podklady pro opakovací hru „**Na pravdu a lež**“ sloužící po vyplnění pro zpětnou vazbu učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 18

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktaž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 5.
- Seznámit děti s DÚP.
- Informovat rodiče o probíhající výuce požární ochrany a prevence ve vaší škole a částečně je do této výuky také zapojit (formou společného zpracovávání DÚP).
- Vysvětlit dětem rozdíl mezi cvičným a skutečným požárním poplachem ve škole.
- Naučit děti základním zásadám, jimiž je třeba se řídit v případě vyhlášení požárního poplachu ve škole.
- Seznámit děti se specifickým nebezpečím, vyplývajícím z rychlé jízdy těžkých hasičských vozidel jedoucích k zásahu.

Příprava bloku 6

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 5.

- Drak Hasík č. 5

Získání pátého obrázku je podmíněno splněním následujících úkolů:

1. Postupně promítněte (ukážte obrázek) všechny instruktážní fólie týkající se tématu b) předcházejícího bloku. Děti mají za úkol popsat činnost, kterou vidí na obrázcích.
2. Položte dětem tyto otázky:
 - Proč je dobré spát za zavřenými dveřmi?
 - Proč nerozsvěcovat (zejména, když je cítit plyn)?
 - Jak upozornit rodiče, že se něco děje?
 - Proč se nevracet zpět do hořícího domu?
 - Proč se neschovávat do skříní nebo pod postel?
3. Hra „*Na pravdu a lež*“. Následující výroky nechejte děti rozdělit na pravdivé a nepravdivé:
 - „Je dobré zůstat v zakouřené místnosti.“
 - „Ten, kdo se nadýchá kouře, nesmí nikdy zůstat o samotě.“
 - „Při bolestech hlavy nebo zvracení vždy vyhledáme lékaře.“
 - „Kouř lze dostat z plic dlouhým během.“
4. Rozdejte draky Hasíky.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 5 - Výsledek výuky.

b) Domácí únikový plán, způsob vyhlášení poplachu a únikové cesty na škole.

Vlastními slovy vysvětlíte jednoduše dětem, co je to **"Domácí únikový plán"**. DÚP je předem smluvený způsob úniku či opuštění objektu (bytu, domu) v případě požáru. Zpravidla se vypracovává několik únikových cest a slouží k včasnému a bezpečnému opuštění ohroženého prostoru. DÚP by měl být znám všem členům rodiny a měl by být alespoň dvakrát ročně

procvičován. **Důležitou součástí DÚP je „Místo setkání“ členů rodiny** (u stromu na zahradě, u lampy pouličního osvětlení...). Rozdejte dětem po jednom výtisku letáčku pro rodiče, který je součástí příloh. Požádejte žáky, aby tento letáček předali svým rodičům a o DÚP si s nimi promluvili. Projděte si společně návod k sestavení DÚP.

Domácí únikový plán - jak na to:

1. Každá rodina by měla mít nakreslený DÚP.
2. Žádoucí je znát vždy dvě únikové cesty z každého pokoje (dveře, okno).
3. Ujistěte se, že okna a dveře bytu lze snadno otevírat (u starších dětí).
4. Určete si „**Místo setkání**“ mimo dům (u stromu před domem, či jiný záchytný bod) a označte si jej na svém plánu. Získáte tak přehled o všech členech rodiny v případě požáru a pomůžete tím také zasahující jednotce!²⁵⁾
5. Ujistěte se, že všichni členové rodiny všemu rozumí.
6. Nacvičte si svůj DÚP s celou rodinou (nejlépe dvakrát ročně).
7. Při úniku z výškových budov (panelové domy) nikdy nepoužívejte k úniku výtah (pokud není přímo označen jako „**evakuační výtah**“).
8. „Domácí únikový plán“ je ve světě velmi užitečným pomocníkem, který se osvědčil již v mnoha případech.

Řekněte dětem, že s požárem se mohou setkat opravdu všude, tedy i ve vaší škole. Zeptejte se dětí, jak by se dozvěděly, že někde ve škole vznikl požár. Společně byste měli dospět k tomu, že ve většině škol **je vyhlášen požární poplach školním rozhlasem nebo voláním „Hoří!“** (viz. požární poplachové směrnice, pokud je má škola zpracovány).

Řekněte dětem, že také vaše škola má zpracován podobný únikový plán, jako je DÚP a překreslete jej podle zkopírované předlohy na tabuli²⁶⁾.

²⁵⁾ Zasahující jednotky zbytečně neriskují své zdraví a životy v případě, kdy se včas dozví na „Místě setkání“ přesné informace o tom, že rodina je kompletní atd.

²⁶⁾ Myšleno je grafické znázornění únikových cest, které se nachází většinou na jednotlivých chodbách v jednotlivých podlažích. Někdy jsou tyto plány pro překreslování příliš složité.

Vytvoř si s rodiči domácí únikový plán!

Vysvětlíte si (s ohledem na věk dětí) grafické značky nacházející se na „plánku“ a po té si jděte ukázat, kde se toto grafické znázornění únikových cest nachází u vás ve škole. Dále naučte děti těchto několik základních zásad pro případ vyhlášení požárního poplachu:

1. Pokud vás zastihl požární poplach mimo třídu, rychle se tam vraťte.
2. Pokud vás zastihl požární poplach ve vaší třídě, počkejte na svého učitele.
3. Pokud víte, kde se nachází případný chybějící žák, řekněte to učiteli.
4. Pokud se ztratíte, připojte se k jiné třídě.
5. Pokud potkáte někoho, kdo se ztratil, tak na něho upozorněte svého učitele.
6. Ze školy si nic neodnášejte (aktovky atd., jedinou výjimkou jsou nezbytné léky), ani se nechoďte převlékat nebo přezouvat do šaten.
7. Pokud máte ve své třídě tělesně nebo zdravotně postiženého kamaráda, nezapomeňte mu při opouštění školy pomáhat.
8. Na určeném místě („místě setkání“) vyčkejte příjezdu hasičů.
9. V žádném případě se pro nic nevracejte do hořící nebo ohrožené budovy školy a ani se nikam neschovávejte!

Společně s dětmi si fyzicky projděte konkrétní únikovou cestu z vaší třídy.²⁷⁾

c) Hasiči jedoucí k zásahu a děti na silnici.

Přemýšlejte společně s dětmi o tom, která místa vašeho města jsou pro ně nejvíce nebezpečná (osobní zkušenosti dětí, na co děti upozorňovali jejich rodiče atd.). Měli byste společně dojít k obecnému závěru, že největší nebezpečí hrozí dětem pokud si hrají na silnicích a nebo v jejich blízkosti! Zdůrazněte, že hra na těchto místech je velmi nebezpečná a je mnohem lepší si hrát např. na dětských hřištích!

Na vhodných příkladech (brždění na jízdním kole, na sáňkách) se pokuste dětem vysvětlit, jak je obtížné zastavit i pomalu jedoucí osobní vozidlo²⁸⁾. Zeptejte se dětí, jestli ví, proč vozidla jedoucí k zásahům (hasičské,

²⁷⁾ Setkali jsme se s tím, že některé základní školy se během vyučovacích hodin zamykají, aniž by tam fungovala stálá služba, která by je v případě potřeby mohla odemknout. Provéřte a případně napravte tuto skutečnost na vaší škole.

²⁸⁾ Brzdná dráha osobního vozidla (zdroj - ÚAMK): 50 km / hod - 28 m (polovina chodců umírá!), 60 km / hod - 35 m (téměř každý chodec umírá!).

policejní i sanitní vozy) „houkají“ a mají zapnutý majáky. Dále se dětem pokuste vysvětlit skutečnost, že „houkající“ hasičská vozidla jedou, na rozdíl od ostatních vozidel projíždějících městem, ještě mnohem rychleji, a že jsou také mnohem těžší, čímž se odpovídajícím způsobem prodlužuje jejich brzdná dráha (brždění na sáních při jízdě ve dvou).

Pozn.: Rozdíly ve hmotnostech vozidel lze malým dětem připodobnit např. takto: osobní automobil (hmotnost např. 1 tuna) = 1 slůně slona afrického, požární cisterna (např. 23 tun) = 4 dospělí sloni.

Požádejte děti jménem hasičů - řidičů, aby si v případě, že uvidí blízcí se „houkající“ hasičská vozidla, přestaly na chvíli hrát (se psem, s míčem, na kolečkových bruslích atd.) a projíždějícím hasičům raději z bezpečné vzdálenosti zamávaly.

Výsledek výuky:

- Dítě dokáže vlastními slovy vysvětlit, co je to DÚP a k čemu slouží.
- Rodiče dětí jsou informováni o tom, že jejich dítě je vzděláváno v oblasti záchrannářské tematiky a jsou také částečně zapojeni do spolupráce.
- Dítě dokáže v praxi aplikovat základní zásady využívané v případě vyhlášení požárního poplachu ve škole.
- Dítě zná únikovou cestu ze své třídy.
- Dítě získává nutnou důvěru ke svému třídnímu učiteli ve vztahu k jeho znalosti postupu chování během vyhlášení požárního poplachu na škole (znalost únikových cest z budovy školy atd.).
- Dítě dokáže zdůvodnit, proč je nebezpečná jakákoliv hra v blízkosti silnice a z čeho plyne zvýšené nebezpečí při průjezdu hasičských vozidel jedoucích k zásahu.

Blok 7

a) Opakování předešlé hodiny.

b) Návštěva na hasičské stanice nebo návštěva hasičů v naší třídě.

Prostor: třída, školní družina, hasičská stanice.

Časová dotace bloku: 2 hodiny.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (datapojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - první cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály, opakovací křížovka určená pro zpětnou vazbu učitele, obrázek draka Hasíka č. 6, vysvědčení draka Hasíka, fotoaparát (vhodný pro návštěvu hasičské stanice), videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, didaktické hry, písemné zpracování, praktické, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat informace získané v bloku 6.
- Připravit si otázky pro hasiče (veškeré nejasnosti, které se vyskytly v průběhu výuky učiva prvního cyklu).
- Pozvat hasiče na návštěvu do naší třídy nebo navštívit hasiče přímo na hasičské stanici - prohloubení důvěry k hasičské profesi.
- Rozdat „Vysvědčení draka Hasíka“ (viz. přílohy).

Příprava bloku 7

a) Zopakování stěžejních bodů bloku 6

- Drak Hasík č. 6

Získání šestého obrázku je podmíněno splněním následujících úkolů:

1. Vyluštěte si s dětmi následující křížovku (slouží pouze jako vzor):
 1. řádek. Kdo jezdívá rychle k požáru?
 2. řádek. O požáru ve škole nám poví školní...?
 3. řádek. Jak při požáru opouštíme třídu?
 4. řádek. S rodiči sestavujeme únikový plán.

5. řádek. Kolikrát do roka procvičujeme DÚP?

					H	A	S	I	Č	I		
R	O	Z	H	L	A	S						
					S	P	O	L	E	Č	N	Ě
D	O	M	Á	C	Í							
			D	V	A	K	R	Á	T			

2. Rozdejte poslední draky Hasíky.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 6 - Výsledek výuky.

b) Návštěva hasičů na hasičské stanici - v naší třídě.

Nebojte se domluvit si s hasiči návštěvu na jejich stanici nebo návštěvu hasičů přímo ve vaší třídě. Hasiči jsou většinou na podobné akce zvyklí a určitě vás neodmítnou. Nejlépe je navštívit přímo stanici, kde děti mohou vidět veškerou hasičskou techniku, výstroj a výzbroj přímo v praxi.

Na hasičské stanici je toho pro děti k vidění velmi mnoho. Bude-li vám to umožněno, navštivte operační a informační středisko (pokud se na dané stanici nachází) - místo, kde jsou přijímány hlášení o požáru, dopravních nehodách a dalších událostech.

Dále hasiče nezapomeňte požádat:

- aby se některý z nich oblékl do zásahového obleku a vybavil se také dýchacím přístrojem²⁹⁾;
- aby vám objasnili případné nejasnosti, na které jste v průběhu výuky narazili;
- aby dětem podepsali „Vysvědčení draka Hasíka“, které jim můžete předat přímo na hasičské stanici.

²⁹⁾ Je důležité, aby měl hasič nasazenu také masku dýchacího přístroje a přes ni s dětmi promlouval. Nechejte děti, aby si hasičskou výstroj kompletně „osahaly“.

Výsledek výuky:

- Dítě získalo konkrétní představu o tom, jak vypadá zasahující hasič a hasičská technika.
- Dítě ví, kde se nachází hasičská stanice.
- Dítě ví, kam se dovolá při použití tísňového telefonního čísla.
- U dítěte byl omezen strach z hasičské výstroje.
- Dítě pozbylo případných nejasností, které se vyskytly v průběhu výuky.

METODICKÁ ČÁST DRUHÉHO CYKLU

TÉMATICKÉ ČLENĚNÍ BLOKŮ DRUHÉHO CYKLU (2. STUPEŇ ZŠ)

1. blok

- a) Úvod k druhému cyklu výuky požární prevence na základních a speciálních školách.
- b) Hasiči a moje nové osobní zkušenosti s nimi.
- c) Upřesnění dalších činností jednotek PO.

2. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 1.
- b) Co je to IZS a 112 - jednotné evropské číslo tísňového volání?
- c) Nahlášení dopravní nehody a hlášení události pomocí krátké textové zprávy (SMS).

3. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 2.
- b) Širší souvislosti přeměny „dobrého“ ohně v oheň „zlý“ a to především ve vztahu k nezodpovědnému jednání dětí i dospělých.
- c) Zodpovědnost za mladší sourozence.

4. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 3.
- b) Podrobnější a více aktivní první pomoc při popáleninách.
- c) Další informace týkající se tématu „Na co nezapomenout při odchodu z domu.“

5. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 4.
- b) Nebezpečné plyny při požáru a co to je požární hlásič?
- c) Co to jsou hasicí přístroje a „ohňový trojúhelník“?

6. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 5.
- b) Únikové cesty veřejných budov a požární poplach v naší škole.
- c) Zodpovědnost účastníka silničního provozu ve vztahu k vozidlům IZS jedoucím k zásahu a význam - použití signálů využívaných IZS.

7. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 6.
- b) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lesní požáry.“
- c) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lezení po skalách, vstup do jeskyní

- a štol.“
- d) Nebezpečí v přírodním terénu - „Plavání v neznámé nebo divoké vodě a pohyb na tenkém ledu.“
 - e) Nebezpečí v přírodním terénu - „Pohyb v přírodě za bouřky a silného větru.“
 - f) Další nebezpečí v přírodním terénu i ve městě - „Živelní katastrofy, povodně, zátopové vlny, úniky nebezpečných látek, zemětřesení atd.“

8. blok

- a) Opakování nově získaných informací bloku 7.
- b) Návštěva hasičské stanice, návštěva hasičů v naší třídě.

Úvodní slovo k výuce druhého cyklu.

S výjimkou bloku sedm se vždy jedná výhradně o opakování daného paralelního výukového bloku prvního cyklu a jeho současné rozšíření o informace, které jsou vždy charakterizovány názvy jednotlivých témat. Tímto způsobem je podpořena účinnost požárně preventivní výuky z dlouhodobého hlediska³⁰⁾. V následující metodice lze rovněž pozorovat odlišný přístup k opakovaným tématům. Jeho příčinou je očekávaný myšlenkový i fyzický rozvoj cílových skupin žáků, a to nejen co se týče schopnosti „vstřebávat“ větší množství informací a širších souvislostí, ale i co se týče ještě větších možností kontaktu dětí s rizikovými situacemi. Zmíněný posun žáků rovněž umožňuje a současně také vyžaduje bohatší rozvoj komunikace mezi žáky a vyučujícími, což považujeme ve druhém cyklu za velmi žádoucí.

³⁰⁾ Jak již bylo uvedeno, výhledově je též plánován výukový program pro školy středního typu.

Blok 1

a) Úvod k druhému cyklu výuky požární prevence na základních a speciálních školách.

b) Hasiči a moje nové osobní zkušenosti s nimi.

c) Upřesnění dalších činností jednotek PO.

Prostor: třída, místnost školní družiny.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), kartičky s připravenými otázkami, sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, doplňkový materiál (obrázky hasičů nebo hasičské techniky z časopisů, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály - možno získat u některých hasičských sborů), videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 18, 40 - 47

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Navodit vhodnou atmosféru k další výuce problematiky požární prevence a záchranářské tematiky na školách.
- Dále upevňovat nutnou důvěru žáků k zasahujícím hasičům (záchranářům).
- Žáci by měli získat podrobnější přehled o záchranářských činnostech, při nichž se mohou s hasiči setkat, aby sami v budoucnu uměli rozlišovat, co spadá do kompetence hasičů, a ve kterých situacích se mohou na Hasičský záchranný sbor ČR obrátit.

Příprava bloku 1

a) Úvod k druhému cyklu výuky požární prevence na základních a speciálních školách.

Zeptejte se žáků, zda si ještě pamatují na to, jak si na prvním stupni povídali o hasičích, jestli si vzpomínají na návštěvu hasičů ve škole, či návštěvu hasičské stanice. (Zjistěte, zda vůbec žáci požární preventivní výukou

prvního cyklu prošli.) Řekněte jim, že na druhém stupni budete v povídání o záchranné práci pokračovat a plynule přejděte k druhému tématu.

b) Hasiči a moje nové osobní zkušenosti s nimi.

Opět nechejte žáky vyprávět o tom, kde všude již zasahující hasiče spatřili (praxe, film atd.).

Hra „**Na tiskovou konferenci**“. Nejdříve se zeptejte žáků na to, jestli od posledního povídání o hasičích³¹⁾ (první cyklus) někdo hasiče potřeboval, nebo jestli hasiči u někoho přímo zasahovali. Pokud ano, vyberte z těchto žáků jednoho dobrovolníka (nikoho nenuťte), který bude ochoten o svém zážitku podrobně mluvit, pozvěte ho do prostředí vašeho komunitního kruhu a nechejte ho na úvod velmi krátce pohovořit o dané situaci. Potom dejte ostatním žákům možnost, aby si zahráli „Na tiskovou konferenci“ (interview). Žáci pokládají spolužákovi sedícímu uprostřed nejrůznější otázky přímo se týkající jeho zážitku. Je vhodné si část otázek předem připravit na kartičky. Tyto kartičky pak rozdejte dotazujícím se žákům ještě před zahájením „tiskové konference“. Několik příkladů otázek, použitelných během interview o požáru:

- Kdo požár nahlásil?
- Vzpomněl sis úplně na všechno, co je potřeba říci do telefonu při nahlášení požáru?
- Co bylo příčinou požáru, kterého si byl svědkem?
- Uplatnil jsi během požáru u vás doma, něco z toho, co jsme se naučili na prvním stupni (informace a dovednosti získané v prvním cyklu)?
- Co jste změnili u vás doma (u sousedů), aby příště k požáru nedošlo?
- Jak se chovali dospělí lidé před příjezdem hasičů?
- Jak byli potrestáni viníci požáru?

c) Upřesnění dalších činností jednotek PO.

Nejdříve zopakujte žákům základní činnosti, které jsou součástí každodenní práce hasičských záchranných sborů, a které už by měli znát z prvního cyklu. Jedná se o:

³¹⁾ Postup výuky uzpůsobuje samozřejmě tomu, zda se žáci prvního cyklu zúčastnili či nikoli.

- hašení požárů ve městě i v přírodě,
- záchranu osob při dopravních nehodách,
- likvidaci následků živelních pohrom.

Zeptejte se žáků, u jakých dalších druhů událostí už viděli zasahující jednotky PO³²⁾. Během vašeho následujícího společného rozhovoru by měly být zmíněny některé z těchto dalších činností, při nichž je možno spatřit zasahující jednotky PO (IZS):

- záchrana osob z výšek a z hloubek,
- záchrana osob z výtahů,
- záchrana osob z vodních toků,
- záchrana zvířat,
- ekologické havárie a zásahy na nebezpečné látky,
- likvidace obtížného hmyzu.

Připomeňte žákům rozdíl mezi běžnou pracovní dobou a čtyřadvacetihodinovou turnusovou službou, aby věděli, že hasiči jsou připraveni na zásah ve dne i v noci, ale také i o prázdninách a svátcích.

Výsledek výuky:

- Žák ví, že učitelé společně s hasiči jej chtějí naučit, jak požáru předcházet, a jak se správně při požáru chovat.
- Žák ví, že hasiči nehasí pouze požáry, ale mohou mu pomoci i v mnoha jiných případech.
- Žák pozvolna získává důvěru nejen k hasičům, ale také k vyučujícímu (žáci vidí, že vyučující problematiku ovládá), což je nutné např. pro případ požárního poplachu na škole nebo pro případ, kdy by chtěli žáci informovat svého učitele o nebezpečné hře spolužáků atd.

³²⁾ Podobně, jako v případě bloku 1 prvního cyklu, jedná se především o to, aby žáci získali přehled o konkrétních mimořádných situacích, ve kterých jim do budoucna mohou být jednotky PO (IZS) nápomocny.

Blok 2

a) Opakování nově získaných informací bloku 1.

b) Co je to IZS a 112 - jednotné evropské číslo tísňového volání?

c) Nahlášení dopravní nehody a hlášení události pomocí krátké textové zprávy (SMS).

Prostor: třída, místnost školní družiny.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), kartičky s připravenými otázkami, sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, diktafon (magnetofon), dva mobilní telefony - mohou to být i dětské hračky, nejrůznější tematické propagační a vzdělávací materiály (možno získat na některých hasičských stanicích), videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 14, 40 - 47

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, praktické, inscenační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 1.
- Připomenout žákům pojem „bezplatná telefonní linka tísňového volání“.
- Zopakovat si s žáky telefonní čísla HZS ČR (zdravotnické záchranné služby, policie).
- Vysvětlit žákům „pojem“ IZS.
- Naučit žáky jednotné evropské číslo tísňového volání 112 a jeho užití.
- Naučit žáky telefonicky „nahlásit“ dopravní nehodu a upozornit je na dodatečná nebezpečí související s dopravními nehodami.
- Zopakovat žákům, proč je špatné bezdůvodně telefonovat na tísňová telefonní čísla.
- Upozornit žáky, že prostřednictvím krátkých textových zpráv (SMS) nelze kontaktovat žádnou ze složek IZS.

Příprava bloku 2

a) Opakování nově získaných informací bloku 1.

Formou diskuse se ujistěte, že žáci dokáží vlastními slovy vyjádřit další činnosti jednotek PO (viz. téma c) bloku 1).

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 1 - Výsledek výuky.

b) Co je to IZS a 112 - jednotné evropské číslo tísňového volání?

Ujistěte se, že si žáci pamatují, kde se ve vašem městě (nebo vesnici ze kterých žáci dojíždějí) nachází hasičská stanice. Připomeňte žákům, kteří bydlí na vesnici, kde není přímo zřízena jednotka PO, jakým způsobem je u nich zajištěna požární ochrana.

Zeptejte se žáků, jestli si pamatují některá z telefonních čísel, jež lze v případě tísně (nouze) použít pro přivolání pomoci. Jsou to tato čísla:

150 - Hasičský záchranný sbor ČR;

155 - Zdravotnické záchranné služby;

158 - Policie ČR.

Zopakujte si, že telefonické nahlášení události je nejrychlejší způsob, jakým je možno přivolat pomoc a naučte žáky z paměti toto nové tísňové telefonní číslo - jednotné evropské číslo tísňového volání³³⁾:

112 - Integrovaný záchranný systém.³⁴⁾

Vysvětlete žákům, že s pomocí tohoto jediného telefonního čísla lze kontaktovat kteroukoliv ze základních složek IZS, a to nejen u nás, ale také v ostatních zemích EU. Základními složkami IZS jsou:

- Hasičský záchranný sbor ČR + JPO (jednotky požární ochrany) zařazené do plošného pokrytí,
- Zdravotnické záchranné služby,
- Policie ČR.

³³⁾ V České republice v provozu od roku 2003.

³⁴⁾ Tato informace je pro potřeby publikace zjednodušena. Skutečnost je taková, že se volající dovolá na tzv. TCTV (telefonní centrum tísňového volání), odkud jsou teprve prostřednictvím OPIS (operační informační středisko) kontaktovány příslušné základní složky IZS.

Vlastními slovy vysvětlete jednoduše žákům, co je to IZS a jaký je jeho smysl.

Opět zdůrazněte, že výše zmíněná telefonní čísla jsou funkční nepřetržitě, a že při volání na tísňová telefonní čísla z telefonní budky a mobilního telefonu nepotřebuje volající peníze, telefonní kartu, ani kredit.

c) Nahlášení dopravní nehody a hlášení události pomocí krátké textové zprávy (SMS).

Zeptejte se žáků, jestli si ještě pamatují, čím může být nebezpečné zneužití bezplatných telefonních linek tísňového volání. Jsou to tato nebezpečí:

1. Blokování bezplatné telefonní linky tísňového volání.
2. Možnost prodloužení dojezdových časů v případě nahlášení neexistující události.

Pozn.: Připomínáme, že skutečnost je taková, že uvedená rizika jsou použita spíše funkčně a demonstrativně a většinou vážněji neohrožují funkci IZS. Např. jednotku vyslanou k neexistující události nahrazuje okamžitě jednotka dalšího sledu nebo jednotka jiná atd. Přesto však existují dílčí komplikace a nebezpečí vznikající např. zbytečnou rychlou jízdou hasičské techniky na místo události atd.

V obou případech může důsledkem této špatné legrace dojít ke zpoždění vyjíždějících jednotek a tím i k ohrožení majetku a zdraví obyvatel. Celou situaci můžete žákům přiblížit podobně, jako v bloku 2 prvního cyklu. Problémovým žákům můžete opět připomenout, že zneužití těchto linek je nejen nebezpečné, ale i trestné. Pro jistotu se přesvědčete, zda všechny děti dokáží správně používat mobilní telefon nebo klasický telefonní přístroj. Pomocí známé osnovy si nejdříve názorně zopakujte, jak správně nahlásit požár:

1. Co se stalo?
2. Kde se to stalo? (vždy plnou adresu včetně města)
3. Kdo a odkud volá?

Pozn.: Např. rozdělením žáků do pracovních dvojic, ve kterých si každý vyzkouší, jak roli operačního důstojníka, tak roli člověka oznamujícího požár, si dále procvičujte, jak správně nahlásit požár. Ujistěte se, že „nahlášení“ zvládnou opravdu všichni žáci.

Nyní vysvětlete žákům rozdílnosti, jimiž se liší nahlášení požáru od nahlášení dopravní nehody. Především se zaměřte na to, že účastník, ale

i pouhý svědek dopravní nehody může být za jistých okolností také sám v přímém ohrožení života. Jedná se především o tato dodatečná nebezpečí:

1. Řetězová havárie na dálnici.
2. Následný výbuch havarovaných vozidel (benzín, zkapalněné uhlovodíkové plyny - LPG atd.)
3. Ohrožení přepravovaným materiálem nebo nebezpečnými látkami (označené cisterny nebo nákladní vozy).
4. Nebezpečí otravy zplodinami hoření při požárech havarovaných vozidel v tunelech atd.

Dále je důležité, aby si žáci uvědomili, že dopravní nehody mohou vzniknout prakticky kdekoli, tedy i mimo ulice měst nebo vesnic (např. dálnice, lesní silnice, pole atd.) Ve druhém bodě známé osnovy pro telefonování, týkajícím se přesné adresy události, je tedy nutno částečně improvizovat. Poskytněte žákům tato závěrečná doporučení:

Dříve než začneš telefonovat...

1. Ujisti se, že jsi sám udělal všechno pro své bezpečí (dostatečná vzdálenost od hořících vozidel nebo od vozidel přepravujících nebezpečné látky viz. teoretické podklady, telefonická pozice v dostatečné vzdálenosti od silnice nebo dálnice atd.)!
2. Před telefonováním se snaž uklidnit, aby sis vzpomněl na správné telefonní číslo a rozmyslel si, které důležité skutečnosti chceš do telefonu říci (počet zraněných, zda se jedná o vozidlo přepravující nebezpečnou látku, zda se jedná o ekologickou havárii atd.).

Zejména co se týče přesného určení místa nehody, seznamte žáky s těmito doporučeními:

- Poradte žákům, aby se vždy pozorně kolem sebe nejdříve rozhledli a pokusili se polohu dopravní nehody, co nejpřesněji určit např. pomocí významných orientačních bodů (most přes potok, sloupy elektrického vedení, lom atd.).
- V neznámých oblastech lze místo, kde se stala dopravní nehoda, rovněž blíže určit např. s pomocí odhadu ujetých kilometrů z naposledy projížděné obce. V takovém případě je vždy nutno určit směr, ve kterém z daného města nebo vesnice žáci pojedou!

Nauč se přivolat pomoc!

- Pokud se jedná o dopravní nehodu, která se stala na dálnici, postupujte jako v bodě 2. Dálnice navíc umožňují ještě přesnější určení místa nehody pomocí značených kilometrů.
 - Pokud voláte z mobilního telefonu, volejte na linku 112.³⁵⁾.
3. Pokud jsi k telefonu utíkal daleko (na dálnici), před telefonováním se nejdříve několikrát zhluboka nadechni, aby ses uklidnil a vydýchal.
 4. Vzpomeň si na to, že během telefonního hovoru bude nutno hovořit stručně, pomalu a srozumitelně.
 5. Ujisti se, že víš, jaké telefonní číslo má telefonní budka nebo mobilní telefon, ze kterého se chystáš zavolat.
 6. Nezapomeň na to, že po ukončení hovoru bude nutno vyčkat tzv. zpětný telefonát sloužící k ověření pravdivosti nahlášené události.

Simulovaný rozhovor je dobré opět zaznamenat např. na diktafon, aby žáci sami slyšeli, v čem nejvíce chybovali. Zejména dbejte na přesnost, srozumitelnost a stručnost předávaných informací.

Žáky opět upozorněte na možnost dalších „podotázek“ ze strany operačního důstojníka. Např.: Hoří havarované automobily?; O kolik havarovaných vozidel se jedná?; Kolik lidí je přesně zraněno?; O jaký typ vozidla se jedná (nákladní vozidlo, cisterna)?; atd.

Upozorněte žáky, že žádnou z výše zmíněných složek IZS nelze kontaktovat formou krátkých textových zpráv (SMS) odeslaných z mobilních telefonních přístrojů!³⁶⁾

Výsledek výuky:

- Žák dokáže vyjádřit vlastními slovy pojem „bezplatná telefonní linka tísňového volání“ a ví, že tato funguje nepřetržitě.
- Žák umí správně přiřadit jednotlivá tísňová telefonní čísla k příslušným složkám IZS.

³⁵⁾ TCTV je schopno určit poměrně přesně polohu volajícího pokud využívá k nahlášení události mobilního telefonu.

³⁶⁾ Telefonní společnosti negarantují spolehlivé a včasné doručení krátkých textových zpráv (SMS).

- Žák dokáže vlastními slovy vysvětlit, co to je IZS.
- Žák zná jednotné evropské číslo tísňového volání 112 i jeho užití.
- Žák zná z paměti a dokáže použít „pomocnou osnovu“ pro nahlášení požáru.
- Žák dokáže správně nahlásit dopravní nehodu.
- Žák zná dodatečná nebezpečí, která mu, co by svědku nebo přímému účastníku dopravní nehody, mohou hrozit.
- Žák ví, jak správně telefonovat (srozumitelnost, stručnost atd.).
- Žák ví, že použití telefonu je zpravidla nejrychlejší způsob, jak přivolat potřebnou pomoc.
- Žák umí zdůvodnit, proč je tzv. „falešné volání“ nebezpečné.
- Žák ví, že pomocí krátké textové zprávy (SMS) nelze kontaktovat žádnou ze složek IZS.

Blok 3

a) Opakování nově získaných informací bloku 2.

b) Širší souvislosti přeměny „dobrého“ ohně v oheň „zlý“, a to především ve vztahu k nezodpovědnému jednání dětí i dospělých.

c) Zodpovědnost za mladší sourozence.

Prostor: třída, místnost školní družiny.

Časová dotace bloku: 1 - 2 hodiny.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály (možno získat u některých hasičských sborů), opakovací tabulka sloužící ke zpětné vazbě učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 20 - 28, 58 - 60, 71 - 76

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, práce s textem, písemné zpracování, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 2.
- Připomenout si s žáky rozdíly mezi ohněm, co by „dobrým sluhou“ a „zlým pánem“.
- Na konkrétních příkladech společně s žáky demonstrovat snadnou proměnu „dobrého“ ohně v oheň „zlý“ a jasně definovat, jakou měrou (jakým chováním) člověk tuto proměnu ovlivňuje.
- Postupně utvářet u žáků přiměřený pocit zodpovědnosti za mladší sourozence, ale také za požární bezpečnost doma i ve škole.

a) Opakování nově získaných informací bloku 2.

Ujistěte se, že si žáci pamatují nově získané informace předchozího bloku.

1. Žáci mají za úkol doplnit následující tabulku (tabulka slouží pouze jako vzor):

<i>Základní složky IZS</i>	<i>tel. čísla</i>
Jednotné evropské číslo tísňového volání	

2. Asociační řetězec:

- Žáci si společně s učitelem sednou do kruhu.
- Učitel „vykopává“ (zadáva téma) slovy: „**Nahlášení dopravní nehody.**“
- Žáci na uvedené téma postupně (např. ve směru hodinových ručiček) reagují asociacemi, které svým rozsahem přibližně odpovídají jednotlivým doporučením tématu c) předchozího bloku.
- Pokračujte do vyčerpání výchozího materiálu.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 2 - Výsledek výuky.

b) Širší souvislosti přeměny „dobrého“ ohně v oheň „zlý“ a to především ve vztahu k nezodpovědnému jednání dětí i dospělých.

Opakování můžete začít podobně jako v prvním cyklu jednoduchou hrou:

- Rozdejte každému z žáků po jednom listu papíru a řekněte jim, ať si papír rozdělí na dvě poloviny.
- Levou polovinu papíru necht' si nadepíše slovy: „Oheň, který pomáhá“ a pravou polovinu větou: „Oheň, který škodí.“
- Cíl hry je takový, že každý jednotlivec musí do stanoveného časového limitu vymyslet, co nejvíce praktických příkladů obou variant otevřeného³⁷⁾ ohně.
- Podle správnosti lze body buďto přičítat nebo odečítat.
- Dvojnásobně lze bodovat příklady, které žádný jiný žák neuvedl.
- Vítězem hry se stává jednotlivec, který vymyslel a byl schopen správně odůvodnit nejvíce příkladů obou variant otevřeného ohně.
- Vítěze odměňte např. vhodným propagačně - vzdělávacím materiálem³⁸⁾.

Nechejte žáky vysvětlit význam lidového pořekadla „Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán“ a nechejte žáky (např. ve skupinkách) vymýšlet konkrétní příklady situací, kdy se „dobrý sluha“ změnil ve „zlého pána“.

U starších žáků (při práci ve skupinkách) můžete téma proměny otevřeného „dobrého“ ohně v otevřený oheň „zlý“ rozvíjet dále ještě takto:

1. Položte žákům tuto motivační otázku: Důsledkem jakého lidského chování (kterých lidských vlastností) bývá nejčastěji zapříčiněna proměna „dobrého“ ohně v oheň „zlý“?
2. Nechejte žáky ve skupinkách přemýšlet nad odpověďmi na tuto otázku.
3. Přečtete si společně odpovědi všech zúčastněných skupin.
4. Např. na tabuli shrňte několika stručnými větami výsledná zjištění všech pracujících skupin.

³⁷⁾ Otevřený oheň - oheň s volným přístupem vzduchu (takto výstižně definoval pojem žák prvního stupně základní školy).

³⁸⁾ Připomínáme, že menší množství propagačních, ale i vzdělávacích materiálů s hasičskou tematikou, lze získat takřka na každé hasičské stanici nebo např. na www.hasik.cz.

Žáci mohou reagovat také na tyto další otázky např.: Dokázali byste vymyslet nějakou další proměnu „dobrého“ ohně ve „zlý“, tentokrát bez zapříčinění člověka? Myslíte si, že existuje nějaká reálná situace, kdy se může proměnit tentokrát „zlý“ oheň v oheň „dobrý“?; atd.

c) **Zodpovědnost za mladší sourozence.**

Zejména u starších žáků se pokuste ve třídě rozvinout diskusi na téma: **„Jak se zachovat, když přistihneme mladšího sourozence, který si doma hraje se zápalkami?“**

Další možné rozvíjející otázky:

1. Myslíte si, že je vždy nutné vaše zjištění oznámit rodičům?
2. Myslíte si, že ve svém věku už máte určitou zodpovědnost za své mladší sourozence?
3. Do kolika let dítěte si myslíte, že je používání zápalek a zapalovače pro děti nebezpečné a proč?
4. Jak si myslíte, že by vaši rodiče přijali upozornění na to, že by měli svůj zapalovač (zápalky) raději ukládat z dosahu vašich mladších sourozenců?
5. Myslíte si, že vy sami už jste dostatečně velcí, zkušení a zodpovědní na to, abyste používali zápalky?

Výsledkem vaší diskuse by měly být přibližně tyto závěry:

1. K bezpečné domácnosti by měl přiměřenou měrou přispívat každý člen rodiny (s ohledem na věk rodinných příslušníků), jelikož jedině společně lze účinně chránit nejen zdraví a majetek svůj, ale také zdraví a majetek svých sousedů.
2. Nedostatky, týkající se „domácí“ požární bezpečnosti, odhalené pomocí informací získaných v průběhu preventivní výuky na škole, je nutno společně s rodiči³⁹⁾ asertivně řešit.
3. Používání otevřeného ohně je a bude za jistých okolností nebezpečné v každém věku - i tehdy, když už např. dnešní žáci budou dospělými⁴⁰⁾.

³⁹⁾ Vše samozřejmě závisí na tom, jak jsou rodiče navykli s dětmi komunikovat viz. odpovědi na rozvíjející otázku č. 4.

⁴⁰⁾ O této skutečnosti přesvědčivě hovoří statistiky „požárovosti“, kdy nejčastější příčinou nebývá hra dětí, ale nedbalost a nezodpovědnost dospělých, kterými se děti postupně stávají.

Jménem hasičů požádejte také starší žáky o bdělost (v souvislosti s požární bezpečností) ve vaší škole či mezi kamarády. Vysvětlete, že upozornění na někoho, kdo ve škole nebezpečně nakládá se zápalkami, není nic špatného.

Pravděpodobně se v tomto bodě budete muset věnovat také otázce falešného kamarádství. Tuto poměrně náročnou problematiku lze zejména u starších žáků uspokojivě řešit např. tímto simulovaným soudním přelíčením:

1. Nejdříve připravte obžalobu, která všem zúčastněným žákům pomůže podívat se na problém z více stran. Obžalobu lze například sestavit přímo na základě vzniklé úvodní diskuse (pokud v průběhu povídání o falešném kamarádství nějaká vznikne) nebo na základě smyšleného příběhu týkajícího se nebezpečného počínání žáků na vaší škole.
2. Podle počtu žáků můžete použít všechny nebo některé z těchto rolí: obžalovaný, právní zástupce obžalovaného, žalobce, svědkové obhajoby a obžaloby, přísedící a soudce. Jednotlivé role nemusí zastávat jednotlivci. Např. role obhajoby a obžaloby může zastávat současně více žáků.
3. Dejte žákům potřebný čas na přípravu. Mělo by stačit 10 až 15 min.
4. Uspořádejte přelíčení např. dle tohoto harmonogramu: úvodní řeč prokurátora, vystoupení svědků a znalců a závěrečné projevy obou stran.
5. Za účasti všech „přítomných“ by mělo proběhnout hlasování a diskuse porotců - všichni mohou sledovat zvažování diskuse.
6. Dbejte na celkově odlehčenou atmosféru celého „přelíčení“ a zejména výběr žáka do role obžalovaného pečlivě zvažte.

Výsledek výuky:

- Žák umí vysvětlit pojem „otevřený oheň“.
- Žák umí definovat rozdíl mezi „špatným“ a „dobrým“ ohněm.
- Žák dokáže jasně definovat, jakou úlohu hraje člověk při proměně ohně „dobrého“ v oheň „zlý“.
- Žák postupně získává přiměřený pocit zodpovědnosti za mladší sourozence, ale také za požární bezpečnost doma i ve škole.

Blok 4

a) Opakování nově získaných informací bloku 3.

b) Podrobnější a více aktivní první pomoc při popáleninách.

c) Další informace týkající se tématu „Na co nezapomenout při odchodu z domu.“

Prostor: třída, místnost školní družiny.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, deka, kartičky pro hru „Bingo“, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály (možno získat u některých hasičských sborů), opakovací tabulka sloužící pro zpětnou vazbu učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 14, 25, 48 - 51

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační a praktické, inscenační, práce s textem, didaktické hry.

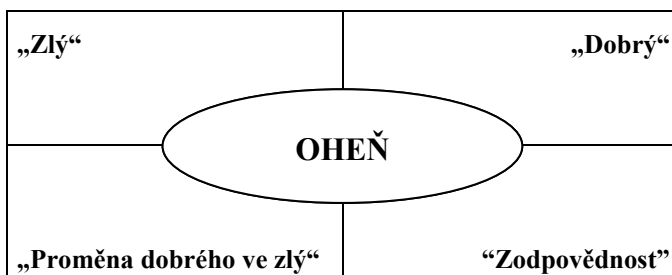
Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 3.
- Připomenout žákům, jak se správně zachovat v případě, že na nich začne hořet oblečení a jak v tomto případě pomoci svému kamarádovi.
- Naučit žáky rozlišovat druhy popálenin podle rozsahu popálení.
- Naučit žáky podrobnějším zásadám první pomoc při popáleninách.
- Rozebrat s žáky možná požární nebezpečí v domácnosti.
- Upozornit žáky na rizika plynoucí z některých nebezpečných her dětí.
- Přiblížit žákům základní zásady při manipulaci s elektrickými spotřebiči.
- Naučit žáky kontrole domácnosti pro případ, že budou odcházet z domu jako poslední - bez rodičů.

Příprava bloku 4

a) Opakování nově získaných informací bloku 3.

Žáci si mohou zhotovit tuto tabulku jejíž jednotlivé kvadranty jsou určeny k doplnění souvislostí mezi ohněm a udanými „tématy“. Slovo „zodpovědnost“ v pravém dolního rohu žáci nahradí například následujícími větami: „Budu dohlížet na mladší sourozence, aby si nehráli se zápalkami.“; „Budu dbát na dodržování zásad požární bezpečnosti v domácnosti.“

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 3 - Výsledek výuky.

b) Podrobnější a více aktivní první pomoc při popáleninách.

Zeptejte se žáků, jak by se zachovali v případě, kdyby na nich např. v průběhu vaření nebo jiné třeba i nešikovné (nedovolené) manipulaci s otevřeným ohněm, začalo hořet oblečení. Pro zajímavost můžete uvést tyto konkrétní údaje, které vám pomohou přesvědčit žáky, že se jedná o velmi reálnou situaci:

- teplota plotýnky elektrického sporáku - cca 800 stupňů celsia;
- teplota plamene zemního plynu - cca 1000 stupňů celsia;
- teplota vzplanutí materiálu utěrky, „chňapky“, atd. - 400 stupňů celsia.

Např. metodou řízené diskuse, hledejte řešení pro tyto dvě alternativy:

- pro případ, kdy máme po ruce vodu;
- pro případ, kdy po ruce vodu nemáme.

Možná budete překvapeni širokým spektrem vhodných i nevhodných

řešení, jež žáci ihned vymyslí. Zdůrazněte, že v takovýchto případech je nutno jednat opravdu velmi rychle a přesvědčivými argumenty se snažte nasměrovat žáky k těmto řešením:

- a) Pokud je v dosahu voda (kohoutek v kuchyni, džbánec z vodou atd.), co nejrychleji hořící oděv vodou uhasit⁴¹⁾.
- b) Pokud v dosahu voda není, nabídněte dětem tento mezinárodně uznávaný postup:

Zastav se, lehni si a kutálej se!

Zastav se - neutíkej (během či chůzí se oheň ještě více rozšíří) - běžící osobu je nutno násilím zastavit, donutit ulehnout a uhasit oděv;

Lehni si - kdekoli jsi, venku nebo uvnitř, okamžitě si lehni na zem a zakryj si dlaněmi tvář, abys chránil svůj obličej (dlaně nepřikládej na obličej pouze v případě, že hoří rukávy tvého oblečení);

Kutálej se - válej se, dokud plameny neuhasnou - válením se zamezí přístupu kyslíku potřebného k hoření. Je-li po ruce deka, nebo jiná vhodná textilie (nesmí to být textilie z umělých hmot), je možno ji také použít k uhašení hořícího oděvu.

S pomocí vybraného žáka si vše několikrát názorně předved'te (podle věku žáků) a důležité heslo: „**Zastav se, lehni si a kutálej se!**“, se naučte z paměti.

Na úvod této části bloku se zejména mladších žáků můžete zeptat na to, jestli se už někdo z nich někdy o něco nebo něčím popálil. Pokud některý z žáků s takovou zkušeností bude chtít, nechejte ho, aby se na toto téma více rozpovídal, případně popsal své pocity související s touto nehodou⁴²⁾.

Ostatním žákům připomeňte, že včasným a správným přístupem lze následky popálenin často výrazně zmírnit! Naučte žáky rozlišovat druhy popálenin podle rozsahu popálení⁴³⁾:

- **I. stupeň** - zarudnutí kůže, kdy se ještě netvoří puchýře, místa jsou na dotek bolestivá (oslunění, ožehnutí).

⁴¹⁾ Pozor na hořlavé kapaliny umístěné v neoznačených neoriginálních obalech.

⁴²⁾ Jedním z hlavních „hesel“, vystihujících principy využívané vyškolenými aktivisty programu „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“, je heslo „Děti dětem věří“.

⁴³⁾ Pokud se vám budou předkládané informace a zásady první pomoci při popáleninách zdát pro vámi vyučovanou věkovou skupinu žáků zatím ještě příliš složité (např. první pololetí šestých tříd), můžete pro výuku dočasně použít jednodušších zásad z prvního cyklu.

- **II. stupeň** - zarudnutí s tvorbou puchýřů a silnou palčivou bolestí popálených ploch.
- **III. stupeň** - odumření kůže projevující se bělošedou barvou atd.

Pomocí níže uvedených zásad rozšířte žákům jejich znalosti o poskytnutí první pomoci při popáleninách, které získali v prvním cyklu. Soustředěnost žáků naslouchajících těmto zásadám můžete podpořit následující jednoduchou hrou „Bingo“:

- Pro každého žáka připravte na počítači herní kartu pro bingo. Herní karta bude mít 3 x 3 polí, přičemž v každém jednotlivém políčku bude vepsáno po jednom stěžejním úryvku ze všech devíti zásad první pomoci při popáleninách.
 - Herní karty zpracujte tak, aby každý z žáků měl naprosto odlišné řazení stěžejních úryvků ve své herní kartě. Pokud možno, neměly by být žádné dvě karty stejné.
 - Rozdejte herní karty žákům a řekněte jim, aby v průběhu vašeho čtení úplného znění všech devíti bodů zásad první pomoci zaškrtnli vždy políčko, na němž je natištěn (napsán) stěžejní úryvek z části, o které právě budete hovořit.
 - Kdo zaškrtně první tři políčka ve vodorovné, svislé nebo šikmé souvislé řadě, zakřičí „Bingo“.
 - Dočtete až k devátému bodu, čímž umožníte získat „bingo“ i některému z dalších žáků.
1. Pokud se stanete přímo svědky situace, kdy na někom hoří oděv, poskytněte mu nejprve technickou první pomoc: povalte postiženého na zem, uhaste hořící oděv vodou nebo pokrývkou hozenou na postiženého (použitá pokrývka nebo kabát nesmí být vyroben z umělých vláken, které se dále taví a způsobují další popáleniny), případně odstraňte hořlavé látky z okolí atd.
 2. Při těžších popáleninách nestrhávejte přichycený oděv ani jiné látky (asfalt, umělá hmota), sejměte však těsné předměty - hodinky, náramky, prstýnky atd., aby nezaškrtnuly otékající části těla.
 3. Popálené plochy se pokud možno nedotýkejte, nepřetahujte přes ni ušpiněnou látku. Nezasypávejte ji a nevtírejte do ní olej ani masti.
 4. Co nejdříve ponořte popálenou plochu do čisté, studené, nejlépe proudící

vody (pitná voda z vodovodu). Ochlazujte dokud se nezmírní bolest cca. 10 - 20 minut. Pokud není k dispozici čistá voda, můžete chladit také vodou nebo ledem (zmrzlinou) v sáčku.

5. Neochlazujte pouze příliš rozsáhlé popáleniny se strženými puchýři a popáleniny třetího stupně. Tyto popáleniny pouze zabalte kusem čisté tkaniny - u popálenin II. a III. stupně vždy pozor na snadnou infekci!
6. Po ochlazení kryjte popálenou plochu čistým, nejlépe vyžehleným kapesníkem, ručníkem, prostěradlem apod.
7. Postiženému zajistěte klid, teplo a dopřejte mu takovou polohu, která mu přináší největší úlevu. Postiženým, kteří jsou při vědomí a nezvrací (a nemají popálenou ústní sliznici či dýchací cesty), můžete podávat tekutiny s příměsí soli (1 zarovnaná čajová lžice/1 litr).
8. Vždycky řekněte o svém popálení, co nejdříve svým rodičům.
9. Při popáleninách, které jsou svým rozsahem větší, jako je velikost dlaně, vyhledejte vždy co nejdříve zdravotnickou pomoc.

c) Další informace týkající se tématu „Na co nezapomenout při odchodu z domu.“

Přemýšlejte společně o tom, které místnosti jsou v domácnostech z hlediska požáru nejnebezpečnější. Společně byste měli dojít k tomu, že se jedná především o místnosti, kde se nachází otevřený oheň nebo se tam s ním manipuluje (kuchyně, obývací pokoje s krbem, kotelny atd.) a o místnosti, kde jsou často využívány elektrické spotřebiče, které vyvíjejí teplo (koupelny, kuchyně, dílny atd.).

Připomeňte si správné zásady používání elektrických spotřebičů - zeptejte se na konkrétní zvyklosti chlapců i děvčat:

Pozn.: Děti se dnes seznamují s používáním nejrůznějších elektrických nebo plynových spotřebičů ve stále nižším a nižším věku. Často si také na tatínky a maminky hrají (obvykle v jejich nepřítomnosti), přičemž právě v důsledku jejich „nezletilosti“ většinou nemají a ani nemohou mít potřebné zkušenosti z oblasti jejich používání. Přestože řada ČSN (oblast elektrické instalace a zařízení, hořlavých kapalin, technických plynů, lokálních spotřebičů a zdrojů tepla atd.) a v současnosti začleňované EN (především zkušebnictví) se také touto problematikou zabývají, zůstává užívání elektrických spotřebičů a především vaření, jednou z nejčastějších příčin vzniku požárů v domácnostech. Chybujícím faktorem jsou samozřejmě právě lidé. Jsou to především dospělí, a to i přesto, že právě oni by již výše zmíněné znalosti a zkušenosti měli mít.

- a) chlapani - využívaní rúzného náradí (trafopájky, mikropájky atd.), hraní si s petardami;
- b) děvčata - fénování, kulmování, žehlení;
- c) všichni - příprava jídel v toustovačích, mikrovlnných troubách a sporácích, používání teplometů např. v koupelně, čtení nebo usínání u rozsvícených lampiček, přetěžování zásuvek...

Zejména mladším žákům můžete připomenout následující hru z prvního cyklu: „**Hra na devětkrát nikdy**“. Jde o písemnou fixaci devíti velmi důležitých pravidel, týkajících se nebezpečných her dětí. Nejdříve několikrát tato pravidla, jejichž respektováním lze nejenom předejít vzniku požáru v domácnostech⁴⁴⁾, ale hlavně také přímému popálení hrajících si dětí, žákům přečtete. Po té rozdejte všem papíry a požádejte žáky, aby se pokusili vzpomenout si a svými slovy napsat co nejvíce z nich.

1. Nikdy si nehraj se zápalkami nebo zapalovači, které rodiče zapomněli uklidit!
2. Nikdy si nehraj v blízkosti zdrojů otevřeného ohně nebo tepla - kamna, krby, teplomety atd.!
3. Nikdy si nehraj s plynovými nebo elektrickými sporáky, ani v jejich blízkosti!
4. Nikdy si doma nehraj s dělobuchy a jinou zábavnou pyrotechnikou!
5. Nikdy si doma nehraj s předměty nebo tekutinami, které jsou označeny jako hořlaviny, jedy nebo žiraviny!
6. Nikdy si nehraj s elektrickými „dráty“ od světél nebo elektrických spotřebičů, nepoužívej elektrické náradí, jak se nemá a nepřetěžuj zásuvky!
7. Nikdy nenechávej bez dozoru plynový nebo elektrický sporák, když varíš a také prskavky či svíčky na vánočním stromečku, když jsi sám doma!
8. Nikdy neusínej u rozsvícených stolních lampiček (naučte se usínat za tmy nebo raději u „velkého“ pokojového světla), ani si nehraj v jejich blízkosti! Hrozí jejich převrnutí a vznik požáru.

⁴⁴⁾ Každoročně u nás dochází k velkému počtu požárů, při nichž bývá usmrceno několik desítek lidí a způsobené škody překračují 1 miliardu Kč. Významné místo ve statistikách požárů zaujímají právě požáry domácností!

9. Nikdy neodcházej ven z domu, aniž by si vypnul elektrické spotřebiče, které jsi používal (televizor, počítač, světla, elektrické svíčky na stromečku atd.)!

Pozn.: Jinou vhodnou variantou zpestření výuky může být výše použitá hra „Bingo“ nebo hra „Souboj pistolníků.“ Při této hře učitel jednou nebo dvakrát přečte pozorně naslouchajícím žákům např. pravidla pro poskytnutí první pomoci. Poté vybere dva žáky a pozve je do středu kruhu (mohou sedět nebo stát naproti sobě). Vyzve je, aby se pokoušeli střídavě „vystřelovat“ vždy po jednom pravidle PP do té doby, dokud jednomu nebo oběma účastníkům nedojde „munice“. Ostatní žáci pozorně sledují správnost „vystřelených“ odpovědí, aby mohli upozornit na případný neplatný výstřel.

Na závěr tohoto bloku si s žáky zopakujte, co všechno je nutno zkontrolovat při odchodu posledního člena rodiny z domácnosti. U mladších žáků lze ještě využít „Hasíkovu“ říkanku z prvního cyklu. U žáků starších vycházejte z této osnovy pro základní kontrolu domácnosti při odchodu z domu. Kontrolujte především:

1. Zda jsou zavřena a zajištěna okna, aby je vítr při případné změně povětrnostních podmínek neotevřel a nebyli vytopeni sousedi pod vámi.
2. Zda jsou řádně zastaveny vodovodní kohoutky.
3. Zda nejsou v některé místnosti rozsvícena světla, případně jestli nejsou v chodu některé elektrické spotřebiče, které jste před odchodem používali (žehlička, pájka, horské slunce, ohříváč v koupelně atd.).
4. Zvláštní pozornost věnujte kuchyni, ve které se zaměřte především na to, zda jste po případném vaření řádně zastavili plynovou troubu.
5. Ve vánoční svátky zkontrolujte, zda jsou uhašeny svíčky na vánočním stromku nebo adventním věnci.
6. Zda jste si nezapomněli klíče od bytu.

Výsledek výuky:

- Žák umí reprodukovat pravidlo „Zastav se, lehni si a kutálej se“ a umí jej správně použít v praxi.
- Žák umí rozlišovat druhy popálenin podle rozsahu popálení.
- Žák zná zásady poskytnutí první pomoci při složitějších popáleninách.

- Žák dokáže určit místnosti v domácnosti, které jsou nejvíce nebezpečné z hlediska možného vzniku požáru (kuchyň, koupelna, kotelna).
- Žák si připomněl nebezpečí plynoucí z nebezpečné hry s ohněm a je u něho dále rozvíjen přiměřený respekt vůči ohni.
- Žák byl informován o základních zvyklostech týkajících se manipulace s elektrickými spotřebiči.
- Žák ví, jak zkontrolovat domácnost při odchodu z domu.

Blok 5

a) Opakování nově získaných informací bloku 4.

b) Nebezpečné plyny při požáru a co to je požární hlásič?

c) Co to jsou hasicí přístroje a „ohňový trojúhelník“

Prostor: třída, místnost školní družiny, chodba školy, tělocvična, školní hřiště.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, dva ručníky (deky, prostěradla), širší lepicí páska, svíčka v kalíšku, libovolná drobná hračka, kontrolní seznam kladných a záporných rysů pro aktivní pozorování a zpětnou vazbu, libovolný přenosný hasicí přístroj (možno žákům ukázat i přenosný hasicí přístroj (dále PHP) přímo na chodbě vaší školy - např. u rozvodných skříní atd.), podle možností kouřový hlásič, nejruznější tematické propagační a vzdělávací materiály, opakovací tabulka sloužící pro zpětnou vazbu učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 19 - 39, 50 - 51

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse...), názorně demonstrační, praktické, inscenační, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 4.
- Připomenout žákům charakteristické znaky hoření.
- Prakticky si zopakovat s žáky zásady správného chování při domnělém nebo skutečně hrozícím nebezpečí vzniku požáru v domácnosti.
- Připomenout si nejdůležitější zásady související se vznikem požárů v domácnostech, zejména co se týče schovávání se (např. do skříní, pod postel atd.) a vracení se zpět do hořícího domu.
- Blíže specifikovat některé nebezpečné produkty hoření vznikající při bytových požárech.
- Informovat žáky, a jejich prostřednictvím také rodiče, o existenci tzv. „kouřových hlásičů“ a jejich vhodnosti pro využití v domácnosti.
- Zopakovat si s žáky základní zásady jednoduché první pomoci při

nadýchání se kouře.

- Pomocí „ohňového trojúhelníku“ naučit žáky vysvětlit princip hoření.
- Naučit žáky vyjmenovat základní druhy PHP a vlastními slovy vysvětlit, na jakém principu jsou založeny hasební účinky jednotlivých druhů PHP.
- Naučit žáky zásadám správného použití některých PHP.

Příprava bloku 5

a) Opakování nově získaných informací bloku 4.

Ujistěte se, že si žáci pamatují nové informace z předchozího bloku.

- a) Úkolem žáků je najít a správně přiřadit nabízené „termíny“ do dvojic:

během, či chůzí se oheň ještě více rozhoří	II. stupeň
I. stupeň	kuchyň, obývací pokoj s krbem, kotelna
místnosti, kde se nachází otevřený oheň	zarudlá kůže, netvoří se puchýře
lehni si	odumření kůže
III. stupeň	pokud ti nehoří rukávy, zakryj si obličej
kuchyň, koupelna, dílny	zastav se
válením se zamezí přístupu kyslíku potřebného k hoření	místnosti, kde se nachází elektrické spotřebiče
silná palčivá bolest, tvorba puchýřů	kutálej se

- b) Žáci mají za úkol vypsát, co všechno mají zkontrolovat při odchodu z domu (6 pravidel).

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 4 - Výsledek výuky.

b) Nebezpečné plyny při požáru a co to je požární hlásič?

Zapalte na vašem učebním stole nebo na nepolstrované židli svíčku v kalíšku. V průběhu hoření a uhašení svíčky si připomeňte s žáky, za pomoci kterých charakteristických příznaků hoření (dým, zápach, světlo a teplo) lze spolehlivě poznat, že doma vznikl nebo vzniká požár.

Nyní si metodou jednoduchých scének (viz. první cyklus⁴⁵⁾ blok 5.b) společně zopakujte, jak se správně zachovat v případě podezření, že u nás doma vznikl požár. Procvičujte opět obě následující varianty:

1. Co dělat, když v noci ucítím kouř (dveře nejsou horké)?

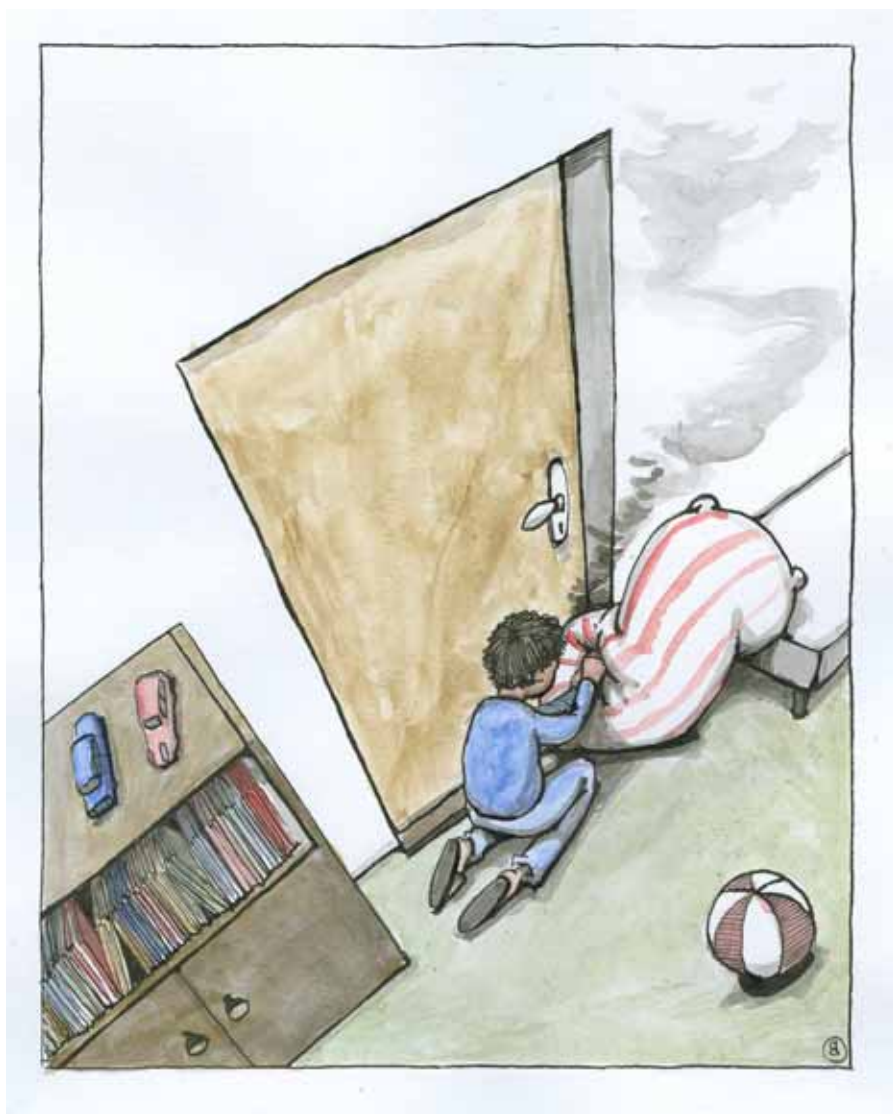
2. Co dělat, když v noci ucítím kouř (dveře jsou horké).

Můžete postupovat např. takto:

- Jedenkrát si danou scénku metodicky předved'te.
- Vyberte hlavního aktéra, který bude předvádět tutéž scénku, ale tentokrát bez vašeho vedení.
- Zbytek žáků plní roli pozorovatelů. Pozorovatelům předem připravte kontrolní seznam kladných a záporných rysů. Na základě tohoto seznamu dávají pozorovatelé předvádějícímu žáku signál vždy ve chvíli, kdy si všimnou nežádoucího chování. Je možné použít následující signály:
 - a) zvednutí ruky;
 - b) významné pokašlávání;
 - c) písknutí;
 - d) tlesknutí.

Vysvětlete předvádějícím aktérům, že signály jim mají poskytnout pouze zpětnou vazbu, a že se nejedná o vysmívání. V roli hlavního aktéra se může vystřídat i více žáků. Po skončení hraní role můžete o pocitech aktéra diskutovat (jestli mu zpětná vazba pomohla či nikoli).

⁴⁵⁾ Hračku, používanou co by rekvizitu v prvním cyklu, můžete používat i u starších žáků - žáci se většinou dobře baví.

Chraň se před nebezpečným kouřem - utěsni dveře!

Zopakujte si (z prvního cyklu) společně tyto zásady správného chování pro případ vzniku požáru:

1. Pokud máte během dne podezření, že někde doma hoří (kouř, zápach, plameny), okamžitě upozorněte některého z rodičů.
2. Pokud cítíte kouř například na chodbě panelového domu, upozorněte své rodiče, sousedy nebo sami zavolejte hasiče.
3. Spávejte za zavřenými dveřmi⁴⁶⁾.
4. Při pohybu v zakouřené místnosti se držte u země, dýchejte přes pyžamo nebo kapesník (nejlépe namočený) a pohybujte se podél zdí.
5. Pokud dveře nejsou na dotyk horké, urychleně opusťte ohrožený prostor a varujte ostatní členy rodiny.
6. Pokud jsou dveře horké na dotyk, nikdy je neotevírejte! Snažte se je utěsnit (např. dekou, lepicí páskou, atd.) a upozorněte na sebe křikem: „Hoří!“
7. Vyvěste v okně ručník, prostěradlo apod., které na vás bude upozorňovat i v případě, když už vy sami „ztratíte hlas“ nebo už nebudete při vědomí.
8. Nikdy nerozsvěcujte (zejména, když cítíte plyn).
9. Snažte se vždy probudit rodiče. Je možné si pro tento případ s rodiči smluvit signál (bouchání na zeď, na topení atd.) oznamující nebezpečí.
10. Pokoušet se bezmyšlenkovitě unikat oknem, pokud se nejedná o přízemní patra rodinného domku, je velmi nebezpečné.
11. Pokud rodiče nejsou schopni požár sami uhasit, opusťte společně budovu, zavolejte hasiče a vyčkejte jejich příjezdu na předem domluveném bezpečném místě (viz. DÚP).
12. V žádném případě se nikdy pro nic nevracejte zpět do hořícího domu (oblíbená hračka, zvíře - ujistěte děti, že jim hasiči rádi pomohou)⁴⁷⁾!
13. Nikdy se neschovávejte např. do skříně, nebo třeba pod postel⁴⁸⁾!

⁴⁶⁾ V případě požáru brání dveře v přístupu tepla a kouře.

⁴⁷⁾ Vysvětlete opět žákům, že zasahující hasiči mají na rozdíl od civilního občana nejenom více zkušeností, ale také potřebnou výstroj, výzbroj a techniku, přičemž navíc procházejí pravidelně výcvikem zaměřeným právě na tento druh situací.

⁴⁸⁾ Pokuste se připomenout žákům složitou situaci zasahujícího hasiče - neznámý prostor, nefungující osvětlení, hustý kouř, schované dítě.

Upozorni na sebe!

Připomeňte žákům, že důkladná znalost výše uvedených zásad týkajících se ochrany před velmi toxickými zplodinami hoření je opravdu životně důležitá! Kouř je zodpovědný za tři ze čtyř případů úmrtí u požáru!

Jako názorný příklad můžete uvést některé z těchto nebezpečných chemických látek, které vznikají hořením běžného bytového zařízení:

- PVC = chlorovodík (HCl);
- polystyren = fosgen (COCl_2 - bojový otravný plyn používaný v I. světové válce);
- umakart, vlna = kyanovodík (HCN);
- nedokonalé hoření = oxid uhelnatý (CO) atd.

Upozorněte žáky na existenci tzv. „*kouřových hlásičů*“⁴⁹⁾, které nás svým výstražným signálem mohou včas na hrozící nebezpečí upozornit. Zdůrazněte, že jejich pořízení není nákladné (podle druhu cca. do 1000 Kč) a instalace je velmi jednoduchá.

Zopakujte si s žáky tyto čtyři základní zásady pro poskytnutí jednoduché první pomoci při nadýchání se kouře:

1. „Nadýchanou“ osobu je třeba vždy vyvést ze zakouřeného prostředí co nejrychleji na čistý vzduch.
2. Je nutné zůstat v její blízkosti a nechat ji v klidu (ticho, teplo), v sedě odpočívat (doporučovány jsou polohy, kdy nohy jsou níže než tělo).
3. Vždy informujeme rodiče nebo jiné dospělé!
4. Vždy musí být vyhledána zdravotnická pomoc!

c) Co to jsou hasicí přístroje a „ohňový trojúhelník“?

Vysvětlete žákům, že proti požáru v domácnostech, ale i ve škole se můžeme bránit také aktivně, a to pomocí přenosných hasicích přístrojů (PHP) a vřavavy nástěnných hydrantů.

Položte žákům několik vstupních otázek jako např.: Všimli jste si PHP

⁴⁹⁾ „Kouřový hlásič“ slouží k včasnému odhalení vznikajícího požáru. Na vznikající požár upozorňuje přerušovaným akustickým signálem.

u nás ve škole? Kde přesně jsou? Máte také doma nějaké PHP? PHP i nástěnný hydrant si jděte na školní chodbu prohlédnout. Zejména si prohlédněte etiketu nalepenou na PHP. Po návratu do učebny můžete především mladší žáky nechat překreslit symboly, které znázorňují látky, jež je možno daným hasicím přístrojem hasit.

Zeptejte se žáků, jaké druhy PHP (podle náplní) znají. Správné odpovědi zapisujte pod sebe na tabuli. I když existuje více druhů hasicích přístrojů a dnes již i hasicích sprejů (např. Pyrocool), nám postačí pro naše potřeby následující základní druhy PHP:

- vodní,
- sněhové (CO_2),
- práškové,
- pěnové.

Nyní přistupte k vysvětlení „**ohněvého trojúhelníku**“. Zeptejte se žáků, co tvoří rovnostranný trojúhelník. Pro naše potřeby plně postačí jednoduchá, i když trochu neúplná odpověď, že to jsou tři strany. Řekněte žákům, že hořící oheň lze také zobrazit jako rovnostranný trojúhelník, přičemž každá strana trojúhelníku má znázorňovat jednu rovnocennou podmínku nezbytnou pro proces hoření. Nakreslete trojúhelník na tabuli (dovnitř můžete ještě přikreslit symbol ohně) a zeptejte se žáků, jestli vědí, které tři nezbytné podmínky musí být splněny, aby mohl probíhat proces hoření. Správné odpovědi postupně nadepisujte nad jednotlivé strany trojúhelníku. Oheň ke své existenci potřebuje:

- a) dostatečný přísun kyslíku (vzduch),
- b) hořlavý materiál,
- c) dostatečnou (zápalnou) teplotu.

Na vhodných příkladech žákům demonstруйте, že oheň „nemůže existovat“ bez toho, aniž by byla splněna některá z výše uvedených podmínek (známý pokus se svíčkou přiklopenou sklenicí atd.).

Nyní se můžete vrátit k PHP vypsáným na tabuli.

1. Vysvětlíte žákům, že PHP fungují právě na tom principu, že ohni odebírají jednu nebo více složek nutných k hoření (zjednodušeně řečeno). Společně pak s žáky přemýšlejte o tom, jak je tomu u kterého přístroje (např. hasicí přístroj pěnový brání přístupu vzduchu a současně také poněkud

ochlazuje...). Společná zjištění připisujte k jednotlivým PHP na tabuli.

2. Výše uvedená zjištění oddělte svislou čarou a k jednotlivým druhům PHP začněte připisovat také hořlavé materiály, k jejichž hašení se jednotlivé PHP nejlépe hodí.

Pozn.: Pokud máte možnost opatřit si výše uvedené čtyři druhy PHP fyzicky (lze nahradit obrázkem na kartónovém papíře, umístěným např. na žebřinách v tělocvičně atd.), můžete si zejména z mladšími žáky zahrát následující jednoduchou hru. PHP rozmístíte na volném prostranství tak, aby tvořily čtverec o hraně 10 m. Stoupněte si s žáky doprostřed a upřesněte, jaký druh PHP se ve kterém rohu čtverce nachází. Nyní hlasitě vyslovte hořlavou látku, načež by se měli žáci rozběhnout vždy k nevhodnějšímu PHP. Z bezpečnostních důvodů vyznačte kolem PHP metrový kruh, do něhož nesmí nikdo během hry vstoupit. Děti můžete rozdělit i do skupin a podle vlastního uvážení případně bodovat či jinak odměňovat...

3. Na závěr na tabuli výrazně podtrhněte hasicí přístroj vodní a pěnový a zdůrazněte, že tyto dva PHP nesmí být použity při požárech, kde je přítomen elektrický proud (rozvodné skříně, elektrické nářadí atd.)! Zkuste nechat žáky vysvětlit, proč tomu tak je.

Zdůrazněte, že praktické použití PHP je podmíněno respektováním následujících zásad⁵⁰⁾.

1. Pokud je doma některý z rodičů nebo starších sourozenců, nechejte použití PHP vždy na nich. Menší děti by neměly nikdy samy hasit, jelikož i samotné používání PHP může být pro ně nebezpečné!
2. Je nutno si vždy uvědomit, že PHP nejsou vhodné k hašení větších požárů, ale pouze k prvotnímu zásahu!
3. PHP používejte výhradně tak, jak uvádí výrobce na přilepené etiketě (zejména jejich použití ve vztahu k elektrickému proudu) a respektujte vhodnost hasební náplně pro hašení dané hořící látky:
 - A (symbol hořícího dřeva) - hořlavé pevné látky;
 - B (symbol kanistru) - hořlavé látky kapalné;
 - C (symbol plynového hořáku) - hořlavé látky plynné.

⁵⁰⁾ Myšleno především ve vztahu k věku žáků, jejich fyzické vyspělosti, schopnosti racionálního úsudku atd.

4. Všímejte si, kde jsou rozmístěny PHP a nástěnné hydranty u vás doma a ve škole (např. v panelových domech je to ob jedno patro...), abyste dokázali v případě požáru poradit např. svým rodičům.

Výsledek výuky:

- Žák dokáže vyjmenovat charakteristické příznaky hoření.
- Žák umí prakticky aplikovat základní dovednosti využívané při domnělém, nebo skutečně hrozícím nebezpečí požáru v průběhu noci.
- Žák dokáže vlastními slovy vyjádřit důležité zásady, které je nutno respektovat v případě vzniku požáru v domácnosti.
- Žák si dále prohlubuje důvěru k zasahujícím hasičům.
- Žák zná využití kouřového hlásiče.
- Žák umí pojmenovat některé nebezpečné produkty hoření vznikající při bytových požárech a uvědomuje si jejich nebezpečnost.
- Žák dokáže pomoci „ohňového trojúhelníku“ vysvětlit princip hoření.
- Žák umí vyjmenovat základní druhy PHP a dokáže vlastními slovy vysvětlit, na jakém principu jsou založeny hasební účinky jednotlivých druhů PHP.
- Žák zná zásady správného použití vybraných PHP.
- Žák zná základní zásady jednoduché první pomoc při nadýchání se kouře.

Blok 6

a) Opakování nově získaných informací bloku 5.

b) Únikové cesty veřejných budov a požární poplach na naší škole.

c) Zodpovědnost účastníka silničního provozu ve vztahu k vozidlům IZS jedoucím k zásahu a význam - použití signálů využívaných IZS.

Prostor: třída, místnost školní družiny, chodba školy.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, kontrolní seznam kladných a záporných rysů pro aktivní pozorování a zpětnou vazbu, zkopírované grafické znázornění evakuačních cest - umístěny v jednotlivých podlažích vaší školy, evakuační plán školy, vytištěný letáček určený rodičům - „DÚP - Jak na to?“, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 12 - 18, 40 - 44, 66 - 70

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, praktické, didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 5.
- Připomenout si s žáky, co to je DÚP.
- Informovat rodiče o probíhající výuce požární ochrany a prevence na vaší škole a částečně je do této výuky také zapojit (formou společného zpracovávání DÚP atd.).
- Připomenout žákům základní zásady, jimiž je třeba se řídit v případě vyhlášení požárního poplachu ve škole.
- Seznámit žáky s pojmy „evakuační plán“, „úniková cesta“, „evakuační výtah“.
- Připomenout žákům specifická nebezpečí, vyplývající z rychlé jízdy těžkých hasičských vozidel jedoucích k zásahu.
- Informovat žáky o tom, jak se nejlépe zachovat v situacích, kdy se v pozici přímého účastníka silničního provozu setkají s výjezdovými

vozidly jednotek PO (zdravotnická záchranná služba, policie).

- Informovat žáky o rozdílnosti využití signálu „Požární poplach“ a varovného signálu „Všeobecná výstraha“.

Příprava bloku 6

a) Opakování nově získaných informací bloku 5.

Ujistěte se, že si žáci pamatují nově získané informace předchozího bloku:

- „Promítněte“ na zeď fólii na zpětný projektor týkající se tématu c) předchozího bloku („ohňový trojúhelník“).
- Řekněte žákům, aby napsali na základě promítnutého obrázku, jaký je základní hasební účinek jednotlivých hasících přístrojů. Např. pěnový hasící přístroj brání přístupu vzduchu k ohni.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 5 - Výsledek výuky.

b) Únikové cesty veřejných budov a požární poplach na naší škole.

Připomeňte si s žáky, co je to „**domácí únikový plán**“. DÚP je předem smluvený způsob úniku či opuštění objektu (bytu, domu), v případě požáru. Zpravidla se vypracovává několik únikových cest a slouží k včasnému a bezpečnému opuštění ohroženého prostoru. DÚP by měl být znám všem členům rodiny a měl by být alespoň dvakrát ročně procvičován. Důležitou součástí DÚP je „**místo setkání**“ členů rodiny (u stromu na zahradě, u lampy pouličního osvětlení ...).

Projděte si společně návod k sestavení DÚP.

Domácí únikový plán - jak na to:

1. Každá rodina by měla mít nakreslený DÚP.
2. Žádoucí je znát vždy dvě únikové cesty z každého pokoje (dveře, okno).
3. Ujistěte se, že okna a dveře bytu lze snadno otevřít.
4. Určete si „**místo setkání**“ mimo dům (u stromu před domem, či jiný

záchytný bod) a označte si jej na svém plánu. Získáte tak přehled o všech členech rodiny v případě požáru a pomůžete tím také zasahující jednotce!⁵¹⁾

5. Ujistěte se, že všichni členové rodiny všemu rozumí.
6. Vyzkoušejte si svůj DÚP s celou rodinou (nejlépe dvakrát ročně).
7. Při úniku z výškových budov (panelové domy) nikdy nepoužívejte k úniku výtah (pokud není přímo označen jako „**evakuační výtah**“).
8. „Domácí únikový plán“ je ve světě velmi užitečným pomocníkem, který se osvědčil již v mnoha případech.

Zeptejte se žáků, jak by poznali, že někde ve vaší škole vznikl požár. Společně byste měli dospět k tomu, že ve školách je vyhlášen požární poplach rozhlasem (viz. požární poplachové směrnice vaší školy). Dále dětem vysvětlíte, jaký je rozdíl mezi vyhlášením cvičného požárního poplachu (proč je vyhlášen) a skutečného požárního poplachu.

Připomeňte si, že také vaše škola má zpracován podobný evakuační plán, jako je DÚP a překreslete jej podle zkopírované předlohy⁵²⁾ na tabuli. Vysvětlíte si (s ohledem na věk dětí) grafické značky nacházející se na „plánu“ a poté si opět jděte ukázat, kde se toto grafické znázornění únikových cest nachází u vás ve škole. Připomeňte žákům těchto několik základních zásad cest nachází u vás ve škole. Připomeňte žákům těchto několik základních zásad cest nachází u vás ve škole. Připomeňte žákům těchto několik základních zásad cest nachází u vás ve škole:

1. Pokud vás zastihl požární poplach mimo třídu, rychle se tam vraťte.
2. Pokud vás zastihl požární poplach ve vaší třídě, počkejte všichni společně na svého učitele.
3. Pokud víte, kde se nachází případný chybějící žák, řekněte to třídnímu učiteli.
4. Pokud se ztratíte, připojte se k jiné třídě.
5. Pokud potkáte někoho, kdo se ztratil, tak na něho upozorněte svého třídního učitele.

⁵¹⁾ Zasahující jednotky zbytečně neriskují své zdraví a životy v případě, kdy se včas dozví na „místě setkání“ přesné informace o tom, že rodina je kompletní atd.

⁵²⁾ Myšleno je grafické znázornění únikových cest, které se nachází většinou na jednotlivých chodbách v jednotlivých podlažích.

6. Ze školy si nic neodnášejte (aktovky atd., jedinou výjimkou jsou nezbytné léky), ani se nechodte převlékat nebo přezouvat do šaten.
7. Pokud máte ve své třídě tělesně nebo zdravotně postiženého kamaráda, nezapomeňte mu při opouštění školy pomáhat.
8. Na určeném místě („místě setkání“) vyčkejte příjezdu hasičů.
9. V žádném případě se pro nic nevracejte do hořící nebo ohrožené budovy školy!

Společně s žáky si fyzicky projděte konkrétní únikovou cestu z vaší třídy.⁵³⁾ Upozorněte žáky na skutečnost, že také pro jiné veřejné budovy (divadla, kina, ubytovny atd.) je zpracován „**požární evakuační plán**“. V jednotlivých podlažích těchto objektů jsou opět umístěny grafická znázornění směru únikových cest, které vždy směřují k východům do volného prostoru nebo do prostorů, kde nemohou být ohroženy požárem. Tyto cesty jsou označeny zelenými šipkami s nápisy „**úniková cesta**“ (symbolem utíkající postavičky). Dále upozorněte žáky na to, že v některých budovách se mohou setkat také s tzv. „**evakuačními výtahy**“. „Tučně“ vyznačené pojmy žákům vždy pečlivě vysvětlete.

c) Zodpovědnost účastníka silničního provozu ve vztahu k vozidlům IZS jedoucím k zásahu a význam - použití signálů využívaných IZS.

Zeptejte se žáků, co by udělali, kdyby při jízdě na kole, na mopedu či kolečkových bruslích zaslechli za sebou výstražný zvuk „houkajících“ hasičských (sanitních nebo policejních) vozidel. Připomeňte žákům, že „houkající“ hasičská vozidla jedou, na rozdíl od ostatních vozidel projíždějících městem, ještě mnohem rychleji, a že jsou také mnohem těžší (velká hasičská cisterna - 23 tun), čímž se dále prodlužuje jejich brzdná dráha⁵⁴⁾. Během společné diskuse byste měli dojít přibližně k těmto řešením:

1. Nejlepší je vždy v klidu zpomalit anebo zastavit na vhodném místě (široký přehledný úsek silnice) tak, aby byl umožněn bezpečný a rychlý průjezd

⁵³⁾ Setkali jsme se s tím, že některé školy se během vyučovacích hodin zamykají, aniž by tam fungovala stálá služba, která by je v případě potřeby mohla odemknout. Provéřte a případně napravte tuto skutečnost na vaší škole.

⁵⁴⁾ Brzdná dráha osobního vozidla (zdroj - ÚAMK): 50 km/hod - 28 m (polovina chodců umírá!), 60 km/hod - 35 m (téměř každý chodec umírá!)

výjezdových vozidel.

2. Pokud se jedná o nepřehledný úsek silnice (zatačka zarostlá vysokou trávou atd.), vždy raději v klidu a opatrně sestupte z kola a ustupte i s kolem až mimo vozovku do příkopu. Podobně se zachovejte také při jízdě na kolečkových bruslích či skateboardu.
3. Je velmi nebezpečné pokoušet se s vozidly jedoucími k zásahu soutěžit (na mopedu atd.) tak, jako to dělávají někteří nezodpovědní rodiče. Pokud se např. při jízdě naším rodinným automobilem staneme svědky uvedeného chování, nebudeme se stydět řídicího rodiče upozornit na nebezpečnost takového chování.
4. Pro jízdu na kolečkových bruslích, skateboardu, ale i pro hru s míčem nebo psem je vždy nejbezpečnější využívat dětská hřiště, parky atd.

Informujte žáky také o tom, že kromě výstražného „houkání“ hasičských vozidel jedoucích k zásahu, využívají hasiči ještě jeden signál. Je to signál „**Požární poplach**“. Je vyhlašován přerušovaným zvukem sirén (elektrické sirény vydávají zvuk onoho známého „hó-ří“) po dobu 1 minuty a **není varovným signálem pro obyvatelstvo!** Tento signál slouží pouze pro potřebu jednotek PO, a to většinou pro svolání posil při větších požárech atd.

Jediným varovným signálem pro obyvatelstvo je dnes signál „**Všeobecná výstraha**“. Jedná se o kolísavý zvuk sirény v délce trvání 140 sekund a slouží k varování obyvatelstva při hrozbě nebo vzniku mimořádné události⁵⁵⁾.

Rovněž bývá prováděna pravidelná zkouška sirén, na kterou však předem upozorňují sdělovací prostředky atd.

Výsledek výuky:

- Žák dokáže vlastními slovy vysvětlit, co je to DÚP a k čemu slouží.
- Rodiče žáků jsou informováni o tom, že jejich dítě je vzděláváno v oblasti požární ochrany a jsou také částečně zapojeni do spolupráce.

⁵⁵⁾ Touto problematikou se podrobně zabývá publikace „Ochrana člověka za mimořádných událostí“, kterou rovněž vydalo Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR.

- Žák dokáže v praxi aplikovat základní zásady využívané v případě vyhlášení požárního poplachu ve škole.
- Žák zná únikovou cestu ze své třídy.
- Žák dokáže svými slovy vysvětlit tyto pojmy: požární únikový plán, úniková cesta a evakuační výtah.
- Žák dokáže zdůvodnit, proč je nebezpečná jakákoliv hra v blízkosti silnice a z čeho plyne zvýšené nebezpečí při průjezdu hasičských vozidel jedoucích k zásahu.
- Žák ví, jak se nejlépe zachovat v situacích, kdy se v pozici přímého účastníka silničního provozu setká s výjezdovými vozidly jednotek PO (zdravotnické záchranné služby, policie).
- Žák umí vysvětlit, v čem jsou hlavní rozdílnosti využití signálu „Požární poplach“ a varovného signálu „Všeobecná výstraha“.

Nepřebíhej a nepřejížděj silnici před „houkajícími“ vozidly!

Blok 7

a) Opakování nově získaných informací bloku 6.

b) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lesní požáry“.

c) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lezení po skalách, vstup do jeskyní a štol“.

d) Nebezpečí v přírodním terénu - „Plavání v neznámé nebo divoké vodě a pohyb na tenkém ledu“.

e) Nebezpečí v přírodním terénu - „Pohyb v přírodě za bouřky a silného větru“.

f) Další nebezpečí v přírodním terénu i ve městě - „Živelní katastrofy, povodně, zátopové vlny, úniky nebezpečných látek, zemětřesení atd.“.

Prostor: třída, místnost školní družiny nebo přírodní prostředí.

Časová dotace bloku: 1 hodina.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (dataprojektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, tabule (flipchart), nejružnější tématické propagační a vzdělávací materiály, doplňkové materiály týkající se rizikových situací v přírodě (obrázky, filmy vztahující se k tématu, horolezecká, vodácká nebo turistická literatura, atd.), opakovací křížovka sloužící pro zpětnou vazbu učitele, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Teoretické podklady na straně: 44 - 53, 71 - 76

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, praktické a didaktické hry.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 6.
- Informovat žáky o možných nebezpečích, se kterými se mohou setkat v přírodním (městském) terénu a o tom, kde hledat v případě potřeby pomoc.
- Naučit žáky hlavním zásadám, jimiž je třeba se řídit v případě rozdělávání ohně v přírodním terénu.
- Naučit žáky zásadám předcházení a správnému chování ve vztahu k vybraným rizikovým prostředím či situacím.

Příprava bloku 7

a) Opakování nově získaných informací bloku 6.

Ujistěte se, že si žáci pamatují nově získané informace předchozího bloku:

- Vyluštěte si s žáky následující křížovku (slouží pouze jako vzor):

1. řádek: Školním rozhlasem je hlášen požární
2. řádek: V budovách jsou únikové cesty značeny barvou
3. řádek: Na evakuační výtah se lze spolehnout
4. řádek: Některé budovy má svůj evakuační
5. řádek: Všeobecná výstraha je signál

			P	O	P	L	A	CH	
Z	E	L	E	N	O	U			
			V	Ž	D	Y			
			P	L	Á	N			
			V	A	R	O	V	N	Ý

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 6 - Výsledek výuky.

b) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lesní požáry“.

Vhodným úvodem k tématu „Nebezpečí v přírodě“ se může stát diskuse na téma: „*Táborák v lese ano, či ne?*“ Postup:

- Rozdělte žáky do dvou skupin a požádejte je, aby si připravili argumentaci pro podporu jim přiděleného postoje (táborák v lese ANO, táborák v lese NE). Doporučte členům jednotlivých skupin, že i uvnitř své skupiny mohou vytvořit ještě menší pracovní celky.
- Jakmile si žáci připraví dostatečné množství argumentů, posadte je do dvou rovnoběžných řad tak, aby seděli čelem k sobě.
- Vysvětlete, že debatu může zahájit kdokoliv. Když první řečník vysloví jeden argument na podporu jemu přiděleného postoje, hodí

nějaký předmět (pouzdro, gumu, klíče...) libovolnému spolužákovi sedícímu v protilehlé řadě. Ten vysloví svůj protiargument a hodí předmět zpět stejnému a nebo jinému spolužákovi, který pokračuje.

- Diskuse končí vyčerpáním všech argumentů a závěrečným srovnáním různých postojů.

Na závěr naučte žáky následujících 10 základních rad pro rozdělování ohně nejen na „*vyhrazeném tábořišti*“:

1. Oheň nerozdělávejte za extrémního počasí, např. za silného větru a extrémního sucha.
2. Také výběru místa pro rozdělování ohně věnujte velkou pozornost.
3. Oheň by se neměl nikdy zapalovat v blízkosti lesa (50 metrů), pod větvemi stromů, na kořenech stromů, na suchém listí, lesní hrabance nebo rašelině, v blízkosti suché trávy nebo obilí atd. Je vhodné vybírat vždy taková místa, která nám umožní oddělit ohniště od okolního prostředí (vyhloubením díry, kameny nebo pískem) a kde je dostatek vody pro následné uhašení ohně.
4. Dostatečné množství vlastní vody k uhašení ohně si přineste v případě, že jdete (jedete) na místo, poblíž kterého se nenachází žádný vodní zdroj.
5. Oheň rozdělávejte nejlépe vždy za přítomnosti dospělé osoby.
6. Oheň nikdy nenechávejte ani na chvíli bez dozoru.
7. Raději nikdy nerozdělávejte zbytečně velký oheň s vysokými plameny a také nenechávejte oheň zbytečně dál hořet po dopečení špekáčků apod.
8. Nenechávejte nikdy své mladší sourozence a kamarády, aby si hráli nebo seděli v přímé blízkosti ohně (hrozí nebezpečí vznícení šatů a popálení).
9. Do ohně nikdy neházejte jakékoliv výbušné předměty (munice, zábavná pyrotechnika, nádoby se stlačeným plynem).
10. Oheň neroznášejte po okolí (např. na zapálené větvi atd.).
11. Vždy oheň pečlivě uhasťte dostatečným množstvím vody a ujistěte se, že opravdu nehrozí jeho samovolné rozhoření (při odchodu se z ohniště nesmí kouřit a popel i půda pod ohništěm musí být chladná)⁵⁶⁾.

⁵⁶⁾ Pro zpestření výuky „Deseti rad pro rozdělování ohně“ (ale i následujících zásad chování na nebezpečných místech nebo v rizikových situacích) můžete opět použít hru „Bingo“ nebo hru „Souboj pistolníků“.

Dodržuj zásady požární bezpečnosti v přírodě!

Řekněte žákům, že pokud se někdy stanou svědky většího požáru v lese, je velmi nebezpečné snažit se oheň uhasit vlastními silami. **Oheň se může vlivem větru nečekaně rozhořet nebo změnit směr svého šíření atd.!** Vždy je nejlepší co nejrychleji utíkat požár nahlásit do nejbližšího domu nebo upozornit na požár lesa dospělou osobu (lesní dělník, hajný, zemědělec atd.).

c) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lezení po skalách, vstup do jeskyní a štol“.

Řekněte žákům, že lesní požáry jsou jen jedním z mnoha nebezpečí, se kterými se mohou v přírodním prostředí setkat. Připomeňte jim, že hasiči dnes již nehasí pouze požáry, ale můžeme je také spatřit u celé řady dalších mimořádných událostí. Některé z těchto událostí jsou často specifické tím, že jejich „hlavními hrdiny“ se stávají právě děti především díky svému neopatrnému nebo nebezpečnému chování. Samotné žáky můžete nechat přemýšlet o tom, o jaké nebezpečné situace a jaká místa (z okolí vašeho města, nebo i přímo z města) se jedná především. Některé konkrétní rizikové situace, ke kterým bývají často přivolány jednotky PO a také jiné složky IZS, rozeberte podrobněji.

Pozn.: Přestože cítíme naléhavou potřebu zabývat se (především z pohledu prevence) dalšími rizikovými situacemi souvisejícími s pohybem v přírodním, ale i městském terénu, v nichž se právě děti velmi často ocitají. Je nám nadmíru jasné, že nelze postihnout celou škálu těchto situací. Proto jsou v tomto bloku zmíněny opravdu jen ty nejčastější z rizikových situací. S ohledem na věk vyučovaných žáků (velké „vývojové“ rozpětí mezi šestým a osmým ročníkem) záleží především na vás, v jakém rozsahu uplatníte námi poskytované informace.

Seznamte žáky s těmito doporučeními:

1. Nepohybujte se nikdy řádně nezajištěni v blízkosti okrajů skal, štol atd. Vždy hrozí nebezpečí pádu v důsledku ztráty rovnováhy, uklouznutí, propadnutí, stržení větrem atd.
2. Pozor na pohyb v neznámém terénu, a to zejména za snížené viditelnosti nebo v noci.
3. Nešplhejte nikdy nezajištěni na skály. Zpočátku se výstup může zdát jednoduchý, ale cesta zpět je vždy podstatně náročnější! Nečekaný pád mohou způsobit také uvolněná nebo zvětřalá hornina či náhlá slabost.
4. Nikdy nepřeceňujte své síly ani ve snaze pomoci kamarádovi. Raději vždy

přivolejte na pomoc hasiče (jinou složku IZS) nebo někoho z dospělých.

5. Nepouštějte se nikdy bez odborného doprovodu do průzkumů štol a jeskyní. V těchto prostorách hrozí mnoho nečekaných a neznámých nebezpečí - zával, ztráta orientace, zaklínění se v úzkých prostorách, nečekané zaplavení prostor, přítomnost nebezpečných plynů atd.
6. Pro potřeby HZS ČR je považována za nebezpečnou a vyžadující zajištění, výška nebo hloubka 1,5 metru!

Výše uvedená rizika samozřejmě platí i pro městské prostředí. Zmíněná doporučení lze aplikovat také v případě pohybu na komínech, lešeních, vysokých konstrukcích, vysílačích, v kanalizačních sítích atd.

d) Nebezpečí v přírodním terénu - „Plavání v neznámé nebo divoké vodě a pohyb na tenkém ledu“.

Po krátkém úvodu (např. diskuse nebo rozhovor na téma „Já a voda“, „Já a schopnost předvídat“, atd.) pokračujte opět následujícími doporučeními:

1. Nikdy neskákejte uhrátí do vody (nebezpečí srdečního selhání a utonutí).
2. Nepohybujte se nikdy v přílišné blízkosti rozvodněných toků (podemleté břehy, uklouznutí a pod do vody, nebezpečí těžkých zranění při nárazech do předmětů pod hladinou, uvíznutí ve víru atd.).
3. Neskákejte nikdy do vody, o které nevíte, jak je hluboká.
4. Nepřeceňujte nikdy své plavecké schopnosti a také v případě, že jste dobrými plavci, vždy počítejte např. s možností náhlé změny počasí, podchlazení, svalové křeče atd.
5. Pozor na záchranu tonoucího - raději přivolejte někoho dospělého nebo přímo některou ze složek IZS! Je to vždy velmi nebezpečná situace, mnohdy náročná i pro profesionály.
6. Pokud se stanete svědky utonutí, vždy si co nejlépe zapamatujte (označte) místo, odkud nebo kde jste tonoucího naposledy viděli a co nejrychleji přivolejte pomoc.
7. Nechoďte nikdy na tenký nevyzkoušený led (viz. teoretické podklady).
8. I dostatečně silný led může skrývat nebezpečí (proboření se u břehu, díry vysekané do ledu sloužící pro okysličení vody v chovných rybnících, v ledu zamrzlé kusy polystyrenu, které se snadno prolomí atd.)

I tato doporučení lze opět aplikovat na podobná riziková prostředí ve městě. Jedná se především o nejruznější splavy, vpusti, jímky, studny, odkalovací nádrže čističek, přehrady apod.

e) Nebezpečí v přírodním terénu - „Pohyb v přírodě za bouřky a silného větru“.

Problematika správného chování v případě, že nás zastihne bouřka nebo silný vítr v přírodním terénu, je i mezi dětmi velmi často probíraným tématem. Ve městě je mnoho možností bezpečného ukrytí, co však dělat v přírodě? Jak a kde se v případě bouřky ukrýt?

Pozn.: Zejména během prázdnin (na letních dětských táborech atd.) je velká pravděpodobnost, že děti zažijí bouřku nebo silný vítr „na vlastní kůži“. Z vlastní zkušenosti víme, že děti většinou nemají potřebné informace týkající se bezpečného chování za bouřky a po svém prvním prožitku často cítí potřebu o tématu vyprávět a diskutovat. Informace zabývající se problematikou bouřek, jsou často velmi obtížně dostupné, a proto jsme zde vyčlenili prostor alespoň na základní z nich.

Poskytněte žákům těchto několik doporučení:

1. Za bouřky nevycházejte zbytečně ven a raději si neplánujte výlety, pokud předpověď hlásí příchod bouřek.
2. Největší nebezpečí zasažení bleskem hrozí ve skalách nebo na vrcholech (hřebenech) hor, v bezprostřední blízkosti železných konstrukcí (sloupy elektrického vedení) a vysokých osamocených stromů, v otevřeném terénu zejména při přenášení kovových předmětů, ale i během telefonování z mobilních telefonů.
3. Vhodným úkrytem v lese je nižší porost a i tam se vyhýbejte vyšším stromům, nezdržujte se v blízkosti potoků nebo na podmáčené (bažinaté) půdě.
4. Pro úkryt není vhodný stan ani malá jeskyně ve skále. Ani sezení na izolační podložce (karimatka, batoh, atd.) vás před přímým zásahem blesku neochrání.
5. Na volném prostranství rozhodně nepokračujte dál v chůzi. Nezůstávejte ve skupině a nedržte se za ruce. Nejlépe je si dřepnout nebo lehnout v nějaké větší prohlubni (ruce a nohy u sebe).
6. Pokud jste na výletě autem, je vhodné se ukrýt uvnitř. Neotvírejte však okna a nevyhlízejte z nich ven.

7. Bouře je nejvíce nebezpečná do vzdálenosti 3 km (tj. cca 9 s mezi hřměním a bleskem), ale v bezpečném úkrytu zůstávejte raději až do té doby, než se bouře vzdálí do vzdálenosti 10 km (tj. cca 30 s mezi hřměním a bleskem).
8. Při silném větru provázejícím většinu bouřek se rovněž držte raději v bezpečné vzdálenosti od vysokých stromů (zejména u smrků hrozí vývraty), sloupů elektrického vedení (na zemi mohou být přetržené dráty, které jsou stále pod proudem). Pozor dávejte na odletující větve (i zdánlivě lehká větev nesená větrem může člověku vážně ublížit).
9. Před velmi silným větrem (vichřice, hurikán atd.) je nutno se ukrýt např. za skalní blok, do nízkého smrkového mlází, do údolí atd.⁵⁷⁾

Některá z těchto doporučení lze opět aplikovat na městské prostředí (používání elektrických spotřebičů a vyhlížení z oken během blízké bouřky, odletující krytina a plechy ze střech domů za silného větru atd.).

f) Další nebezpečí v přírodním terénu i ve městě - „Živelní katastrofy, povodně, zátopové vlny, úniky nebezpečných látek, zemětřesení atd.“

Velice podrobné a ucelené informace týkající se živelních pohrom a dalších mimořádných událostí naleznete v publikaci „*Ochrana člověka za mimořádných událostí*“, která byla vydána (pro potřebu školských zařízení ve druhém vydání) v roce 2003 generálním ředitelstvím Hasičského záchranného sboru ČR. Je tedy pravděpodobné, že jste se už problematikou obsaženou v této publikaci zabývali. Pokud ne, je možno na tuto publikaci po dokončení výuky pro druhý cyklus plynule přejít.

Výsledek výuky:

- Žák dokáže definovat nebezpečí vyplývající z neopatrného nebo nezodpovědného chování v rizikovém přírodním terénu nebo za rizikových povětrnostních podmínek.
- Žák ví, jak předcházet rizikovým situacím.
- Žák dokáže vlastními slovy vyjmenovat zásady pro rozdělávání ohně v přírodním terénu.
- Žák ví, že v případě potřeby se může obrátit na jednotlivé složky IZS.

⁵⁷⁾ Pro zajímavost můžete uvést informaci, že člověk se udrží na nohou do rychlosti větru 36 m/s.

Blok 8

a) Ověření znalostí získaných během druhého cyklu.

b) Návštěva hasičské stanice, návštěva hasičů v naší třídě.

Prostor: třída, místnost školní družiny, hasičská stanice.

Časová dotace bloku: 2 hodiny.

Pomůcky a materiál: zpětný projektor (datapjektor), sada fólií (obrázků) pro zpětný projektor - druhý cyklus, tabule (flipchart), kreslicí a psací potřeby, čisté papíry, nejrůznější tématické propagační a vzdělávací materiály, fotoaparát pro návštěvu hasičské stanice, nakopírovaná a na proužky rozstříhaná témata b), c), d), e) předchozího bloku, videorekordér, průvodní videokazeta, atd.

Metody výuky: slovní monologické (vysvětlování, instruktáž), slovní dialogické (rozhovor, diskuse), názorně demonstrační, didaktické hry, písemné zpracování, praktické činnosti.

Cíle výuky:

- Zopakovat nově získané informace bloku 7.
- Připravit si otázky pro hasiče (veškeré nejasnosti, které se vyskytly v průběhu výuky učiva druhého cyklu).
- Pozvat hasiče na návštěvu do naší třídy nebo navštívit hasiče přímo na hasičské stanici.
- Dále prohloubit důvěru k hasičské profesi.

Příprava bloku 8

a) Opakování nově získaných informací bloku 7.

Ujistěte se, že si žáci pamatují nově získané informace předchozího bloku. Můžete tak učinit prostřednictvím hry „*Na Popelku*“:

- Témata b), c), d), e) bloku 7 nakopírujte a rozstříhejte na proužky tak, aby nadpis i jednotlivá očíslovaná doporučení byla vždy na samostatném proužku papíru.
- Do středu komunitního kruhu položte vedle sebe proužky papíru

s těmito nadpisy:

- a) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lesní požáry“.
 - b) Nebezpečí v přírodním terénu - „Lezení po skalách, vstup do jeskyní a štol“.
 - c) Nebezpečí v přírodním terénu - „Plavání v neznámé nebo divoké vodě a pohyb na tenkém ledu“.
 - d) Nebezpečí v přírodním terénu - „Pohyb v přírodě za bouřky a silného větru“.
- Zbytek nastříhaných proužků pak uložte např. do papírové krabice a promíchejte.
 - Žáci po jednom přichází ke krabici a vždy vytáhnou jeden ústřížek. Nahlas jej přečtou a přiřadí pod správný nadpis do sloupce.
 - Pokračujte až do přiřazení všech ústřížků.

Pozn.: Pro jiný způsob opakování můžete využít závěrečný oddíl bloku 7 - Výsledek výuky.

b) Návštěva hasičské stanice, návštěva hasičů v naší třídě.

„Nebojte“ se domluvit si s hasiči návštěvu na jejich stanici nebo návštěvu hasičů přímo ve vaší třídě. Hasiči jsou většinou na podobné akce zvyklí a určitě vás neodmítnou. Nejlépe je navštívit přímo stanici, kde žáci mohou vidět veškerou hasičskou techniku, výstroj a výzbroj přímo v praxi.

Na hasičské stanici je toho pro žáky k vidění velmi mnoho. Bude-li vám to umožněno, navštivte operační a informační středisko (pokud se na dané stanici nachází) - místo, kde jsou přijímány hlášení o požáru, dopravních nehodách a dalších událostech.

Dále hasiče nezapomeňte požádat:

- aby se některý z nich oblékl do zášahového obleku a vybavil se také dýchacím přístrojem⁵⁸⁾;
- vám objasnili případné nejasnosti, na které jste v průběhu výuky narazili.

⁵⁸⁾ Je důležité, aby měl hasič nasazenu také masku dýchacího přístroje a přes ni s dětmi promlouval. Nechejte žáky, aby si hasičskou výstroj kompletně „osahali“.

Výsledek výuky:

- Žák získal konkrétní představu o tom, jak vypadá zasahující hasič a hasičská technika.
- Žák ví, kde se nachází hasičská stanice.
- Žák ví, kam se dovolá při použití tísňového telefonního čísla.
- U žáka byl omezen strach z hasičské výstroje.
- Žák pozbyl případných nejasností, které se vyskytly v průběhu výuky.

POUŽITÁ LITERATURA

Adamec, V., Foldyna, V., Hanuška, Z.: Taktika zdolávání požárů, nehod a havárií. MV - generální Hasičského záchranného sboru ČR, Praha 1997

Cangelisi, J. S.: Strategie řízení třídy. Portál, Praha 1996

Čandová, A.: Metodická příručka první pomoci. Bruntál 1998

Čáp, J.: Psychologie výchovy a vyučování. UK, Praha 1993

Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Portál, Praha 1997

Graham, P., Selby, D.: Cvičení a hry pro globální výchovu 1. Portál, Praha 2000

Graham, P., Selby, D.: Globální výchova. Grada, Praha 1994

Horáček, J., Mikulka, Š., Mikulka, B., Piňos, M.: Výchova dětí v oblasti požární ochrany. Knižnice ČAHD, Ostrava 1998

Mikulka, Š., Mikulka, B., Piňos, M.: Metodika výuky aktivistů pro výchovu dětí v oblasti požární ochrany (příručka pro instruktory). Knižnice ČAHD, Ostrava 1999

Mikulka, Š., Mikulka, B., Piňos, M.: Výchova dětí v oblasti požární ochrany (plánovací záznamník). Knižnice ČAHD, Ostrava 2000

Kalhoun, Z., Obst, O.: Školní didaktika. Portál, Praha 2002

Kasíková, H.: Kooperativní učení, kooperativní škola. Portál, Praha 1997

Kašová, J. a kol.: Škola trochu jinak, projektové vyučování v teorii i praxi. Iuventa, Kroměříž 1998

Kret, E.: Učíme (se) jinak. Portál, Praha 1995

Kurelová, M., Kantorová, H., Kozelská, Z., Malach, J., Jurdin, R.: Pedagogika II., Kapitoly z obecné didaktiky. Pedagogická fakulta OU, Ostrava 2001

Martínek, B., Linhart, P., Balek, V., Čapoun, T., Slávik, D., Svoboda, J., Urban, I.: Ochrana člověka za mimořádných událostí. MV - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, Praha 2003

- Munden, A., Arcelus, J.: Poruchy pozornosti a hyperaktivita. Portál, Praha 2002
- Piňos, M., Toman, S.: Hovořte s dětmi otevřeně. Citadela, o.s., Bruntál 2003
- Riefová, S. F.: Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole. Portál, Praha 1999
- Rogge, J - U.: Dětské strachy a úzkosti. Portál, Praha 1999
- Říčan, P., Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, Praha 1997
- Silberman, M.: 101 metod pro aktivní výcvik a vyučování. Portál, Praha 1997
- Slavík, J.: Hodnocení v současné škole. Portál, Praha 1999
- Smith, Ch. A.: Třída plná pohody. Portál, Praha 1994
- Steelová, J. a kol.: Kooperativní učení. Reading a writing for critical trinking, Praha 1998
- Steelová, J. a kol.: Rozvíjení kritického myšlení. Reading a writing for critical trinking, Praha 1997
- Valenta, J.: Metody a techniky dramatické výchovy. Agentura Strom, Praha 1998
- Vizinová, D., Preiss, M.: Psychické trauma a jeho terapie. Portál, Praha 1999

Důležité internetové adresy:

www.hasik.cz - stránky zabývající se výchovou dětí v oblasti požární ochrany

www.mvcr.cz/hasici - stránky Ministerstva vnitra - generálního ředitelství HZS ČR s informacemi z oblasti požární ochrany

PŘÍLOHY

Sestavte si doma „Domácí únikový plán“

Vážení rodiče

Vymyslete společně, kudy a jak uniknout z vašeho domu (bytu), zvolte nejlepší varianty (pro více možností požáru) a ty se naučte i s dětmi.

- Vypracovaný plán si zopakujte alespoň jednou do roka.
- Důležité je také zvolit si místo setkání při nenadálé události jako je požár (u stromu před domem či jiný záchytný bod). Získáte tak přehled o všech členech rodiny a pomůžete tím zasahující jednotce!
- „Domácí únikový plán“ je ve světě velmi užitečným pomocníkem a osvědčil se v mnoha případech.

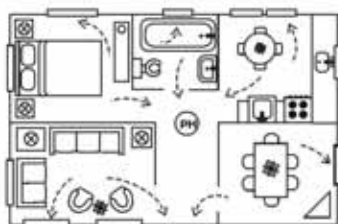
„Domácí únikový plán“ - jak na to

- rodina by měla mít nakreslený DÚP
- žádoucí je znát dvě cesty z každého pokoje (dveře, okno)
- ujistit se, že okna lze otevřít snadno
- vybrat místo setkání mimo dům a označit na plánu
- ujistit se, že všichni členové rodiny chápou vše
- vyzkoušet si svůj DÚP s celou rodinou - dvakrát ročně
- při úniku z výškových budov nikdy nepoužívat výtah

„Pomozte nám - pomůžete svým dětem“

Nevystavujte své děti pokušení a schovávejte před nimi veškeré možné zdroje požáru (zapalovače, zápalky atd.)!

Když oheň útočí: JDI VEN! BUĎ VENKU!

Telefon na hasiče
☎️ požární hlásič

Nakreslete si plán vašeho domova

Výchova dětí v oblasti požární ochrany
www.hasik.cz

Vybrané statistické údaje

Počet usmrcených a raněných hasičů u zásahů

Kategorie	1998		2002	
	<i>u</i>	<i>z</i>	<i>u</i>	<i>z</i>
profesionální	0	280	4	320
dobrovolní	1	116	1	158
celkem	1	396	5	478

Počet usmrcených a raněných osob při požárech

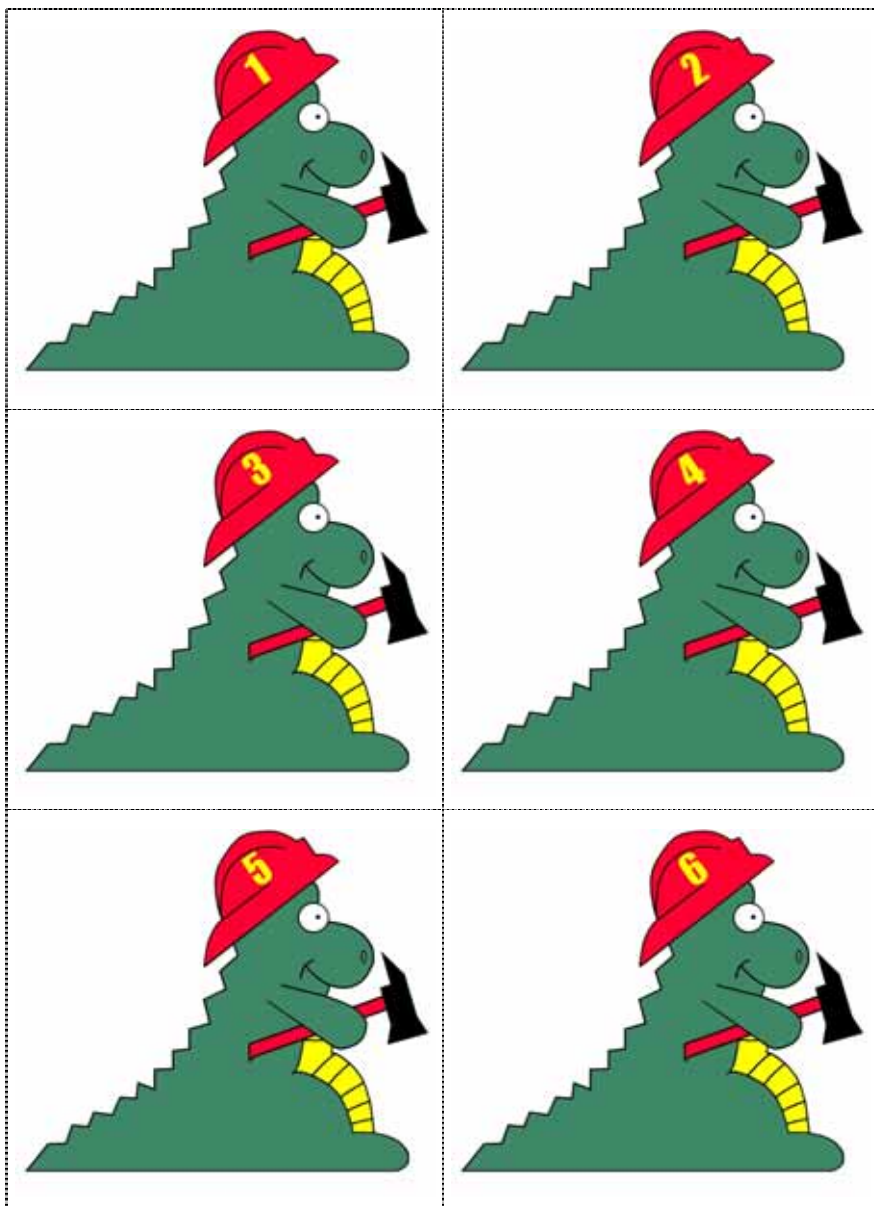
	1998		2002		1998 - 2002	
	<i>u</i>	<i>z</i>	<i>u</i>	<i>z</i>	<i>u</i>	<i>z</i>
děti do 15 let	1	79	5	45	20	296
osoby od 15 do 60 let	64	629	67	571	333	2792
osoby nad 60 let	31	98	34	82	151	482
hasiči profesionální	0	209	3	152	3	846
hasiči dobrovolní	0	108	0	92	2	439
celkem	96	1123	109	942	509	4855

u - usmrceno; z - zraněno

V roce 2002 došlo v domácnostech k 2 718 požárům se škodou 217 553 100 Kč, 57 osob bylo usmrceno a dalších 440 osob bylo zraněno. Přitom 33 velkých požárů (se škodou 1 milion Kč a vyšší), tj. 1,2 % požárů způsobilo škodu 73,6 milionů Kč, tj. 34,3 % z celkových škod. Ve srovnání s rokem 2001 došlo ke zvýšení počtu požárů o 7,2 %, škody jsou vyšší o 27,2 %.

Pozn.: Pravidelně aktualizované statistické údaje lze nalézt na internetových stránkách Generálního ředitelství HZS ČR www.mvcr.cz/hasici

Předloha kartiček pro „hodnocení“ opakování 1. cyklu

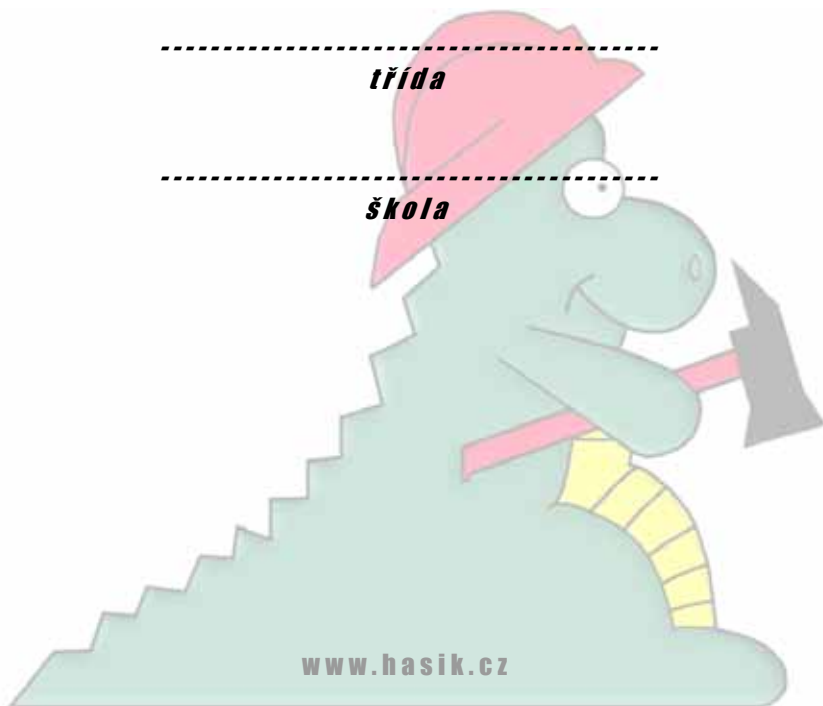

VYSVĚDČENÍ dráčka Hasíka

jméno a příjmení

třída

škola

Poznámky

© MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR
ISBN 80-86640-21-3